

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

СЕНАТА

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 3

БЕОГРАД 1934. ГОДИНЕ

КЊИГА II

ХИХ РЕДОВНИ САСТАНАК

СЕНАТА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 26 МАРТА 1934 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

Претседник

ДР. ЉУБОМИР ТОМАШИЋ

и

Потпретседници

ДР. МИРОСЛАВ ПЛОЈ

ДР. УРОШ КРУЉ

Секретар

ДР. ЂУРА КОТУР

Присутни су г. г. Министри: Претседник Министарског савета Никола Узуновић, Министар без портфеља др. Хамдија Карамехмедовић, Министар без портфеља др. Драгутин Којић, Министар трговине и индустрије и заступник Министра шума и рудника Јурај Деметровић, Министар грађевина и заступник Министра пољопривреде др. Стјепан Сркуљ, Министар физичког васпитања народа др. Лавослав Ханжек.

ПОЧЕТАК У 9,5 ЧАСОВА

САДРЖАЈ:

1 — Читање и усвојење записника XVIII редовног састанка;

2 — Саопштење о подношењу извештаја Имунитетског одбора о захтеву г. Министра правде за издавање суду сенатора г. др. Мирослава Плоја;

3 — Дневни ред: Наставак претреса у појединостима предлога буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за годину 1934/35. — Примљени су буџети Министарстава: грађевина, пољопривреде, трговине и индустрије, шума и рудника, физичког васпитања народа.

Говорници: Министар грађевина и заступник Министра пољопривреде др. Стјепан Сркуљ, Томо Јалжабетић, др. Јанко Рајар, Атанасије Шола, др. Динко Тринајстић, Светозар Томић, Петар Ђирлић, др. Сава Улмански, Милан Ј. Поповић, Милутин Драговић, Антун Видаковић, Министар трговине и индустрије и заступник Министра шума и рудника

Јурај Деметровић, др. Густав Грегорин, др. Јосип Шиловић, Стјепан Јанковић, Министар физичког васпитања народа др. Лавослав Ханжек.

Претседник др. Љубомир Томашић: Отварах XIX редовни састанак Сената. — Молим г. секретара да прочита записник задњег нашег састанка.

Секретар др. Ђура Котур чита записник XVIII редовног састанка.

Претседник др. Љубомир Томашић: Има ли, господа сенатори, каквог приговора овом и овако састављеном записнику? (Нема.) Јер приговора нема, објављујем да је записник потврђен и overovljuje се. — Изволите чути саопштење о извештајима одборским.

Секретар др. Ђура Котур саопштава: Имунитетски одбор поднео је Сенату свој извештај о захтеву г. Министра правде за издавање суду сенатора г. др. Мирослава Плоја.

Претседник др. Љубомир Томашић: Овај извештај

je umnožen, razdeliće se danas g.g. senatorima i biće stavljen na dnevni red kad to Senat odluči.

Prelazimo na dnevni red: nastavak pretresa u pojedinostima predloga budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za godinu 1934/35. Otvaram raspravu o X razdelu — Ministarstvo građevina. — Ima reč Ministar građevina g. dr. Srkulj.

Ministar građevina i zastupnik Ministra poljoprivrede dr. Stjepan Srkulj: Gospodo senatori! U ekspoziciji što vam ga predlažem ne bih uslijed naših teških finansijskih i ekonomskih prilika mogao ništa više ni drugo reći nego što sam rekao prošle godine, a to je: da se i ovaj budžet ograničio samo na čuvanje onoga što smo do sada izgradili i očuvali. Mi smo, međutim, gospodo senatori, došli na ivicu, predemo li nju, propašće neminovno naše ceste i vodne naprave, propašće golemi milioni, koje bismo morali utrošiti nakon katastrofe, a koji bi se za vreme dali spasiti.

U budućem budžetu moraćemo, gospodo senatori, povisiti znatno stavke za puteve i vodogradnju. Naročito ćemo morati voditi računa o vodogradnjama, za koje u ovoj godini imamo samo 13 miliona dinara, dok smo budžetske godine 1926/27 imali 60 miliona. Na godinu ne ćemo moći izaći sa budžetom od 165 miliona. On mora biti znatno povećan, jer inače ne možemo garantirati za održanje onoga, što imamo.

Ove godine budžet je za 609.029 dinara veći od prošlogodišnjeg. No on je u istini manji za 8,876.757 dinara, jer moramo sumu od 8,227.230 dinara da damo na isplatu anuiteta za izgradnju mosta preko rijeke Save i pristupnog puta Bosut—Rača, pa za isplatu vodnoj zadruzi Bidž—Bosut, za režijske poslove na bosutskoj ustavi (partija 496), koje sume prošle godine nisu bile u budžetu; isto tako sumu od 649.523 dinara u partiji 499 kao poslednju ratu za izgradnju savremenog kolovoza Gospodarska mehana—Topčider. Sve to išlo je na račun održavanja puteva, tako da je na putevima ove godine smanjena suma za 6,400.332 dinara. Koje su stavke smanjene, to ćete vidjeti sami u proračunu, ali će vam sigurno pasti u oči jedna stavka, koja je povećana i to za 1,511.000 dinara za lične izdatke. I, gospodo, ta je razlika nastala odatle što se u prošlogodišnjem budžetu, kad su se smanjivale stavke, nije vodilo računa o tome koliko činovništva i namještenika faktično imamo, pa se više brisalo nego što je to smjilo da bude da smo na kraju morali otpuštati nameštenike, koji nisu bili stalno namešteni, samo da možemo kraj s krajem vezati i plaćati redovno naše osoblje. Dapače u ovogodišnjem budžetu broj osoblja je smanjen za 50 lica.

Od velikih je objekata u gradnji most Beograd—Zemun, koji će biti gotov ove godine u oktobru. Nastavlja se gradnja puta Šavnik—Levertara—Plevlje. Izgradnja se puta približuje rijeci Tari, koja ima ondje izgled pravog američkog kanjona. Zanimljiv će biti most preko Tare, koji će lebdjeti 100 metara nad površinom vode. Čvrsto se nadam, da ćemo ove godine početi s izgradnjom ceste Bjelo Polje—Prije-polje. Time bi Zetska banovina dobila jedini put, koji ne bi zimi bio zavejan.

Jedan od vrlo lijepih objekata jeste most preko Kupe kod Siska, koji je gotov, i koji će se u mesecu aprilu predati prometu. Nositi će ime Njegovog Veličanstva Kralja Aleksandra.

Najveću brigu zadaju Ministarstvu građevina vodogranje i to one, koje su uslijed vremenskih nepogoda razrušene; nove se opet ne mogu izgrađivati. Naročito prave velike štete u svome gornjem toku Sava, Drava i Mura koje ruše obale i odnašaju rodna polja i livade. Uzrok tome jest neracionalno krčenje šuma tako, da je na primjer rijeka Sava danas kod Zagreba brzica, dok je prije kao brzica vrijedila samo do granice Savske banovine.

Ne ruši Sava samo obale u gornjem toku svojem, ne odnaša ona samo ondje zemlju seljaku, ne poplavljuje samo ondje polja i livade, to čini ona i u mirnijem toku svojem. Eto što je opet načinila od Siska. Čuli ste bolni vapaj g. senatora Teslića, koji ni ne iznosi, da je on najviše stradao. Dok je prošle godine u septembru stradala desna obala Save u Turopolju do Siska, ove godine je stradala lijeva. Ni jedne godine, ni jednog mjeseca nisu ne samo seljaci već i siromašniji građani sigurni od poplave Save. Kod Siska treba podignuti nov nasip, koji će jedamput zauvijek osigurati toj poplavi izvrnuti dio grada. Moram naglasiti da ne može sav teret pasti na državu i na banovinu; moraće i narod i građani i grad dati svoj dio, jer se u prvom redu radi o njihovoj imovini. To mora biti čim prije, da ne bude veće nevolje. Ta se poplava uvijek ponavlja i mi imamo uvijek velikih troškova oko popravka i oko održavanja poplavljenog žiteljstva. G. senator Teslić je već iznio da je kod ove poplave upražnjeno 318 kuća i da je 2000 ljudi evakuirano, pa da se treba brinuti za njihovu opskrbu. I banska uprava i Ministarstvo građevina priteklo je u pomoć, ali je sve to premalo. Naročito će se potrošiti mnogo za novi nasip, koji se mora graditi i koji će koštati oko 600.000 dinara.

Kako da se uopće spriječe ove vodene katastrofe? Momentano ne bih natanko znao reći, kako i na koji način bi se moglo ovim pustošenju bujica i brzica stati na kraj, jer za to treba u prvom redu novac, a ne znam odakle.

Nabačena je bila, gospodo senatori, melioracija zemljišta oko Skadarskoga jezera. Stvar se ima ovako:

Okolina Skadarskog jezera zamočvarena je uslijed stalnog dizanja nivoa Skadarskoga jezera kao i uslijed neuređenog režima voda, koje utiču i ističu iz Skadarskog jezera, tako da je ovaj kraj postao pasivan.

Uslijed ovakvog stanja pojavila se već odavna težnja i želja kod stanovništva onog kraja, da se pristupi regulaciji režima voda Skadarskog jezera i melioracije zemljišta Skadarskog jezera, Bojane i Drima.

Zamočvarene površine, kako u neposrednoj okolini jezera, tako i u reonu reke Bojane, Drinjače i Drima onemogućavaju borbu sa malarijom, koja u istoj meri ako ne i više otežava kulturno podizanje tog kraja.

Generalni projekat za isušenje zemljišta na Skadarskom jezeru je u vezi s uređenjem reka Drima, Bojane i Kirija na našoj i albanskoj teritoriji izraden je od naše strane i podnesen Ministarstvu na odobrenje 1930 godine.

Predračun troškova svih radova predviđenih ovim generalnim projektom iznosi 784,440.000 dinara, od koje bi svote moglo pasti na našu državu 348,398.000, a na Albaniju 436,042.000 dinara.

Radovima po ovom projektu isušilo bi se 10.321

hektar podvodnog zemljišta u našoj državi, a pored toga bi se 9.080 hektara zemljišta navodnjavalo.

Potrebu ostvaranja ovog projekta treba ocijeniti, ne samo sa socijalnog i privrednog nego i sa političkog gledišta i interesa zemaljske odbrane.

Upoređujući ekonomski efekat izvođenja ovih radova sa finansijskim opterećenjem, koje bi palo na našu državu, proizlazi da je ovaj rad nerentabilan, i da bi se angažovanjem daleko manje sume od napred izložene mogli izvršiti svi melioracioni radovi Zetske banovine, kojima bi se priveli racionalnoj kulturi oko 45.000 hektara a navodnjavalo oko 50.000 hektara od toga samo u Metohiji 40.000 hektara.

Na svaki način izvršenje radova po pomenutom projektu zavisi od sporazuma sa Albanijom i od finansijskih prilika zemlje. Danas one nisu povoljne i nema izgleda da bi se u bliskoj budućnosti mogle tako poboljšati da bi omogućile ostvarenje i ovog dela, tako važnog i potrebnog i sa kulturnog i privrednog gledišta.

Ove je godine Ministarstvo građevina preko Banske uprave pristupilo prethodnim radovima radi utvrđivanja mogućnosti izvršenja lokalnih melioracija zemljišta oko Skadarskog jezera na našoj strani. To jest proučava se sa tehničkog i ekonomskog gledišta, da li se mogu izvjesna polja kao što su Crmničko, Celinsko i dr. isušiti nezavisno od rešenja glavnog zadatka, koji se sastoji u tome da se regulacijom Drima, Kiri i Bojane na albanskoj teritoriji spusti nivo vode Skadarskog jezera.

Prethodni radovi, za koje je Ministarstvo odobrilo kredit od 120.000 dinara, još su u toku i rezultat će biti poznat tek ovog leta.

Program rada Ministarstva građevina, gospodo senatori, je vanredno ograničen. Želim što Vam ne mogu ljepši i plodonosniji predložiti onakav kakav bi htio, pa Vas molim da primite taj budžet kako Vam je predložen. (Odobranje).

Prešednik dr. Ljubomir Tomašić: Ima reč senator g. Tomo Jalžabetić.

Tomo Jalžabetić: Gospodo senatori, o budžetu Ministarstva građevina imao bih mnogo govoriti, jer su potrebe poljoprivrednog staleža u tom resoru ogromne, ali se one kraj današnjih finansijskih prilika, ili bolje reći neprilika, ne dađu izvesti. Zato ću se ograničiti samo na ono, što se dađe izvesti bez novčanih sredstava. Tiče se utvrđivanja obale reke Drave, koju je potrebu i g. Ministar u svom govoru naglasio. Gospodo, ovo je jedna rak rana našega tamošnjeg naroda od stoleća. Naši očevi su još pomagali prokapanje naplavina, ali to ništa nije ostalo trajno. Reka Drava je otplavila s naše strane niže Koprivnice do ispod Pitomače ne znam koliko hiljada ralji najbolje podravske zemlje. Dva metra ispod površine toga zemljišta je pesak koji voda u nižem toku otplavi i tako nastaje potkopavanje obale i obala se ruši na jedanput u širini od dva do tri metra. Narod iz Podravine, naročito sela Molve, Virje i Đurđevac, ima hiljade ralji najplodnije zemlje preko reke Drave na madarskoj strani. Madari su sa svoje strane utvrdili obalu od Bikemiša do Šombatelja, a obala na hrvatskoj strani ostala je neutvrđena, jer se sa Hrvatskom postupalo mačuhinski i od strane bečke i od strane madarske vlade. Narod se našao u takvom položaju, da su ostali bez grude zemlje nekoliko žitelji. Sve se dalje potkopalo i otplavilo na prekodravsku stranu, posle kad su već Madari osvajali to njihovo zemljište, pa na tim naplavinama blago

pasli. Kad je izrađivan katastar, sedamdesetih godina, ljudi su se pritužili tadašnjem katastarskom pretstojniku dr. Brezinščaku, koji im je kazao: kad bih ja imao zaplenjeno blago onda bih ja bio brzo gotov. I ljudi se otpraviše, njih 14 na broju, pokupili ono blago, oko 40 komada madarskoga blaga, i predali Đurđevačkoj kotarskoj oblasti. Onda je tek nastao spor, kad je to blago zaplenjeno, jer oni nisu hteli platiti koliko se tražilo, pa su došla poverenstva sa madarske i hrvatske strane i ustanovilo se, da su to hrvatske zemlje. I tek onda su isterani iz poseda madarski grofovi. Ali Drava ne pita za to, ona odronjava i dalje obalu tako da je došla već do sela Molve. Već je u pogibelji jedna zidana kuća. Dakako pristupilo se i s naše strane utvrđivanju naše obale.

Dakako, pristupilo se i sa naše strane utvrđivanju te dravske obale i posednici koji imaju naplavinu, a tamo raste vrblika, ne smeju je u svoju korist iseći i upotrebljavaju se za fašine koje se ograde kamenom i onda se obala utvrdi. Sa naše strane tamo je bio postavljen inženjer Španičić par godina, i njegov rad pokazao je sjajne rezultate. Ali nekome se htelo iz Beograda da to mesto zauzme, ishodio je da je inženjer Španičić prošle godine bio premešten u Beograd. On je časno rekao: »Volim ostaviti službu, ja ću biti u nekom uredu pisar a moja žena švelja, pa ćemo živeti, ja u kancelariji neću raditi. Ja sam vičan terenu i hoću da radim na terenu«. Ja sam došao g. Ministru građevina i molio njegovo uspostavljenje na prijašnje mesto. To nije moglo biti. Došao je neki gospodin Spasojević kome je to mesto povereno i koji nema pojma o tamošnjim prilikama. I pošto nije mogao tobože sam obavljati te poslove, on je dobio jednog pomoćnika u osobi g. Vilerdinga. Ta dva inženjera na mesto koje je pre obavljao sam Španičić, nisu pokazali da su dorasli onoj zadaći, prvo iz nemara jer su malo nadgledali taj posao, a drugo nisu ga ni razumevali. Ja sam pledirao prošle godine da se spoje preko Drave ona sela, pet na broju: Gostalovo, Gola, Novačka, Ždala i Repaš, 5 velika sela koja čine upravnu opštinu. Sad, trebalo je sagraditi još 100 metara ceste do one kose na Dravi, i trebalo je splavom urediti skelu za prevoz, o čemu sam još govorio u Hrvatskom saboru, ali je bilo isprika: »Nije utvrđena dravska obala, ta izprika ne vredi sad ništa. Sad je do toga mesta utvrđena«. G. Ministar mi je odgovorio da će on dati napraviti cestu tih 100 metara, ali da sama skela ne spada u njegov resor. Otišao sam g. Ministru saobraćaja koji mi je momentalno obećao, ali mi je kući pisao pismo da na onom mestu reka Drava nije plovna, pa da ne spada ni u njegov resor. Pismo g. Ministra dao sam g. banu Peroviću. Do ove godine nisam znao ništa šta je s tim. Pošto sam i ove godine intervenisao kod njega, on mi je odgovorio da je put banovinski i da će to morati banovinska uprava da izgradi. Ali, gospodo, rezultat rada one gospode inženjera nije ni malo pohvalan. Onih 100 metara ceste izgradili su sami žitelji sela Repaša, jer to su isključivo Moldavci koji su imali zemlju s one strane, pa su se tamo stalno nastanili i sad načinili sela. Tih sto metara ceste oni su sami izgradili, u nadi da će vlasti same napraviti skelu. Žalibože, jesenas velike kiše su pale, pa je Drava nabujala, nadvisila onaj komad ceste što su ga oni načinili, i tako je voda odnela zemlju i tako nema više ceste.

Ta gospoda inženjeri bar su morali toliko znati da na svakoj velikoj reci kad se pravi cesta do vode

da mora ostati jedan propust za veću vodu kad ona dode. Toga propusta nema. Naprotiv, ta cesta je služila kao brana za odbijanje vode na protivnu stranu. Niti je cesta ostala, a voda je otišla na protivnu stranu i prodrila je u obalu preko projekta koji je bio načinjen za zaštitu obale.

Ta dva inženjera nisu znala ni toliko da bi ta cesta trebala da se podigne bar još za 30 santimetara visine. Tu je država oštećena plaćanjem dva inženjera, stvar je rađena na štetu a ne na korist države i naroda. Onda, palo mi je u oči da je prošle godine u Beogradu zaključeno za gradnju mosta u Sisku na Savi jedan milion dinara a za opravku staroga mosta 500.000.— dinara, to je jedan i po milion dinara. Ja nisam zavidan i ne bih to pomenuo, ali to sam učinio stoga što se ovamo ništa ne daje a veća je potreba nego li u Sisku. Stoga sam to izneo da bi se u svima krajevima gde je potreba podjednako pružala pomoć, razume se onde gde je veća potreba da bude i veća pomoć. Ja bih molio da ti izdatci dođu u državni budžet ako sama Banska uprava ne može da nam pomogne, da se to iz banskih sredstava učini, jer je to eminentna potreba i nužda, jer preko Drave mora se načiniti ona skela, a pošto to nekoliko ljudi iz svojih sredstava ne mogu da učine. Ja molim g. Ministra da onu sekciju tamo u Koprivnici ukine i da odredi da inženjer u Koprivnici podpadne odeljenju u Zagrebu, jer će se time prištedeti državi troškovi a onaj nadzor inženjera na Dravi podpasti će pod vlast inženjera Španičića koji je dorastao tim poslovima, pa će, kao što rekoh, država dobiti ušteda, a narod pomoć. Time sam završio.

Председник др. Љубомир Томашић: Рећ има сенатор г. др. Јанко Рајар.

Др. Јанко Рајар: Господо сенатори! Нема ми буде дозвољено да код претреса буџета rashoda Министарства грађевина и ја кажем пар речи. Нипошто нећу да критикујем рад г. Министра грађевина, јер имам до њега пуно поверења па стoga жалим што му је буџет за идућу буџетску годину испao и сувише мален. Узеo сам рећ само из разлога да г. Министру и Краљевској влади па и вama, господо сенатора, скренем пањњу на градњу једне веома потребне и по читав промет корисне цeste у Дравској бановини.

Господо сенатори! Тко се је од вас возио жељезницом од Зиданог Моста према Љубљани, сигурно је приметио да у тој романтичкој Савској долини на десном брегу Save нема никаквог пута а местимце чак ни стазе. Природно је стoga да жителјство у Савској долини, где има и већих крајева и варошца као на пример Литија, Загорје, Трбовље и Радече, већ одавно тражи градњу засавске цeste Љубљана—Литија—Радече. Ова је цеста eminentног значаја не само за Дравску бановину већ и за читаву државу јер би с њом била постигнута најкраћа веза за аутомобилски саобраћај између Загреба и Љубљане односно Загреба и Celja по долини Save, а сем тога ова би цеста била и продужење пројектованог првокласног међународног аутомобилског друма Beograd—Zagreb односно Beograd—Skoplje. Овом цестом прикlopили би се индустријски крајеви и руднички ревири поменуте долине главној цестној мрежи, а убрзио би се и даљни развој индустрије у овој долини јер ће се индустрија у будуће без сумње корисити водним snagama Save и њених притока који још нису експлоатисани. Нека овде споменем само природни пад Save код Ribče, Kresnica, Prusnika, Трбовља и Зиданог Моста, за

које деломце већ постоје израђени пројекти. Већ за време Аустрије проучавало се ово питање али ради наступа светскога рата нажалост није дошло до реализације. После преврата постао је господарски значај ове цeste још већи, јер је долина Save дошла у погранично подручје, па је њен значај и у погледу државне одбране ван сваке дискусије.

Не смемо да губимо овде из вида и нарочиту важност, коју би ова цеста имала за промет уопште а напосе за исхрану народа у Засављу у примеру кад би жељезнички саобраћај у овој долини из ма каквог разлога био прекинут. Ово се питање проучавало већ 1927 године кад је израђен за ову цесту и детаљни пројекат те је требало решити само још финансијску страну градње. Наступ привредне кризе нажалост спречио је и изградњу ове важне комуникације ма да су се за њу изјавиле и војничке власти.

Изградња засавске цeste од преке је потребе и у социјалном погледу да би се ублажила велика незапосленост у рудничким реверима Загорју, Трбовљама и Храстнику, где је већ сада велики број незапослених радника, а у будуће изгледа да ће се њихов број још и повисити. Без јавних радова никакво запошлење ових радника неће бити ни у ком случају могуће.

Господо сенатори! Дозволите ми сада да кажем неколико речи и о техничкој страни пројектоване цeste. Према детаљном пројекту дужина цeste од Љубљане до Радеча износила би 60 км. Од тога је један део у дужини од 15 км. од Љубљане до жељезничке станице Лазе већ изграђен те би биле потребне само неке коректуре постојеће бановинске цeste. Од села Лазе до Радеча цеста би имала дужину од 53 км, ширина њезина износила би 7 м, док би успон био највише 4%. Трошкови изградње предвиђају се са око 60 милиона динара. За отсек Литија—Зидани Мост, чија је изградња најбитнија, трошкови би износили око 35 милиона динара. Знам добро да је у данашње доба ова сума прилично висока, али радови би се могли поразделити на више година и запослило би се сваке године по 1800 до 2000 радника, што би у велико ублажило беду и незапосленост у тим крајевима.

Господо, мени је познато, да г. Министар у предложеном буџету нема дозвољених кредита за ову цесту, али ја очекујем да ће посветити пањњу и овом питању и да ће настојати да осигура потребне кредите, можда из фонда за јавне радове, бар за идућу годину, као би се могло што пре приступити изградњи поменуте цeste. У нади да ће г. Министар уважити мој предлог и узети изградњу ове цeste у свој путоградбени програм, ја ћу гласати за његов буџет. (Пљесак и одобравање).

Председник др. Љубомир Томашић: Реч има сенатор г. Шола.

Атанасије Шола: Господо сенатори, ви се сви сећате да смо од прилике пре 4—5 месеци у клубу већине једногласно прихватили основу Закона о регулисању цена електричне енергије. Ту је основу један нарочит одбор претресао врло савесно и — ја сам бар тако уверен — донео је једну законску основу потпуно у реду. Том приликом г. Министар грађевина долазио је код нас у клуб и дао је изјаву, да не би zgodно било да се та основа подноси пре доношења Закона о електрификацији целе земље. Зокоп о електрификацији земље, то је један широки појам, који би обухватио и ово што смо ми хтели постићи овом својом законском основном. Наше намере, кад смо израђивали тај предлог закона,

биле су углавном ове: хтело се да се стане, једном за свагда, на пут оном сиљном експлоатисању од стране разних приватних предузећа, која немилосрдно гуле потрошаче електричне енергије.

И сасвим је разумљиво да се потрошачи почињу и отворено да буне и ми смо имали неколико доста незгодних појава, да су потрошачи ступили у штрајк итд. Али, наравно, морали су на крају крајева, да подлегну, јер данас се свет толико навикао на електрично осветљење и на електрични погон, да без њега не може да живи. Дакле, то је једна насушна потреба за данашње друштво и за живот. Према томе, треба свака експлоатација која прелази допуштене границе, свако гулење — да се изразим овако сирово — да престане.

У закону ми смо ипак предвидели тим претставницима предузећа и електричних централа да им зарада може бити до 25%. Ја мислим, господо, да је то једна зарада довољна, — и најзад то смо и морали тако учинити, јер закон о сузбијању скупине предвиђа тај проценат. (Тома Јалџабетић: А ко ће то да установи?! — У закону је предвиђено ко ће установити. Све је предвиђено у тој законској основи. Према томе ја мислим да ћу погодити жеље клупске већине, која је прихватила ту законску основу, кад овде испред ње умолим г. Министра, да пре него што се донесе закон о електрификацији целе земље, буде донет овај закон. То је неопходна потреба, јер се данас у неким крајевима плаћа по киловату 12—14 динара, а то су ол прилике, цене по целој земљи, изузев у Дравској бановини, која у томе погледу има више среће од других бановина.

Поводом изјаве г. Министра, који је учинио у своје време пред нама, у погледу доношења закона о електрификацији целе земље, ја бих имао да приметим, да је једна прека потреба да и тај закон чим пре ступи на снагу, јер мора да се регулишу разни односи у тој индустрији, — пошто се врло често јављају нездраве појаве, да или приватна лица или општинске самоуправе на свој начин, без повољно размишљања, подижу мале централе, чије је издржавање скопчано са великим режијама, а ти велики трошкови наравно поскупљују струју, која се продаје потрошачима.

Да се то све сведе у једну нормалну колотечину, неопходно је потребан овај Закон о електрификацији читаве земље. Један од наших поштованих другова, кад сам једном приликом говорио о овоме истом питању, рекао је оправдано, да у неким крајевима наше отаџбине има и превише електричне енергије, а у неким крајевима она недостаје. Где има те енергије превише, треба створити могућство, да се и она спроведе и пласира онамо, где је нема. А треба, такође, створити могућност, да се подигну и нове централе било калоричне, било хидрауличне. Ја сам, на пример, заступник мисли, да се за сада, пошто имамо много угљенокопа, подижу велике калоричне централе онде, где је за то потреба. И зато би требало Министарство грађевина у споразуму са Министарством шума и руда да ради на томе. Зашто би на тај начин решавали ово питање, рећи ћу вам углавном. На сваком угљенокопу поред експлоатисања угља, који се продаје, остаје једна велика маса ситне прашине од угља, која се, на крају, мора да баца и уништи. Ти отпадци, који се не могу нигде сада употребити, јер нема толико индустрије у околици дотичног рудника, једног или другога, могу корисно да се употребе за

погон великих централа. Пошто сваки угљенокоп има малу централу за свој погон, могла би се она преуредити, да буде са много већим капацитетом, тако, да бар целој околици даје електричну енергију. То је учињено са електричном централом угљенокопа у Зеници. Место старе централе подиже се нова и ускоро ће бити потпуно готова. Подизање те централе значи електрификацију целе долине Босне, све до границе града Сарајева. Од Брода па до Сарајева моћи ће свет да се снабдева довољно са струјом из те централе у Зеници. Такве су бар моје информације. Имамо случај у граду Мостару, у Херцеговини. Тамо има једна електрична централа на руднику угља, која једва троши једну трећину своје енергије, а две трећине пропадају. И та централа у Мостару могла би да даде електричну снагу читавој долини Неретве, са свим оним градовима, који гравитирају басену Неретве, од Иван планине па све до мора. То није тешко извести, нису ни инвестиције велике које ће се нормално амортизовати. Али и ако је покренута у Мостару акција пре једно-седам до осам година, та је акција застала. Акцију су покренули приватни људи и показали доста воље, чак утрошили нешто свога новца, наравно рачунајући да ће се доцније регресирати, кад се оствари то друштво, а ипак није било никаквих резултата и ствар је, може се рећи, колико сам ја информисан, стала на мртву тачку. Али да поновим једну своју стару мисао. Овакве радове требало би остваривати на задругарској основи, требало би, на пример, у Неретљанској долини или у долини Босне оснивати задруге, које имају за задатак расподелу струје и продавање њено. Те задруге, кад би се основале и кад би задругари претстављали тим оснивањем једну економску заједницу, која је у стању да финансира овакав посао, сигурно би нашле повољне услове за оне инвестиције, које треба да се остваре, а то су каблови, стубови за развођење струје, трансформатори итд. У данашње доба ти се артикли, како видимо, нуде са свију страна и велике фабрике конкуришу једне другој, па би се могли ти артикли за инсталисање оваког електричног осветљења у разним местима поставити по јефтиним ценама и са дугорочним отплатама.

Дакле, у детаље нема смисла да влазим, требало би приступити размишљању да ли би се могле задруге основати са овим задатком. Као илустрацију свега овога могу да кажем једну ствар, која ме је заинтересовала неки дан, кад сам је прочитао у новинама. Једно мало место у Херцеговини, Столац, које такође гравитира потпуно басену Неретве, одлучило се да полигне хидрауличну централу на једној рецици бодској, која протиче кооз ту варошицу и која даје тамо вољу добру пијаћу воду, и да ол те хидрауличне централе искористе све могуће приходе, наравно на првом месту за производњу електричне струје, а онда за неке направе за наводњавање и друго, као што се ради у таквим случајевима. Само колико ми је тај посао симпатичан, ја мислим да је он за мали Столац скуп, јер су хидрауличне централе много скупе него калоричне, како су ме стучњаци обавестили. Калорична централа има предност што може да се лакше пренесе, ако на једном месту нема више услова да постоји. Међутим, Столац може добити струју из мостарске електричне централе, кад би се та струја провела долином читаве Неретве, јер то је двадесетак до

двадесет пет километара од Неретве, а струја треба да се води из Мостара низ Неретву и уз Неретву и да се раздељује у огранке оним местима, која гравитирају према томе басену.

Рећићу, господо сенатори, да има проблема на овом пољу, решењу којих треба приступити и то тим пре, што се државни буџет ни у колико овде не ангажује. Државни буџет стоји ту сасвим по страни, а све те ствари могу се извести на други начин, без учешћа државног буџета. Ти радови треба да се искористе и сами своје трошкове да покрију. Проблем је наћи начин, да се све околности обухвате и искористе до краја.

А сада дозволите, господо сенатори, три до четири речи као песме једне, нажалост, далеке будућности.

Г. Министар говорио је, колико сам чуо, о разним мелiorационим радовима, па би ја са овога места скренуо пажњу г. Министру, да је још у покојном Босанском сабору изгласана једна законска основа о исушивању Мостарскога и Хутовског блат. Мостарско је блато непосредно више Мостара, а хутовско је даље, у близини Метковића. Те површине, када би се једнога дана исушиле, престављале би једно богатство за Херцеговину и Херцеговина би онда била брисана из списка пасивних крајева, а за то би, ја знам, гласао на првом месту г. Министар социјалне политике. Да ли је то данас неизведиво услед оскудице, јер то тражи велике капитале. Ја нисам стручњак, не могу рећи, али сећам се једнога пројекта још за време аустријске владе за неретљанско поље, које је нешто ниже Метковића, према Јадранској обали. Тамо има један страшан рит, једно блато, где је легло сваке несреће, маларије и свију болести. Ту се Неретва излива и то је поље неупотребљиво. Сећам се, како рекох, да се једна белгијска или француска група интересовала (Глас: Белгијска), да Неретву тако регулише, да садања Неретва постане један мртви канал, и то за пловљење, а сами ток Неретве да се окрене према оним ритовима, према оном благу, да се све тамо наноси, што вода донесе, да се вештачки полако насипљу они ритови, да се само тле подигне колико треба, да се исуши и т. д. Ја нисам стручњак, али то је само једна идеја и ја је само износим ради њене интересантности. Али, пошто је та група тражила за то 50 година концесију, да то изradi и да искоршћује у своју корист та огромна поља, та се погодба није могла свршити. Али видите, господо, да има основе, да се ови пројекти опет понове барем у размишљању о њиховом остварењу.

Такав један случај остварен је у Војводини, где су се пре 50 година неки ритови дали друштву да га исуши и да га експлоатише, а после тога времена ти ритови су прешли у својину дотичне општине или среза.

Пое два до три дана била је у новинама, дозволите Господине Министре, и ако ово директно не спада, можда, у Ваш ресор, описана једна језива несрећа, која се је догодила у Јужној Србији, у селу Бањици, на грађењу пруге у једном каменолому. Тамо је платило животом 6—7 људи, на жалост који су потпуно невини изгубили главе радећи за ону злехуду корицу хлеба, да се могу прехранити. Али господо, таквих случајева често бива. Истина, државни тужилац по званичној дужности констатује кривицу и суд позива кривце на одговор. Али кривци док се изрече пресуда, остану дуго на слободи,

а када се пресуда изрекне, која у већини случајева испадне веома блага, већ се она несрећа и заборавила. Процедура та нема ефекта, сем ако је дала неку цркавицу, неку асприцу оној сиротој породици, која је остала без хранитеља и без старатеља. Ја бих молио Господина Министра, да се у таквим случајевима на првом месту поступа много брже, и да кривични закон буде примењен и одговорно лице кажњено. Не треба да изгледа да код нас треба и ту интервенција, па да тек дође кривац пред суд. Потребно је, дакле, прво да код света не влада мишљење да треба неко да тужи или интервенише па да се кривац казни; друго је потребно, да се казна брже изриче, и треће, да се заиста примењује закон у свој својој строгости, јер то ће изазвати оно што треба да постоји: изазваће већу пажњу код послодаваца и они неће без довољно сигурности пуштати раднике да иду на посао, у коме могу сваки час згубити главу. Гласају за буџет.

Претседник др. Љубомир Томашић: Има реч господин Министар грађевина.

Ministar građevina dr. Stjepan Srkulj: Gospodo senatori, g. senator Jalžabetić govorio je o Dravi i o personalu kojeg imam ovde. Za Dravu je odobreno u novom budžetu 900.000 dinara. To je, razume se, premalo da se ona udesi i uredi kao što bi trebalo da se učini. Ja sam kazao da nemam mogućnosti, jer nemamo novaca, pa zato je bolje da se barem one što je najpotrebnije i najnužnije pri-skoči u pomoć.

За извршење реогулационих радова на овој рјечи зависиће од споразума са Мађарском. Конвенција о режиму вода са Мађарском израђена је и потписана од експерата обе државе 1933 године, али сада мађарска влада одбија да је ратификује. Спор ће бити изнет пред интернационалну сталну комисију за режим вода.

Што се тиче разметаја особља у теренској секцији у Копривници, тај разметај је извршен по званичној дужности, а по потреби службе. Једино су Министарство грађевина и Банска управа у Загребу позвани да цјене рад појединих инжењера. Али ја допуштам критику, па бих казао међутим ово: да је делимиче удовољено жељима г. сенатора Јалžабетића, а делимиче је и он сам криво информан.

Г. Спасојевић није већ дуго времена у Копривници. Најпре је био премештен у Осijek, а из Осijека у Крушеvac. Послове у Копривници води инжењер Vilerding. **(Томо Јалžабетић: Жалибоже!)** Kolikogod senator g. Jalžabetić kritikuje njegov rad i kaže »žalibože«, toliko moram reći da moje informacije govore drugo. Kad sam došao u Koprivnicu na inspekciju i govorio s g. narodnim poslanikom dr. Malančecom i ostalom gospodom, svi mi pohvališe rad g. Vilerdinga. Prema tome, gospodo, tu imate na jednoj strani tvrdnju g. senatora, a na drugoj strani tvrdnju g. poslanika koji živi u Koprivnici i koji na terenu prati rad g. Vilerdinga, a osim toga u Koprivnici nisam čuo ni jednog jedinog prigovora protiv njegovog rada. Dalje je g. senator govorio i o tom, da bi trebalo da se ta sekcija ukine. Gospodo, protiv toga su svi u Koprivnici. Svi su me zaklinjali, da se to ne učini i da sekcija tamo ostane. Vrhovni nadzor nad svim radovima vrši g. Španičić, koji je dodeljen Banskoj upravi u Zagrebu. On pozna vrlo dobro Dravu i ima pod svojim nadzorom ne samo liniju od Koprivnice i dalje nego u celom toku Drave na području Savske banovine. Toliko sam imao da od-

govorim senatoru g. Jalžabetiću.

G. senator dr. Rajar govorio je o potrebi ceste Ljubljana—Litija—Radeče, što je takode u interesu narodne odbrane. Nažalost to nije državna, nego banovinska cesta i glavnu brigu ima o tom da vodi Banovina. G. senator je izrazio želju, da bi se to dalo izvesti iz javnih radova. Ja mislim da je to malo teže pitanje, jer se ti javni radovi podjeljuju srazmerno na sve srezove, pa u tom pogledu ima prvu reč banska uprava. Prema tome iz redovnog državnog budžeta ne bi se tome moglo priskočiti u pomoć. Možda će nam poslužiti sreća, da možemo isposlovati jedan veći zajam pa da se to izvede iz toga zajma.

G. senator Šola govorio je o zakonskoj osnovi o regulisanju cena elektrike, koja je bila prihvaćena u Odboru Senata. Ja sam tu osnovu odmah izneo pred Ministarski savet, koji je smatrao da se iz tehničkih razloga onaj čas i onako to pitanje ne bi moglo riješiti. Međutim, moram kazati, da je taj korak imao dobro dejstvo u Dunavskoj banovini i da su mnoge električne centrale same ili u sporazumu sa pojedinim opštinama popustile dosadanje cijene; ne sve, ali dobar deo opština regulisale su to pitanje koliko se regulisati dalo.

Gospodo, Zakon o elektrifikaciji je gotov i ovih dana će biti predan g. Ministru Pretsedniku. Trebalo je da se preudesi prema zahtevima pojedinih Ministara, kod kojih je bio na oceni. Što se tiče elektrifikacije i iskorišćivanja električne snage u našoj zemlji, to je jedno veliko pitanje, kome se mora posvetiti puna pažnja i baš u tu svrhu donet je u Finansijskom zakonu amandman, da se elektrifikaciono-mašinski otket u Ministarstvu građevina posveti na Odeljenje, tako da se može s mnogo više intenzivnosti tome posvetiti, da šef Odeljenja bude odgovorna ličnost, jer je do sada odgovarala ličnost koja nije stručnjak u elektrifikaciji, jer je dotični činovnik bio podređen inženjeru druge struke.

Gospodo, pitanje elektrifikacije od vrlo velike je važnosti. U to je vrlo dobro upućen i g. senator Banjanin i moja malenkost naročito u pogledu Zagreba koji se intenzivno bavi tim pitanjem.

Zagreb je imao i ima u programu da prouči pitanje kalorične električne centrale a ima baš u najnovije vreme pregovore za dobavu električne struje iz električne centrale na Cetini. Poznato je da električna centrala na Cetini zajedno sa onom na Krki ima danas najmanje 170 miliona kilovat sati za davanje i ona to može dati. Zašto se ta snaga ne bi upotrebila za potrebe južnog dijela Primorske banovine. To bi bilo mnogo jeftinije nego graditi novu. Kod pitanja elektrike i električne centrale ne dolazi u pitanje samo ugaj i voda nego i plin. Tom je pitanju posvećena naročita pažnja, i ako je ikoje pitanje proučavano u tancine, to je pitanje plina na Bujavici. »Dalancien« je ponudila električnu struju za Zagreb. Zagrebačka opština proučava to pitanje. Proučava se pitanje Bujavice, pitanje dovodenja elektrike sa Cetine u Zagreb i pitanje gradnje nove centrale na kojem rudniku Savske banovine. Držim, gospodo, da se u tom pitanju ne bi smjelo mnogo davati na pojedina privatna preduzeća. Najbolje vidimo, kako ta stvar stoji u Vojvodini. Tu stvar treba da uzmu u ruke opštine, jer porezni šaraf koji opštine navaljuju na svoje sgradane mora imati svoje granice. Dalje se neće moći ići. Opština ne može živeti samo od poreza, već mora imati svoje dohotke, a jedno od

neiscrpnih vrela dohodaka jesu upravo električne centrale. To pitanje je, kako vidite, u proučavanju, i ja se nadam da ćemo ovde moći sa uspjehom istupiti možda već sledeće godine sa jednim velikim projektom, baš sa ovim o kome sam sada govorio. A da su električne centrale danas jedno izvrsno sredstvo dohotka, vidi se po tome što za električne centrale možete dobiti odmah pare, samo ako onoga koji daje zajam načinite gospodarom objekta. Mi to odbijamo najenergičnije i tražimo da to ostane u rukama građana, u rukama naroda i države.

Toliko sam imao da kažem povodom napomena gospode predgovornika. (Odobranje).

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Ima reč na ličnu primedbu senator g. Jalžabetić.

Toma Jalžabetić: Naglašujem najpre da me ne vodi lični napad na g. Ministra građevina. Ja ga osobno poštujem. Mene vodi sama stvar. Zato moram naglasiti glede prvog njegovog navoda: da regulacija Drave zavisi od sporazuma sa Madarima...

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Samo na ličnu odbranu možete da govorite. Ne o budžetu i regulaciji Drave, nego samo na ličnu primedbu. (**Toma Jalžabetić:** Pa to je lična primedba!). Nije to lična primedba. Vi niste reka Drava.

Toma Jalžabetić: Koprivnička sekcija je direktno podređena vladi u Beogradu, a moj je zahtev da se ta sekcija dokine i podredi Hidrotehničkoj direkciji u Zagrebu. Pošto Direkcija u Zagrebu neima ingerencije na rad sekcije hidrotehničkog odijeljenja u Zagrebu a razumljivo je, da se rad na utvrđivanju dravske obale ne može iz Beograda uspješno nadzirati. G. Ministar naglasio je da je bio u Koprivnici ali nije vidio rijeku Dravu.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Pretres o budžetu Ministarstva građevina je dovršen. Prelazimo na glasanje. Glasace se partija po partija. Molim g. izvestioca da čita redom partije.

Izvestilac Ljudevit Gaj čita partiju 480.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Prima li Senat pročitano partiju? (Prima. — Ne prima). Ko je protiv, neka ustane. (Manjina ustaje). Objavljujem da je pročitana partija 480 primljena.

Za ovim je Senat, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Senatu, primio ceo budžet rashoda Razdela X — Ministarstva građevina, i to od partije 481 do zaključno partije 612.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Prema tome, oglašujem da je Razdeo X budžeta — Ministarstvo građevina prihvaćen većinom glasova.

Prelazimo na raspravu Razdela XII — Ministarstvo poljoprivrede. Ima reč zastupnik Ministra poljoprivrede g. dr. Srkulj.

Ministar građevina i zastupnik Ministra poljoprivrede dr. Stjepan Srkulj: Gospodo senatori! Vrlo žalim što Vam moram budžet za godinu 1934/35 predložiti za 19,135.700.— dinara manji nego što je bio prošlogodišnji budžet. Prošle godine je prihvaćena suma za državnu administraciju u iznosu od 61,586.584.— a za državne privredne ustanove suma od 56.343.195.— što čini svega 120,929.779.— dok ovogodišnji predlog za državnu administraciju iznosi 63,835.396.— a za državne privredne ustanove 37,959.313.— dinara ili svega 101,794.709.— dinara, što će reći 0,8% od ukupnih državnih i administrativnih troškova, a 1,6% od ukupnih državnih pri-

vrednih preduzeća. To bi bila doista jадna suma za jedan takav resor kakav je poljoprivreda, kad ne bi situaciju spasavale dotacije banovinskih budžeta koje su iznosile za godinu 1932/33 99,580.764.— t.j. 11% svih izdataka banovinskih uprava. Za novu budžetsku godinu nisu još banovinski budžeti odobreni pa stoga ne mogu iznijeti sumu određenu za poljoprivredu, no to se već unapred može reći da će ta suma svakako dosegnuti sumu državnoga budžeta pa da će ukupna suma državnih i banovinskih izdataka za poljoprivredu iznositi oko 200 miliona dinara. To će reći, da će se moći ušćuvati ono što se do sada stvorilo a ostvariće se i neke nove institucije koje služe za podizanje poljoprivrede.

Gospodo senatori! Mi svi vrlo dobro znamo u kakvim teškim ekonomskim prilikama živi svaki naš poljoprivrednik. Ne trebam gubiti riječi na to kako je i zašto poljoprivreda došla u tako težak, gotovo beznadan položaj. Nas zanima u prvom redu pitanje: kako ćemo iz ovoga položaja izaći, kako da obezbavimo poljoprivrednika da svoj prihod ne mora dati u bescjenje. Tu se mora provesti preorijentacija u trostrukom smjeru. 1) — Kako da poljoprivrednim produktima osiguramo stabilne cijene; 2) — Kako da se preorijentira upotreba tla za bolje i zgodnije kulture, a za stoku što bolja rasa i kraj u kojem da se gaji i 3) — Kamo sa izvozom?

To je, dabome, zavisno u prvome redu u općim ekonomskim svetskim i političkim prilikama. U tu je svrhu potreban neobičan elasticitet prilagodavanja potrebama i tražnji inostranstva.

Stabilne cijene koje omogućuju seljaku opstanak dađu se postići samo u slučaju ako nema suviška. Tako barem danas stoji činjeničko stanje stvari. Suvišci potiskuju cijene tako da poljoprivrednik ne može naći računa. Te suviše moramo maknuti sa pijace na koju tako nepovoljno dejstvuju, a maknuti ćemo ih s pijace, ako ih kroz poljoprivredne industrije pretvaramo u fabrikate: špirit, šećer, kožu, vunu, drvo, sir, maslac i dr. pa za ove fabrikate nademo tržišta, a za poljoprivredne produkte nova, kad nam se dosadašnja zatvaraju. Ta trgovačka preorijentacija upućuje nas na Levant i sjevernu Afriku, kojima smo kroz Solun bliži nego li ikoja druga evropska agrarna zemlja. Pored ovih preradenih poljoprivrednih fabrikata može se i izvoz poljoprivrednih produkata uputiti prema Levantu. Otpatci što se dobivaju preradivanjem poljoprivrednih produkata u poljoprivredne fabrikate, služiće za tovljenje stoke, koja će se na taj način svojim kvalitetom osposobiti za tešku konkurenciju na zapadu.

Svi ovi poljoprivredni produkti, bili preradeni ili ne, zajedno sa stokom moraju biti prvoklasni, a to se može postići samo njihovim oplemenjivanjem, selekcijom sjemena i grla, standartizacijom jaja, maslaca, grožđa, voća, vina, dok smo na sreću sa šljivom nenadomjestivi, ali i tu treba posvetiti svu pažnju etuviranju.

Da dobijemo prvoklasne poljoprivredne i stočarske produkte i po kvalitetu i po kvantitetu, mora da se ispituju teren i krajevi cijele naše države, da se iznade koji su krajevi najpodesniji za pojedinu kulturu, koje se nove biljke treba da uvadaju, a koje bi se seljaku isplatile i donele veći prihod nego li dosadašnji poljoprivredni produkti. Napokon se moraju ispitati klimatske prilike, sastojina tla za dobijanje stočne hrane i rasa koja se ima i gde se ima da gaji.

Država mora sa svojom poreznom politikom pomagati krajeve koji su samo za jednu kulturu podesni, da ih ne ubijaju krajevi koji su stvoreni i prikladniji za drugu kulturu. Uzmimo na primer vinogradarstvo. Od njega, i samo od njega žive primorski krajevi, koji u goleti i kršu svojem osim južnoga voća, maslina i buhača ne daju drugo van u vrlo neznatnim količinama. Tamo zbilja narod teškim radom i najvećim naporom u znoju svoga lica istiskuje grozd do grozda iz onoga krševitog kamena. A uzmite Bačku i Banat! Tamo se s najvećom lakoćom i s najmanje truda i troška pretvaraju plodne žitorodne oranice u vinograde. Treba da samo, takoreći, turneš lozu u zemlju, za ostalo se ne brini, jer će ona sama od sebe da rodi. Usled tih minimalnih troškova oko obradivanja vinove loze mogu vlasnici vinograda bacati robu na pijacu uz mnogo niže cijene, sileći tako Primorca da i on svoju muku i trud daje u bescjenje. U Bačkoj i Banatu je, takoreći, preko noći pretvoreno 17.800 hektara oranica u vinograde, koji pored toga u gruntovnici figuriraju kao obična polja, pa prema tome plaćaju manje poreza. U toj sumi nije uračunato 2000 hektara vinograda u pijesku kod Subotice, pa prigorski krajevi oko Bijele Crkve, Vršca i bosanjska Batina, jer je to uistinu pravo vinogradarsko tlo. Ta proizvodnja mora da uništi Primorca.

Tu treba država da zagrabi svojom poreznom politikom. Lijepo je ovo razložio u ovom visokom Domu, mislim prije godinu dana, g. Ministar dr. Frangeš, preporučujući da se za vinograde uvedu tri porezne osnovice: jedna za Primorje, druga za Prigorje, a treća za žitorodne ravnice. Najmanja poreza mora da bude u Primorju, gde je obrada tla najteža a siromaštvo najveće. Druga osnovica mora da bude za vinograde koji se sade u Prigorju po Hrvatskoj, Slavoniji, Sloveniji, Srbiji i južnim krajevima, a najveća poreza mora da bude za vinograde u bačkoj i banatskoj ravnici, jer je njihovo tlo stvoreno i određeno za drugu kulturu. Poreza mora bar da izjednači cijene vinu u ta tri vinogradarska područja.

Da se uzmogne sistematski najsigurnije i najrigoroznije odrediti kultura biljkama, pa rasa stoke za krajeve koji su za to najpodesniji, da se uzmognu proučiti sva ona pitanja koja su sa proizvodnjom i plasmanom poljoprivrednih produkata i fabrikata u vezi, potreban je poljoprivredni plan, o kome su mnogo govorili narodni poslanici u Narodnoj skupštini i gospoda senatori u ovom visokom Domu.

Na tom planu, gospodo senatori, radi posebna komisija, kojoj je pretsjednikom g. Sava Ulmanski. Prikupljali su se podatci, ali se sredinom prošle godine na tom poslu zaustavilo. Ministarstvo poljoprivrede će smjesta pristupiti izradivanju toga plana, ako je taj materijal dovoljan za izgradnju njegovu, a ako nije, treba što pre potrebni materijal prikupiti. Mora se raditi punom parom.

Da vidimo šta je Ministarstvo u tome pogledu načinilo i što je u ovom budžetu predvidjelo. Ministarstvo posvećuje osobitu pažnju povećanju i usavršavanju proizvodnje tekstilnih biljki i to: konoplji, lanu i pamuku, čiji se fabrički proizvodi u velikim količinama uvoze u našu zemlju. Prošle je godine nabavljeno 10 vagona sjemena talijanske konoplje i jedan vagon pernavskog jarog lana iz Rige.

U toku je akcija za povećanje proizvodnje ulje-

nog sjemena za pravljenje jestivog i tehničkog ulja. Do sada se trošilo godišnje u tu svrhu 1000 vagona, a za proizvodnju istoga se uvozi iz inostranstva preko 2000 vagona raznog uljenog sjemena.

U toku godine 1933 dovršeno je uređenje enološke stanice u Topčideru i uređenje laboratorija za ispitivanje buhača u Splitu. Za Topčidersku stanicu odobren je kredit od 400.000 dinara za uređenje laboratorije koja će ispitivati kvalitet pšenice. To je potrebno za to da se iznađe sorta koja je i rodna i kvalitetno najbolja, jer se u tom pogledu mnogo greši na račun kvaliteta. Pšenica se degeneriše. Najočiglednije se pokazala degeneracija pšenice u Hrvatskom Zagorju i donjoj Podravini; u Ivancu u Hrvatskom Zagorju radi već mnogo godina a radio je i pre rata mlin koji je uzimao svu pšenicu onoga kraja i uspješno konkurirao svim drugim mlinovima i to zato, jer je pšenica bila dobre kvalitete i gotovo sve jednaka i na vlastelinskim i seljačkim oranama. Sada je ta pšenica tako loše kvalitete da mlin nije kadar izdržati konkurenciju sa boljim banatskim brašnom, a transport žita iz Banata i Bačke je preskup a da bi mlin mogao s njima održati konkurenciju.

U februaru ove godine osnovan je po odobrenju Ministarskog saveta »Osek za proizvodnju stočne hrane« kod poljoprivredne ogledne i kontrolne stanice u Zagrebu. Taj osek ima da dobije kao svoje pokusno dobro za kulturu livada, pašnjaka i stočne hrane na oranama državno imanje »Kalinovicu« koju Ministarstvo poljoprivrede uzima u tu svrhu u zakup od Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja. Ova će stanica biti prva eksperimentalna institucija za livadarstvo i pašnjarstvo u našoj državi sa svrhom da se poboljša i po mogućnosti usaviši livadarstvo, a paši da se povisi vrijednost.

Godine 1933 priredeno je više izložbi poljoprivrednih proizvoda od kojih su najznatnije jubilarne izložbe u Zaječaru i vinogradarska izložba u Beogradu.

Ministarstvo poljoprivrede je pokušalo podići bolju plodovitost u pasivnim krajevima davanjem novčane pripomoći za pojeftinjenje umetnog dubra, kojemu je proizvodnja spala za jednu desetinu.

Ministarstvo posvećuje naročitu brigu izgradnji i proširenju naših dvaju poljoprivrednih fakulteta. Po mome mnjenju treba mnogo izdašnije pomagati ova dva fakulteta nego sve ostale fakultete izuzevši veterinarski, jer kandidata za učitelje, profesore, liječnike, sudije, inženjere, arhitekta i farmaceute imamo na pretek a rad na poljoprivrednim fakultetima izravno podiže narodno blagostanje i u današnje teško ekonomsko vrijeme nosi izravno materijalnu korist.

S obzirom na preorijentaciju naših poljoprivrednih produkata brine se Ministarstvo u prvom redu za voćarstvo tražeći za voće ne samo domaću nego i stranu pijacu. Ovamo dolazi u prvom redu šljiva koja je mnogo trpjela od štitaste vaši. Hvala energičnim merama što ih je Ministarstvo poduzelo, štitašta vaš je u glavnom zaustavljena, a nastradali stari šljivici nadomješteni su novima. Ne zamjenjuju se samo stari, nego se zasaduju i novi. Sada moramo strogo paziti, da nam se ne zaraze i jabučna stabla od bolesti što se uvukla iz Amerike u Mađarsku, kojoj je priredila vanredne neprilike, jer strane države zabranjuju uopšte uvoz jabuka iz država, u kojima zaraza vlada.

U krajevima koji su blizu velikim potrošačkim centrima i koji imaju podesna saobraćajna sredstva vraća se veća pažnja trešnjama, višnjama, kajsijama, breskvama, kruškama itd. Za mlade voćke brinu se banovine sa svojim voćnim rasadnicima, one određuju gde i u kojem kraju smiju se pojedine sorte zasadiivati samo da se dobije što bolji i što sigurniji prirodni jednog tipa. Lozni rasadnici oko takvih centara imaju i gaje lozu od najboljeg stolnog grožda a naročito najranijega i najkasnijega, jer zato ima prode. Ministarstvo poljoprivrede propagira smisao za gajenje odabranog voća i grožda kurzovima, letacima, štampanim uputstvima i stručnom podukom u kalamljenju u loznim i voćnim rasadnicima.

U toku godine 1933 radilo je na proizvodnji voćnih i loznih sadnika 753 ustanova, koje su kontrolisali, pored banskih organa, i ministarski. Novi su banski rasadnici podignuti u Topoli, Ludbregu i u Blatu na Korčuli. Iz ovih je rasadnika prošle godine podijeljeno preko milion komada voćaka, dok će se iduće godine moći podijeliti preko dva miliona komada.

Broj kalemova loze prelazi preko deset miliona. Taj je broj dovoljan za podmirenje domaće potražnje. Loza se može i izvoziti a uvoziti se smiju samo nove sorte, koje se ispituju, a i to samo uz prethodnu dozvolu. Pošiljke pak voćnih sadnika podležu već pri uvozu kontroli stručnih činovnika oglednih i kontrolnih stanica. Uopšte stoje svi sadnici i sreski i opštinski i zadružni i privatni pod strogom kontrolom da ne bude zloupotrebe i prevare kod prodaje.

Banske su uprave prošle jeseni po Zakonu o vinu ispitivale širu od grožda na sadržaj šećera i kiseline u njoj i organizuju ispitivanje fizičkih i hemijskih osobina vinogradskih zemljišta, ispituju koje su američke podesne za koje zemljište da se tako rejonira i tipizira vino. Kontrola nad izvozom robe vodi se po naročitom pravilniku Ministarstva trgovine.

Po zakonu o vinu provode analizu vina kontrolne stanice u Bukovu, Zagrebu, Mariboru i Splitu. Ove je godine otvorena stanica u Topčideru, a trebalo da se otvori jedna u Skoplju, a druga u Sarajevu ili Mostaru.

Da se podigne prosperitet i pobija pasivitet primorskih krajeva i zetske banovine uvada se kultura južnog voća. U tu je svrhu nabavljeno iz Japana 360 sadnica mandarina i narandža i zasadeni u rasadniku za kulturu južnoga voća u Topolici kod Bara.

Za stočarstvo vrijedi pravilo Ministarstva: održati stara i tražiti nova tržišta za stoku. To se postižava samo gajenjem prvoklasne robe. Za eksport je u prvom redu pitanje kvaliteta utovljenosti, jer se time postizavaju bolje cijene i lakše se podnosi veća uvozna carina u eksportnim zemljama. Dabome da ta goveda moraju biti odlične pasmine.

Zakon o unapređenju stočarstva od 3 XII 1931 godine stvorio je posebne uslove za organizaciju stočarstva. I doista se vidi značajni progres uzprkos svjetske ekonomske krize. Organizacija stočarstva obuhvata sve grane na koje se odnosi stočarski zakon. Prirodno je, da je najveća suma utrošena za unapređenje stočarstva putem stočarskih organizacija. Ta suma iznosi 1,472.000 dinara. Od te je sume najveći deo upotrebljen za nabavku muške priplodne stoke za stočarske selekcijske organizacije. Grla su kupljena većinom na izložbama u zemlji tako da je

postignuta dvostruka svrha: 1) nagrađivanje a 2) otкуп najboljih grla za stočarske selekcijske organizacije. Kupovanje u inostranstvu bilo je iznimno i to samo u vezi sa kompenzacijskom prodajom kukuruza u Švajcarskoj. Ove budžetske godine nabavljen je veći broj priplodnih ovnova domaćih rasa, da se selekcijom dobije što bolja vuna. U tu će se svrhu osnovati nove ovčarske selekcijske stanice i organizacije.

Za unapređenje stočarstva pokazalo se odličnim odašiljanje stočara u napredniju praksu u inostranstvo na pr. u Švajcarsku, pa odašiljanje stočara iz manje naprednijih krajeva države u najnaprednije stočarske krajeve unutar države.

Poboljšanje rase naše stoke traži bezuslovno i racionalniju ishranu. Tu postoji nerazmjer, koji se mora otkloniti, jer čemu rasa kad ne možemo stoku ishraniti onako kako treba. Trebalo bi obilnije pomagati izgradnju silosa za konzerviranje stočne hrane. Kako je slaba proizvodnja njezina u nas, vidi se po tome što se u Nemačkoj na istoj površini drži tri puta veći broj konja i goveda nego li u nas. U prosjeku su godine 1922 naše livade davale 18,44 metričkih centa sijena po jednom hektaru, dok su vještačke livade ispravno osnovane s odgovarajućim smjesama, dale 115—130 metričkih centi sijena prvoklasne kvalitete.

Da naš seljački svijet uzmogne upoznati sve osobine i prednosti krmnih biljki, moraće se osnovati takozvani travni vrtovi i uzorne kulture kod zadruga i škola. U tu je svrhu takode i osnovana stanica sa Otsjekom za proizvodnju stočne hrane kod poljoprivredne ogledne i kontrolne stanice u Zagrebu o kojoj smo prije govorili.

Zalosno je pitanje naših pašnjaka. Njihovo je stanje tako zapušteno da je produktivitet njihov nevjerojatno nizak. Kod nas jedan hektar pašnjaka ne ishrani ni jedno blašće dok se u naprednim poljoprivrednim zemljama na jednom hektaru mogu ishraniti dva komada krupne stoke, a na vještačkim pašnjacima i tri. Dobro uređeni pašnjaci mogli bi biti najveća rezerva maloga seljačkog posjeda. U tu bi se svrhu morale osnivati pašnjačke zadruge.

Moraće se posvetiti veća pažnja i proizvodima stočne krme na oranicama. Dok mi imamo zasejano tim biljkama samo 3,2% a Njemačka 10,3% zapremaju one u Danskoj 38,3%.

Još nisu realizovane odredbe Zakona o unapređenju stočarstva koje se odnose na proširenje zadataka državnih poljoprivrednih oglednih i kontrolnih stanica s tim, da se obrazuju stočarski otsjeci kod svih stanica. Do sad su izvršene samo predradnje za takovo osnivanje kod poljoprivredne ogledne i kontrolne stanice u Zagrebu.

Ove godine mnogo se učinilo za unapređenje konjarstva u južnim krajevima kamo je poslano 50 vojno-erarskih priplodnih pastuha bosansko-brdske pasmine.

Pored pažnje i nastojanja oko oplemenjivanja i dobre ishrane stoke posvetila se velika pažnja na suzbijanje zaraznih bolesti, od koje nerazmjerno mnogo trpi narodna privreda. U tu svrhu predlaže se u ovom budžetu svega 5,990.000 dinara, ma da bi za nabavu cjepiva potrebno bilo 120,000.000 dinara.

Kod pobijanja stočne zaraze najbolji su uspjesi postignuti ugušenjem ovčih boginja. Stalnom proizvodnjom senzibilizovane limfe kod veterinarskog fakulteta u Zagrebu može se reći da je pitanje suz-

bijanja zaraze ovčih boginja u našoj zemlji riješeno.

Nikako ne može da se uguši svinjska kuga, čije žrtve stoje zemlju stotine miliona. Samo Savska banovina izgubila je u poslednje tri godine 40 miliona dinara. Simultana metoda cijepljenja može radikalno riješiti ovo pitanje, ali poljoprivredne minimalne dotacije države ne daju da se nabavi potrebna količina cjepiva. Isto je i sa pobijanjem sakagije, tako da dosadašnje njeno suzbijanje ima samo lokalni značaj.

Veterinarska služba hramlje zbog oskudice personala. Još uvijek je 60 mjesta nepopunjeno pa jedan veterinar mora da nadzire po dva i više srezova. U ovom budžetu su predložena za popunjenje kadra 32 mjesta. Personal kojim će se ta mjesta popuniti, biće spremniji nego prije, jer diplomirani veterinari moraju služiti kao stažiste nekoliko mjeseci kod starijih iskusnijih veterinara.

U sastavu izložbene kompozicije pokretne poljoprivredne izložbe bijaše najvažniji vagon s veterinarskim uređajem. Za nj su se seljaci najviše interesirali, pa i susjedni austrijski seljaci dolazili su da ga vide, kad je ta izložba došla u Maribor.

Jedan nedostatak je i to, što nemamo dovoljno veterinarskih delegata u inozemstvu. Mi imamo delegate u Solunu i Beču i to nam donosi vanredno mnogo koristi. Trebalo bi da imamo ovakvog jednog veterinarskog diplomatu i u Pragu. Korist koju donosi ta institucija daleko je veća od onih minimalnih troškova što se na nju troše.

Gospodo, najvažnije institucije veterinarske su Centralni bakteriološki zavod u Beogradu, pa Bakteriološki zavodi u Ljubljani i Križevcima. Osim toga osnovana je Veterinarska diagnostička stanica pri Higijenskom zavodu u Splitu, a doskora se mora jedna otvoriti i u Banjoj Luci. Centralni veterinarski bakteriološki zavod u Beogradu ne može obavljati poslove koji su mu namenjeni ni po smještaju, jer ima svega jednu veću i jednu malu laboratorijsku prostoriju kod Higijenskog zavoda, a nema ni staja za pokuse životinje. Da mu se dade puna mogućnost razvijanja, dala je država potrebno zemljište u Topčideru, izvršeni su pripremni radovi pa su raspisane i licitacije za izgradnju zgrade.

Gospodo, iste nevolje ima i veterinarski fakultet u Zagrebu, koji se ne može razviti radi pomanjkanja prostorija i tu treba čim pre početi sa izgradnjom. Zagrebački veterinarski fakultet kadar je da potpuno podmiri sve naše potrebe, jer svake godine svršava na njemu studije dovoljan broj studenata koji mogu naći zarade. U prvom redu kod same države. Kad dolaze u pitanje fakulteti, onda u prvom redu treba dati sve što je potrebno poljoprivrednom i veterinarskom fakultetu, da uzmognu svojim slušačima dati sve, što je za njihovu stručnu spremu potrebno. Ne dobiju li to, izačiće sa svojim znanjem u praksu sakati i mogu tim svojim neznanjem načiniti mnogo veće štete, koje nadilaze sve one troškove, koji bi se utrošili za te manjkave ustanove. Prava će štednja biti učinjena tek onda, kad se sa potrebnim izdacima i dobro uređenom veterinarskom službom budu narodnoj privredi sačuvale one ogromne vrednote našeg stočnog materijala, koji naša zemlja gubi svake godine od raznih stočnih bolesti.

Gospodo, intenzivno bavljenje poljoprivredom iziskuje bolju naobrazbu poljoprivrednika putem poljoprivrednih škola, domaćinskih škola i tečajeva. Mi imamo u državi svega tri poljoprivredne srednje

škole, za koje se javlja mnogo veći broj kandidata, nego što ih ove mogu primiti. To bi se moglo popraviti time, što bi se neke niže poljoprivredne škole, koje već raspoložu potrebnim zgradama i inventarom, lako mogle podići na srednje škole.

Gospodo senatori, dalje sredstvo za unapređenje poljoprivrede jesu proizvođačke zadruge. Time se s jedne strane unapređuje poljoprivredna tehnika, a s druge se strane organizira prodaja poljoprivrednih proizvoda. Ministarstvo je te zadruge podupiralo i podupire koliko je moguće. Ukupno je do sada dođeljeno pomoći pola miliona dinara. Velika je nevolja što zadruge nemaju dovoljno spremnih lica za sekretare, blagajnike i ostale zadružne funkcionere, kao što nemamo ni dovoljno stručnih lica. Ministarstvo će morati sporazumno sa Zadružnim savezom preuzeti jaču akciju za obrazovanje naročitih stručnih lica, bilo u zemlji ili na strani.

Gospodo, prosperiranju poljoprivrednih zadruga smetalo je i stalno smeta to, što nisu imale jedan jedinstveni zadružni zakon za celu zemlju. Sad je i tomie doskočeno time, što je konačno izraden projekat zakona o privrednim zadrugama i spremljen da se podnese pred Narodnu skupštinu. Pored ovoga zadružnog zakona priprema se materijal i za izradu projekta zakona o poljoprivrednim društvima sa svrhom za tehničko unapređenje poljoprivrede. Ministarstvo priprema dalje i materijal za projekt zakona o organizaciji uzajamne pomoći na selu.

Jedno veliko pitanje koje je kroz godine zadržavalo, a i sada još zadaje brige Ministarstvu poljoprivrede privada se konačnoj likvidaciji. To je likvidacija agrarne reforme. Zakon od 24 juna 1933 godine je omogućio da se je moglo intezivno pristupiti radovima na definitivnoj likvidaciji ovog važnog pitanja. Sve pored nedovoljnog broja personala, ipak su radovi oko likvidacije toga pitanja povoljni.

Od 722 posjeda na kojima je sprovedena agrarna reforma, donete su odluke o utvrđivanju objekata za 528 posjeda u ukupnoj površini od 1.200.000 katastralnih jutara. Tim je odlukama određena za eksproprijaciju površina od nekih 480.000 katastralnih jutara. Ostale površine ovih posjeda ostavljene su vlasnicima na slobodno uživanje i po pravosnažnosti odluka za njih je brisana ranije ubilježena zabrana otuđivanja i opterećivanja.

Radovi na utvrđivanju objekata na ostala 194 posjeda u toliko su napredovali da će se odluke za njih donijeti najdalje do kraja aprila ove godine. Od ova 194 posjeda u iznosu od 900.000 katastralnih jutara odvojena je i podijeljena agrarnim subjektima površina od neko 210.000 katastralnih jutara.

Agrarno će pitanje biti doduše likvidirano, ali je još uvijek otvoreno pitanje dobrovoljaca. Nema naime dovoljno zemlje pa se je u prošloj godini 1933 moralo naseljavanje sjevernih krajeva usporiti. Nadjeljivani su zemljom samo dobrovoljci i optanti i to: 573 dobrovoljaca i 130 naseljenika optanata i izbeglica. Pored toga podignuto je za 3500 porodica 67 takozvanih slobodnih naselja koja su postala slobodna kupovanjem iskrčenog zemljišta i maksimuma velikih posjeda.

Dioba zemlje siromašnim zemljoradnicima u sjevernim krajevima obustavljena je još pre 3 godine. Jedino se dodjeljivala zemlja dobrovoljcima. Pored podmirjenih neko 25000 dobrovoljačkih porodica imalo bi se zemljom još podmiriti 4083 dobrovoljačke porodice od toga 2999 dobrovoljaca iz balkan-

skog rata i svetskog rata i 1174 ustaša. K tome čeka još 3000 dobrovoljačkih porodica da im Ministarstvo vojske i mornarice izda dobrovoljačka uvjerenja.

Za ovoliki broj (oko 7000) dobrovoljačkih porodica trebalo bi oko 50000 katastralnih jutara zemlje. Raspoloživog zemljišta za deobu više nema, jer je zemlja velikih posjeda već iscrpljena a preostale manje površine opštinskih zemalja moraju se upotrebiti za mjesnu sirotinju. Pretežan dio ovih dobrovoljačkih porodica dobiće zemlju ove godine u pančevačkom ritu.

Likvidacija agrarnih odnosa Južne Srbije i Crne Gore po propisima Zakona od 5 decembra 1931 godine, sa njegovim izmenama i dopunama od 24 juna 1933 godine otpočeo je 1 septembra 1933 godine odmah po forsiranju osam agrarnih sudova za srezove: pribojski, novo-varoški, mileševski, plevajski, sjenički, deževski, pečki i gračanički. Sudovi su pokretni i kad završe rad u jednom srezu prelaziće u drugi susedni srez i nastavljati rad.

U Južnoj Srbiji za proteklih 15 godina imala je lijepih uspjeha kolonizacija našeg siromašnog zemljoradničkog svijeta iz pasivnih krajeva države. Uporedo je dodijeljena zemlja i zemljoradnicima bez malo ili nedovoljne zemlje.

Nacionalno-politički i ekonomski socijalni interesi naše države na jugu imperativno nalažu da se radovi na kolonizaciji i diobi zemlje siromašnim nacionalnim mjesnim agrarnim interesentima nastave bržim tempom i likvidiraju sa punim uspjehom. Na ovaj način znatno će se povećati naš slovenski živalj koji je prema zvaničnim državnim statističkim podacima iznosio u godini 1931 53,86%, dok je prema popisu iz 1921 godine, kad je taj procenat iznosio 51,87% slovenski živalj za ovih deset godina povećan za nepunih 2%. Od premerenog zemljišta nadarena je 25301 porodica kolonista, dobrovoljaca, četnika, domorodaca, optanata, autokolonista i drugih na ukupnoj površini od 138.918 hektara. Naseljene porodice dobile su, sa zemljom i nove kuće koje im je podigla država.

Likvidaciju agrarnih odnosa u Dalmaciji provode redovni sudovi po specijalnom zakonu o likvidaciji tih odnosa. U svemu je prijavljeno 100.000 prijava zemljoradnika, od toga je do sada definitivno okončano oko 15.000, a ostale se nalaze u rešavanju. Rad ovih sudova bio je ove godine veoma intenzivan, ali je bolovao na tome što nije imao dovoljno kredita. Da se smanje troškovi likvidacije sniziće se dnevnicama proceniteljima od 70 na 50 dinara, a tehničkim figurantima od 30 na 20 dinara.

A šta da govorim o agraru u Bosni! Vi sami znate, gospodo senatori, kakve su se nezgode dešavale sa Zakonom od 12 avgusta 1933 godine. Provedba je toga zakona uslijed skandala Huseina Kadića do daljnjega obustavljena pa će se taj zakon morati revidirati i popraviti.

Gospodo senatori! Kako vidite novi predlog budžeta kreće se u istim granicama kao i ovogodišnji pa će se nastaviti u novoj onim programom koji sam netom objasnio. A taj program u nekoliko riječi glasi ovako:

Nastojat će se oko popravke kvaliteta svih onih produkata koji se izvoze, prema zahtjevima svjetskog tržišta, zatim će se nastojati oko povećanja proizvodnje onih produkata koje uvozimo a naročito će se briga obratiti na povećanje proizvodnje ljudske i stočne hrane u pasivnim krajevima, kako bi se

smanjila pasivnost tih krajeva, a ujedno povećao višak produkata za izvoz iz aktivnih krajeva. Molim Vas, gospodo senatori, da ovome nastojanju Kraljevske vlade i Ministarstva poljoprivrede dajete povjerenje time da glasujete za budžet moga Ministarstva, koji evo pred Vama leži. (Aplauz).

Потпретседник др. Урош Круљ: Има реч г. др. Динко Тринајстић.

Dr. Dinko Trinajstić: Gospodo senatori, sinoć ste me čuli, a evo i jutros da me malo čujete. Kako sam čuo iz razlaganja g. Ministra poljoprivrede, problem je vrlo težak. Jer prilike današnje ne dopuštaju da i sama Vlada izade u susret u nekoliko bar za potrebe poljoprivrede, kako bi faktički i poljoprivredni težak i sama zemlja zahtevali. Momentalno moramo resignirati. Ipak sa veselim pozdravljam da Kraljevska vlada, poimence g. Ministar poljoprivrede dobro shvata problem koji im predstoji. Ja mu naročito zahvaljujem što je istakao teške prilike za naše krajeve u Primorju, koje su prema onim drugim teže. I faktički je tako. Onaj koji je putovao po našim krajevima, pa dode pod litice, kako se to narodski kaže valomete, taj se pita: na od čega ti ljudi žive. Vidite samo golo kamenje, i u tom kamenju naš Primorac mora tražiti hrane za sebe i svoju porodicu, ali Primorac naučen je da se bori kako sa elementima mora tako i sa kamenjem koje mu je dato.

O samim ciljevima ovoga budžeta poljoprivrede ne bi trebalo mnogo da se govori, mogu jedino da istaknem ono što se moga kraja tiče. Sa zahvalnošću uvažavam sklonosti Kraljevske vlade i g. Ministra poljoprivrede da poduru ono što jedino može dati nekako impuls za dalji razvoj i za opstanak našega naroda u onome kraju.

Jedino, gospodo senatori, zadrugarstvo za vinogradske krajeve može rešiti i položaj u kome se nalazimo. Jer uz dobar kvalitet vina ako je to provedeno racionalno, uz sve dobre kvalitete našega grožda i cena nećemo imati uspeha ako se to ne provede kroz zadrugarstvo. Naš narod udružuje se ali nema na raspoloženu silu koje bi vodile to zadrugarstvo i zato vidimo, nažalost, mnoge zadruge kako propadaju jer nemaju voda koji bi ih vodili. Treba to da se omogući, da se nade i stvore takvi ljudi koji bi preuzeli vodstvo tih organizacija koji su od preke nužde za naš narod. Na ostrvu Krku imamo tri vinogradske zadruge od kojih su dve sa slabim uspehom, jer valjda nisu našli dosta pomoći i ljudi koji bi to shodno vodili. Imamo zadrugu u Vrbniku i ta zadruga je na dobrom putu da se razvije u jednu vrlo dobru zadrugu i ona je pokazala i svoga vidnoga uspeha, te je bila više puta nagradivana, pa i u samome Beogradu ovde odlikovana je za svoje proizvode od vinskog soka i drugih preparata od grožda. Ta bi zadruga i dalje dobro išla ali joj treba pomoći. Pomoć je ona dobila. Doduše imamo zgradu pod krovom, ali treba da ona dobiše i sve ono drugo, a to je nužnu opremu, da može da izvrši svoj program. Ja molim da se osobita pažnja obrati na to u toliko pre jer bi ta zadruga bila za primer i drugim zadrugama koje bi se docnije osnovale na Otoku.

Treba da se konačno reši i jedno drugo pitanje koje je Vlada prihvatila, a to je, da se građanske škole upućuju prema potrebama odnosnih krajeva, jer ima krajeva koji hoće da imaju obrtne škole, ima krajeva koji hoće da imaju trgovačko-pomor-

ske škole, a ima krajeva koji hoće da budu upućeni u poljoprivrednom smeru jer nalaze da će na taj način najbolje odgovoriti svojim zadacima. Dobro je da imamo poljoprivrednih i fakultetski obrazovanih ljudi ali mi moramo da u malom kutu, da na selu, stvorimo nešto i da naš baš poljoprivredni stalež uputimo boljim putem. To je u pogledu zadrugarstva.

Sada bih hteo da skrenem vašu pažnju na jedan drugi predlog zakonski koji vam se predlaže uz budžet Ministarstva poljoprivrede, a to je amandman o protegnuću Agrarnog zakona na otok Krk. Kako vam je poznato u celoj Dalmaciji bilo je to sprovedeno a sada bi se htelo da protegne i na otok Krk. Ja žalim da se pre nego što je predložen ovaj amandman nisu malo bolje ispitale prilike koje u tom pogledu agrara postoje na Krku. Ja ću vam ih ukratko izložiti. Mi imamo raznovrsnih ustanova koje su dale zemljišta na težanje seljacima. Moram napomenuti da feudalnih ostataka na otoku Krku nema. Mi smo još u 14 veku bili demokratski organizirani sa statutom koji je poznat svima vama koji se bavite književnošću, sa statutom otoka Krka odnosno Vrbnika, koji je bio sastavljen od predstavnika naroda zajedno sa ondašnjim njihovim knezom Frankopanom. I već onda naš seljak nije bio rob nego slobodan posjednik svoga zemljišta. On je bio dužan samo da izvesne pomoći daje svome knezu, kad je dolazio u njegov kraj ili kad je imao poći na kakvu vojnu ekspediciju; inače je bio neodvisan. Dakle, kako rekoh, mi tih feudalnih ostataka nemamo. Dano je pak od pojedinih ustanova pojedinim seljacima na težanje zemljište i to se težanje sastojalo u ničem drugom nego u razdiobi ploda. Težak bi preuzeo da raskopa ono zemljište, da ga posadi lozom ili vočkama i plod bi se onda delio na delove. Prije je bila jedna trećina gospodareva, koju je on uzimao i dobivao, a kasnije je dobivao jednu četvrtinu, dok je težak dobivao tri četvrtine odnosno dve trećine. U istom razmjeru bilo je i vlasništvo onih poboljšica koje je seljak na zemljištu postavio, t.j. vlasniku je pripadala jedna trećina, odnosno jedna četvrtina tih poboljšica, a seljaku dve trećine, odnosno tri četvrtine. Zemlja je bila uvek vlasništvo gospodara i on je takode morao da plaća porez na to zemljište. To je bio sav odnos koji je postojao na otoku Krku između tih težastina i gospodara. Iz grada Krka došla je inicijativa da se dode do ovoga amandmana. Grad Krk bio je ranije gospodarski grad. Tamo su bila sedišta frankopanskih i mletačkih vlasti, tamo su bili oružnici i poslužnici, koji se nisu bavili zemljištem. Imali su dosta opštinskog tla. U blizini je opština koja se pre zvala Punat, a danas se zove u počast imenu našeg ljubljenog Kralja »Aleksandrovo«. Stanovnici te opštine su dobre štediške, radiške i prometnice. Mlado naseljenje, ne imajući opštinskog tla, kao druge opštine, naravno, gledalo je da se širi prama susedima. Tako je došlo da su Aleksandrovci raskopali i posadili sa vinovom lozom veliki kompleks pasišta opštine Krka. To je celi rt koji zatvara luku košnjunsku na otoku Krku, ali došla je lozna uš i vinogradi su propali, pa ni opština, a ni oni koji su lozu sadili nemaju sad nikakvih ili malo prihoda i vajde. Tako je opština Krk izgubila dio što je imala, a vinova loza koja je zasađena ne donosi prihod, pa ipak se poreza plaća. Uz to naši Aleksandrovci malo podignuti onom tendencijom da se zemljište da onome koji ga teži, oni su pre-

stali davati ma šta od prihoda opštini. Naravno da i sama opština Krk sad nastoji da se taj odnos reši, — i ja sam, gospodo, za to da se taj slučaj reši i da se odnos opštine Aleksandrovo prema opštini Krk za rastežano opštinsko zemljište reguliše.

Isto tako, kako prema opštini Krku, Aleksandrovo se širi i prema mome rodnome mestu Vrbniku. I Vrbnik je imao dosta pasišta, pa su se Aleksandrovcima sada zgurati prema Vrbniku. U početku je to bilo samo sa pašama uz Vrbnik, došlo je i do tuče i do krvi, dok najzad nije uspelo pok. biskupu Ivañu Viteziću da nekako umiri opštine i da ih složi na jedan konkretan predlog. Opština Vrbnik odrekla se vlasništva na onom pasištu, a Aleksandrovo se odriče supaše na spornom zemljištu. To se zemljište dogovorno poklanja jednoj ustanovi koja ima za svrhu da se iz njenih prihoda školuju daci iz Vrbnika i Aleksandrova. To je zaklada Arčirov. Ona je bila ustanovljena god. 1854. Toj zakladi, gospodo, mi moramo zahvaliti sa otoka Krka, što je množina đaka, koji su se pomoću te zaklade školovali, širila nauku i koji su podupirali narodni rad u Istri i svuda drugdje. Gospodo, sada ta zaklada uz onu malu oštetu, koju će dobiti za ono kamenje, ona će propasti, a mi ćemo izgubiti jednu pripomoć veliku za izškolovanje naše dece. Ta zaklada u ovome stanju, u kome je sada, ne prima nikakvog prihoda. Kako je izginula loza na Krškom, tako je izginula i u ovoj zakladi. Ja mislim, da će prostor te zaklade biti oko 100 hektara. To zemljište visi na obronku. Zemljište toga predela bilo je dobro za vinovu lozu; dok nije bila potrebna amerikanska loza, ali već danas neće moći tamo da uspeva. Ako se provede ta zakonska osnova, ovaj amandman ako bude prihvaćen, čemu će upotrebiti vlasnici ovo zemljište? To zemljište biće jedino možda za gajenje buhača. Ja priznajem, kako je razložio naš drug Frano Ivanišević, buhač je potreban da se uzgoji u našim krajevima. Zemlja kod toga uzgoja od buhača mnogo se iscrpljuje. Ja dvojim, da će naš seljak nepoučen u stvari teško znati da uzdrži prvu njenu silu i hranljivost i dogodiće se da će se ona zemlja iz onoga obronka malo po malo sticati sve više dnu gore i slevati u onu dragu morskou koščunsku, koja služi Aleksandrovcima za njihov život. Naša država morala je upotrebiti bagerenje da se iskopa ona zemlja koja dolazi u onu dragu, a kad bude onde samo krizantema, onda za malo vremena ostaće pust kamen i zemlja će poći u more. Radi toga kad se pitalo o tome od strane velikog župana u Solitu za mišljenje opštine Vrbnik, u tom pogledu opština Vrbnik bila je predložila, i ja to zagovaram ovde, da taj kompleks zemljišta umesto da se razreši na uhar zemlioradnika da ga se razreši na uhar zaklade, i umesto da se na tome mestu goji buhač da se uzgoji lepa šuma. S tim bi se, gospodo, postiglo dvoje. Postiglo bi se da naša klima na otoku ne bi bila štura kako sada izгледа, klimatske prilike postale bi mnogo bolje, a to bi koristilo i samim Aleksandrovcima, koji mnogo nastoje da podignu svoje Aleksandrovo u turističko mesto, a uz ono zalede koje imaju, teško će uspeti, jer nema klimatskog zraka. Klima bi se mnogo popravila kad bi se imale šume u zaledu, uz to, gospodo, ostala bi ona zemlja onde i ne bi išla u more i ne bi država bila primorana da šalje tolike bagere da vade tamo zemlju. To je druga vrsta od tih zemljišta, koja sada stupaju pod agrarnu reformu.

Treća bi bila nadarbina. Nadarbina na otoku Krku

ima dosta. To su zaveštaji iz 14 stoljeća. Imamo o tome dokumenata iz 15 stoljeća i 16 stoljeća, a najviše iz 16 stoljeća. To su zaveštaji naših starih, ili sveštenika, ili bogoljubnih ljudi koji su svoju zemlju vezali za jedan oltar ili crkvu i od prihoda išlo je nešto za crkvu, a nešto pak za sveštenika iz koljena njegove rodbine. To je bila neka vrsta fideikomisa, hoćemo reći tako, ali mnogo korisno. Gospodo, iz tih nadarbina već u staro vreme otok Krk je slavio sa svojih glagoljaša. Tih glagoljaša bilo je mnogo, sam Vrbnik, malo mesto onda, možda od 1500 stanovnika, bilo je vremena kad je imao u svojoj crkvi do 50 sveštenika. Možda je to sa etnografskog gledišta malo zlo, ali ipak Vrbnik se uzdržavao i uzgajao je te školovane ljude, koji su se kod kuće školovali, pošto su glagoljaši u Vrbniku učili gimnaziju, teologiju i dolazili su do biskupa samo da ih redi i čuvali su nam našu svetinju, glagoljsku reč, staroslovensku reč u našoj crkvi sve do današnjeg dana, a borili su se i protiv Rima, kad im je poslao biskupe latinaše, koje oni nisu hteli priznati nego postavili svoga glagoljaša. Borili su se i u prosveti. Gospodo moja, mi Hrvati ako smo dobili tiskarnu koju, to imamo zahvaliti prvo jednom Vrbničaninu. Bio je to Blaž Baromić, koji je 1494 godine osnovao prvu hrvatsku tiskarnu sa glagoljskim slovima u Senju, a i kasnije su se odatle nizali naši ljudi koji su se borili. Imamo i Parčica, poznatog lingvistu i glagoljaša, a bilo ih je i mnogih drugih.

Gospodo, i poticao da smo došli do tolikog broja školovanih ljudi, malo više naobraženih ljudi, bile su te nadarbine. Svaka porodica, koja je imala pravo na eventualno uživanje koje nadarbine, nastojala je da koje svoje dete dade u nauku i da dođe do uživanja toga zemljišta. Ako mi to sve dignemo nećemo postići one potrebe i ono natjecanje, da bi porodice slale svoju decu u škole. I nič to mala stvar, gospodo, Vi znate koliko nam je do toga stalo, da dobijemo sveštenstvo narodno u našim krajevima. Vi ste možda još pod uticajem onih reči, koje su bile upravljene ovde i koje su svetogrdno mogle vredati uspomenu našeg biskupa Štrosmajera. Ja ne znam, gospodo, kako se moglo posumnjati sa bilo koje strane u naklonost Štrosmajerovu prema državi, koju smo stvorili sa toliko potoka krvi ovde. Kako se moglo posumnjati, da bi Štrosmajer požalio da bude udružen, hrvatsko pleme da bude udruženo sa braćom Srbima, onaj koji je stvoritelj jugoslovenstva, a, gospodo, koji ima pred očima prije svega jugoslovenstvo?

Kazaću Vam, gospodo, jednu stvar, za koju možda vi niste čuli ni čitali. Bilo je tomu prije 35 godina. Radiło se na nekoj crkvenoj stvari baš za naše otoke. Moj pokojni ujak dr. Dinko Vitezić bio je prisni prijatelj biskupa Štrosmajera i naravski Štrosmajer se je zauzeo za to crkveno pitanje otoka Krka. Nije uspio jer je bio Beč jači. I javljajući to prijatelju Viteziću kaže mu: Dragi Dinko, znaj mi nemamo prijatelja niti u Beču niti u Rimu, a pod Rimom on je razumevao današnji Vatikan. I rekao je: nažalost katolička crkva sve se više stapa u Talijanstvo. To pismo bilo je pisano pre 35 godina i to se pismo držalo sačuvano u jednoj ustanovi onoga Dinka Vitezića, koju je on osnovao u Vrbniku u jednoj knjižnici obitelji Vitezić. Nažalost toga pisma je nestalo, nekaka pobožna ruka valida je mislila da ga sahrani. Ali ima nas još više koji smo to pismo videli i čitali.

Jest, gospodo, jedan Štrosmajer katolički biskup, koji se usuduje tako prosuditi postojanje okolnosti u ono vreme, mislite li Vi, da bi on danas krenuo na drugi put, kad bi vidio ono što se događa onamo preko, gdje naš narod ne može moliti niti Boga u svojoj crkvi, gdje nam iz crkve Sv. Vida, stvorene našim žuljevima na Rijeci, dovikuje, bahatom poganštinom fašističkog Rima, jedan svećenik u toj crkvi da smo mi barbari.

Gospodo, ja mislim, da bi se drukčije prema tome držao Štrosmajer, da je danas živ, nego se žalost drže oni koji bi u toj stvari morali zauzeti stanovište na korist svoga naroda, i umesto da ruše i drmaju sa našim temeljima, neka pogledaju što se događa onamo.

Gospodo senatori, ja mislim, da za takove narodbine, koje su nama tako potrebne i nužne, moralo bi se prije nego što se provede taj amandman na otoku Krku, malo pogledati u stvar i da se s time ne požuri, neka se temeljito izvidi i ako se misli, da su moje pritužbe i moji prigovori osnovani, onda da se eventualno na drugi način pomogne. Ali ja ću glasati za budžet g. Ministra. Naravno da ću biti protiv ovoga amandmana, ali za sve drugo ću glasati. (Burni aplauz).

Потпретседник др. Урош Круљ: Има реч господин Атанасије Шола.

Атанасије Шола: Господо сенатори, овога пута узимам реч само зато да бих донекле исправио тврђења нашег поштованог друга, сенатора господина Симоновића, који је, ваљда, из непотпуне обавештености, или неким другим случајем, тврдио у погледу босанскога аграра неке ствари, које нису потпуно тачне.

Наиме, господин Симоновић је, говорећи о овом најновијем закону, што смо га прошлог лета донели, о закону који се назива: Закон о изменама и допунама закона о беглучким земљама и т. д. а који се односи на аграрну реформу у Босни и Херцеговини, казао од прилике ово: „Али је најглавније то што је продужен рок за истицање захтева тежака још за годину дана, а што је најстрашније, господо, речено је још да и оне шуме које се налазе у близини кметских селишта и које су кметови сматрали за саставни део својих кметовских селишта, и оне су биле укњижене у грунтове књиге као власништва поседника да тежаци могу да траже да им се и оне досуде. И најстрашније је то што је у члану 10 Беглучког закона учињена једна допуна и измена, па је речено да поред тамо означеног земљишта, које се налази у близини рударских управа, поред Илине код Сарајева, поред Слатине и код Бања Луке, поред Врунице код Теслића и поред Кисељака као и поред земљишта, које се налази у атару вароши и варошица, да се за њих неће одређивати вредност ни по катастарској вредности ни по катастарском шумском приходу, него је остављена слободна погодба између посредника и тежака, или процена.”

Господо, у првом делу господин Симоновић нема право, јер овај закон, кога сам сада цитирао обухваћа само оне кметске шуме, које су биле унесене у земљишне књиге, али на којима није био разрезан катастарски чисти приход шумски. Јер, имамо да разликујемо: за земље оранице одређује се катастарска вредност, а за шумске, чисти катастарски приход. И ту нема ничега недопуште-

нога, јер земљопоседници су тражили да им се оно плати, што им се у доба решавања кметских односа није могло платити, јер се није знала вредност дотичних шума. И то је сасвим чиста ствар и законом, кога сам цитирао, то се има ликвидирати тако, да се од 1 дунума, т.ј. од сваких 1000 квадратних метара има да плати 70 динара, без обзира где би те шуме лежале и без обзира на место где се налазе.

У погледу овог другог става господин Симоновић има право, јер заиста унесено је у овај нови закон да се нека места фаворизују, тако да земљишта која улазе у подручја тих места треба, не да се процењују по катастарској вредности земљишта, него по процени, по вештацима.

И услед тога је настала она аграрна афера. А није речено ни згодно ни праведно, кад је називају: Сарајевска афера, босанска афера, јер, шта ћете, нисмо ни ми изузеци. У читавом свету има афера, па се догодила и једна код нас. У толико је само тежа, што је у њој главни актер члан Народног претставништва. Али ту има суд реч, који ће извести ствар на чистац и кривац ће искусити казну по заслуги. О том не мислим више говорити, јер је о том толико говорено, да би било и неучесно то понављати. Међутим, господо, морам да учиним још једну констатацију, наиме, да је и та афера последица оног силног одуговлачења са решавањем аграрног питања у Босни. Од ослобођења па све до данас оно се решава и још није решено. Наравно, кроз ту дугу процедуру рађају се разни апетити, искрсавају разне комбинације и на крају крајева долази до неправилности. (**Шериф Арнаутовић:** Хотимично се одуговлачи). Допуштам и то, нажалост! И сад, господо, кад имамо ову завршну фазу у спровођењу аграрне реформе, ми смо констерирани, јер заиста нисмо мислили да ће се босански аграр крунисати једним скандалом. Али шта је било — било, ваљда је тако суђено!

Г. Симоновић у својој беседи, можда у говорничком замаху, изнео је ствар мало незгодно. Зато сам му ја, као колеги, приметно, да треба да нешто разликује у својој тврдњи. Он је наиме рекао: „И тако је са 255 милиона динара плаћена много већа површина, него што је после плаћена са 150 милиона, па са 200 милиона па опет 150 милиона и најзад са 50 милиона динара.” Ја сам му на то добацио примедбу: »Ово је друго слободна земља, беглук, а оно прво, са 255 милиона динара плаћена је кметска земља«. То је била земља, која није слободна, а у површини износила 700.000 хектара или у дунумима, како ми рачунамо, 7 милиона дунума. Не може се упоредити вредност ове земље са оном, јер она земља, понављам, није била слободна него кметска, а ова друга је слободна, беглук.

Господо, необавештен човек слушајући то, и како се набрајају цифре од 255 милиона, 150 милиона, 200 милиона, па 150 милиона, и најзад 50 милиона рекао би: Босна здици толике милионе и, на крају крајева, није јој ни то било доста, него још хоће и да краде. Господо, ако је један човек или ако су њих пет шест неваљалци, а с њима и неки чиновници, већина је ипак коректна, а све ове исплате отштете вршене су само по пропису закона, који каже да се земља исплаћује по катастарској вредности. И ту нема ни комисије, ни

процене по вештацима, ни злоупотреба... (Шериф Арнаутовић: Не може бити злоупотреба!) Дабоме. И још једно објашњење за господу, која нису упућена у тај злосрећни босански аграр, а то је да аграрна реформа у Босни нема ни из далека сличности са аграрном реформом у другим крајевима. Има сличности само са аграрном реформом у Јужној Србији, а са другим крајевима никакве сличности нема. Ту није у питању прави велепоседник, јер се велепоседници у Босни могу на прсте избројати. Тамо постоје породице Џинића, Фадилпашића, Куловића, Миралема, и можда још десет до петнаест, које су заиста велепоседничке и за које се може тврдити да је њихово имање феудалне провенијенције. Међутим, за друге, то се не може рећи — јер ту се ради о поседницима све три вере — додуше претежно су муслимани били поседници, — који имају релативно мале поседе, минијатурне према поседима у Војводини и Хрватској. И они су се морали одрећи свога имања уз отштету, коју им је пружила држава. Та отштета врло је споро ликвидована, тако да је онај поседник кад је, на крају крајева, добио додељену му отштету, већ био потпуно упропашћен, јер се морао толико задужити чекајући да му се она ликвидира, да је изгубио и оно што је у својој кући имао. А често има парадоксних случајева да је кмет, који је добио земљу од свога ага, имао више земље у оно време него ага, а ипак је онај ага, власник депоседиран и изгубио своју земљу. Дакле, то је аграр своје врсте, и он се може подвести, од прилике, под ову формулу: требало је сељаку у Босни, који је био гладан земље, дати земљу, јер иначе не би било мира, не би било спокојства.

Одмах првих дана после ослобођења моја маленкост издала је, у својству претседника садашње Босанске владе, која је била до 1 децембра 1918, као суверена, јер је само Народно веће било над њом, први аграрни закон, који се је састајао из само два параграфа. Први параграф је гласио овако: »Кметски односи се укидају, остала стечена права остају на снази". Други параграф: „Закон ступа снагу кад се обнародује«. То је био први корак. После је дошао закон, као први пројекат Министра аграрне реформе др. Пољака, а затим су се ређали остали закони. 1920 године, некако у јануару, донесена је прва беглучка уредба, на којој сам и ја сарађивао, јер сам био шеф Босанске владе. У тој првој беглучкој уредби предвиђен је био овај принцип: да земљу беглучку, иако слободну, добија онај обрађивач, који ју је обрађивао 10 година узастопце, рачунајући од 1919 године унатраг. То се после мало преиначило, али у главном остало је на снази.

Г. Симоновић нема право кад каже: Могу се земљопоседник и потраживач земље договорити па доћи код власти и рећи: Ја се одричем земље, ја је примам, државо, плати земљу! Нема право, јер то је предвидео закон. Чак § 11 Закона од 1928 године, а не овај нови Закон, каже: „Оне беглучке земље које држе тежаци или тежачке породице и на њих нису стављени захтеви у смислу беглучке уредбе од 1921 године, или су од захтева одбијени, преузима држава у корист односног тежачка или тежачке породице, ако то заједно затраже земљовласник и дотични тежак или тежачка породица у року од године дана рачунајући од дана ступања у живот овог закона. Отштете за ове зем-

ље даће држава у року од 6 месеци од споразума странака, и то у висини десетоструке катастарске вредности овог земљишта, изражене у динарима."

Дакле, и сам је Закон имао задатак, да ликвидира оно несносно стање, које се састоји у споровима између земљопоседника и тежачка, јер један је тужио, а други рекурирао, па је то ишло у бесконачност, — нити је тежак земљу обрађивао честито, јер сваке године кад би орао прву бразду, он је помишљао: ево, ово ће да буде последњи пут да орем! А земљовласник очекивао је увек решење од више власти, да ће му се жалба услишати и продавао дотле комад по комад намештаја или шта друго из куће. И да се то стање ликвидира, дошла је беглучка уредба и овај § предвиђа случајеве ако је неко промашио рок, ако је неко био одбијен и т. д. речју, хтело се да се то питање беглучко скине са дневног реда. Држава је хтела да задовољи једну социјалну правду, да се даде земља тежаку, по речима Његовог Величанства Краља, да земља припада ономе ко је обрађује, а поседницима да се даде једно обештећење, које им припада по катастарској вредности. Према томе, није тачно кад г. Симоновић мени одговара кад сам отприлике казао ово: та је земља слободна, и да се не може дозволити да се по ону цену као кметска даде, већ да се та земља треба друкчије да третира. А по готову није тачно казао, што је казао: Ако је земља слободна, тај коме треба земља нека је купи, а да је држава купи, то је противзаконито.

Г. Симоновић је смештао у ове земље и оне из Кадифевог случаја, т. ј. које се по вештацима процењују. У одбрану тога неће нико ни једне речи да потроши. Мислио сам о оним другим беглучким земљама, које се плаћају по катастарској вредности, и да се не може да дозволи да се плаћа тако како су плаћена кметска селишта. По г. Симоновићу, како он каже: пошто је земља слободна нека је свако и купи слободно. Откуда сељаку новац кад нема ништа у кући, нарочито последњих година. И заиста, држава ако је приступила оваквој ликвидацији, учинила је једно дело државнички мудро, које задовољава социјалну правду.

Тиме мислим, међутим, да сам прилично растумачио ова питања и онима који не познају компликовани босански аграр.

Али само још две речи да вам наведем и да вам протумачим одакле овакав покрет код тежачка у Босни и Херцеговини.

Господо, аграрно питање ставили смо ми на дневни ред у Босанском сабору, да се то једанпут облигаторно реши у корист кметова, т. ј. да држава земљу откупи у корист кметова. Међутим поседници су се бунили, а и аустријској држави није то ишло у рачун, јер је имала своје политичке планове, па је дозвољено да се изгласа закон о факултативном откупу. И фактично, по том факултативном откупу почео је сељак да се ослобађа, али и задужује. То, у осталом, имамо као сведочанство и у најновијем закону, по ком се отписују они дугови, које сељак за откуп још и данас дугује. После ослобођења сељак је, и без питања, узурпирао земљу, најприје кметску, а онда и беглучку. Природно је да онда то нико није могао зауставити и сви аграрни спорови, који су били и добијени од поседника, нису могли бити provedени коначној ликвидацији, јер поседници нису могли

доћи до земље, пошто су се сељаци силом противили, тако да је негде било и крвавих глава. Да се то коначно ликвидира предвиђена је беглучка уредба, нарочито чл. 11. Толико о аграру у Босни.

Ми, господо, никада не пропустимо прилику, а да не утврдимо да смо ми у огромном размеру земљорадничка, аграрна земља. А кад је то тако, природно би било да ми своју главну и прву бригу посветимо баш земљорадњи, пољопривреди. Међутим и овај је буџет, на жалост, скресан. Лани је био и преклани такав исти случај, а непрестано желимо да нам пољопривреда коракне напред, да се свуда афирмише да смо ми заиста аграрна земља, која у том погледу рапидно напредује. Међутим, не налазимо средстава за то. Добро, може се рећи криза је ту и несташница новца, порези подбацују. Пољопривредни производи су испод цене и не може се намакнути средстава за оно што је потребно. Али зар не би било могуће радити у другом правцу, без великог трошка; зар се не би могла друкчије реорганизовати пољопривредна настава; зар се не би могло нешто у том правцу учинити већ у основној школи? Ми имамо пољопривредне школе, али имамо много више гимназија и реалних гимназија. А шта те пољопривредне школе на крају крајева лиферију? Оне највише лиферију, то ја знам из искуства, званичнике, у колико су људи писменији, а ако су мање писмени, онда жандарме, послужитеље, кондуктере и финансије. То би требало спречити, господо. У Данској — једном приликом сам слушао свог доброг пријатеља који је предавао о тамошњим вишим школама за просвећивање народа, где су се те школе афирмисале на један одличан начин, — па сам констатовао да од свих тих школа у Данској, ни једна не оспособљава дотичног кандидата за какву државну службу.

Свршио је школу само ради свог образовања. Према тој аналогiji, требало би удесити и наше пољопривредне школе, а ако је неко свршио ту школу, он има да остане пољопривредник, тежак и добар домаћин, а не да иде у државну службу као званичник, или служитељ те да село остане без школованог економа. Јер, у таквим случајевима, пољопривредне школе нам нису потребне и боље их је затворити.

Сад неколико конкретних питања, господо. Г. Министар је лепо изнео, и ја сам му благодаран, да се његово Министарство стара о сузбијању штеточина. Ми у Дринској бановини, у Босни, уопште, а и у деловима Србије имамо развијено шљиварство, које је задњих година показало одличне резултате. Тако да је у Дринској бановини, у једном малом месту — Брчком — било узето за шљиве 50 милиона динара. Народ се из тога краја добро поткожио.

Међутим, господо, ја у Сарајеву и на све интервенције Бановине и молбе — јер ја сам, дозволите да вам се претставим, претседник Пољопривредног друштва за Дринску бановину — да се отвори кредит код Министарства од 100 хиљада динара за куповину есенције и карбокримпа за сузбијање штитасте ваши, која је завладала у Дринској бановини, нарочито у срезу сарајевском, ни сам могао бити обавештен док сам тамо био, да је тај новац дошао, ма да је кредит одобрен. Воћка је за то време почела већ да пуна, ускоро ће

цветати и листати и онда ће бити доцкан за све то. Али, није то главно што кредит одобрен за прскање није приспео, већ је кривица већа у томе што органи власти не поступају са свом строгошћу закона против оних поседника, који имају средства да из своје кесе врше прскање заражених воћки. Уместо да се ти људи кажњавају, њима се све то гледа кроз прсте, па и кад буду кажњени каквом глобом, то се некако расплине, ублажи и ништа не буде. И тако, господо, свет од свих тих наредба, од средских економа и пољопривредних одељења не види никаквог ефекта. Међутим, кад би се строго поступало, кад би се сваки онај воћар код кога би се показала зараза, натерао да о свом трошку прска воћку, а ако то не учини, онда држава да то уради о свом трошку, па да среска власт путем егзекуције наплати све те трошкове, — онда би све то било другачије... (Др. Отон Франгеш: Па тако се и ради и на тај начин се и сузбија штитаста ваш!)... да али нико то не извршује, све се то ради некако лабаво, — ја сам то већ нагласио.

Господо, у Далмацији, или у Српској крајини, у Херцеговини, или у винородним крајевима Шумадије, — виноградари прскају лозу и сумпоришу је по 4—5 пута годишње, док у погледу шљива или воћа ништа не раде. Кад се по неколико пута годишње прскају виногради, зашто се не би једанпут у 5—6 година то чинило и са воћњацима? Треба воћаре на то натерати, за њихово добро. И то је, господо, један парадокс да један човек, који је истовремено и виноградар и шљивар, виноград прска, а шљиву запушта.

То је адет, обичај, рђава навика да се у воћњацима ништа не ради него како Бог да, тако нека буде, а за виноград вели се: не помаже винограду молитва, него мотика. Ту је потребна само једна административна мера, која мора да се строго примени, и ја мислим, да ће бити резултата.

Господо, друга једна недаћа тара нас у Босни, у Дринској и у Зетској бановини, а извештен сам да је то случај и у Јужној Србији. То је немилосрдно тамањење ораха. То су гробља, која леже поред пута. Предузете су мере, да се то не ради тако душмански, да се не тамане и не секу стабла, која вреде 5—6000.— динара, а у прво време су се продавала тек за неколико стотина динара, јер су несавесни купци у оно време, кад је свет имао најмање пара, кад је био у оскудици, продавао и уновчавао све што је могао. Постоји једна наредба, као последица једне анкете, која је одржана између Министарства пољопривреде и Министарства шума. Ту се предвиђа да срески начелник, срески економ и шумски орган имају надзор над тиме и да треба свако дебло да се чекића, као и у шуми свако дрво. Али тешко је то контролисати. Ко ће контролисати онога сиромашка, кад оде у шуму. И то, пре је ишао на трошак странке, а сада иде о свом паушалном месечном трошку. И ко ће га контролисати да ли ради савесно? И највише захваљујући несавесности, која је врло честа, тамане се и даље ораси и извозе у бесцење. Краљевска влада требало би у томе правцу да нешто предузме, или да ограничи или сасвим забрани извоз ораха, јер можда се од тих ораха праве и кундаци за оне пушке, које ће сутра, можда, бити употребене према нашим прсима, а можда се и друге злоупотребе чине са извозом све на нашу штету,

али главно је, да се извозе и продају ипак у бесцење. Могли би се постарати, имамо ми овде много дрвне индустрије, која ради разне ствари, да бар орахово дрво иде у иностранство као полуфабрикат. Ја не могу конкретизовати тај свој захтев, само ово чиним као једну добронамерну сугестију г. Министру пољопривреде.

Има појава код Министарства пољопривреде, које ја поздрављам са одушевљењем. Између тих је старање, и то једно интензивно старање, за подизање т. зв. босанског коња. Опет, можда, мало пристрано говорим, јер ја сам се у друштву, коме претседавам, интересовао о томе, и оно је било у стању да уз помоћи, које су указане од Министарства пољопривреде, проведе једну организацију коњарских задруга у толикој мери и у толиком броју, да је основан и савез коњарских задруга.

Тај савез има искључиву задаћу да гаји и помоћу селекције подиже вредност малог босанског товарног коња. Тражња за тим коњем постаје све већа. Италија нам је највећа муштерија, она купује и шкартове. Наша војска је један од првих купаца и она је допринела да се цена релативно подигне. Крајеви који гаје те коње и немају других прихода. Сељак из тога краја има нешто мало шуме или нешто стоке и те босанске коње. И сада замислите благотворни утицај који ће одјекнути у овим крајевима, кад се види да се власти интересују, да им долазе на ноге, да им одржавају изложбе, да им деле награде и да им купују сваки пут по један леп и одличан број грла. Осим тога и војска такође купује, тако да је тај сељак стекао уверење, да треба да се преда гајењу коња босанског, онако како га прописују и власти и ми као дринско пољопривредно друштво.

Аустријска влада својевремено пре рата правила је неке експерименте, који нису уродили добрим плодом, јер је она укрштавала старог босанског коња, који долази из татарско-монголске степе. Говори се неки Тарпан, да му је праотац, који је ваљда дошао у Босну за време Османлија или пре њих, за време сеоба народа, али ја тачно не знам; то ће г. Франгеш и г. Улмански боље од мене знати. Главно је то да је наш сељак, који иначе воли коња да му поиграва, да је леп, витак, увидео да се то не тражи, него да се тражи онај широки, снажни и мирни коњ, који може да издржи највеће непогоде на свакоме месту, без штале и без ичега.

Да завршим овај свој говор, као стоти говорник по реду, ове буџетске дебате. Оне несретне преклањске зиме, кад није било ни људске хране, ни хране за стоку, један домаћин са Романије премишљао је како ће да прехрани марву. Овце мора сачувати, треба живети, а говече сељак и сада сматра да му је хранитељ, а коња још држи за кљусину. А тај домаћин са Романије имао је пет коња, од којих је два задржао, прорачунао је да ће их моћи, како тако, прехранити сламом и сеном, док је она три друга коња пустио у шуму па шта им Бог да, ако их вуци не покољу, пустио их на Божју вересију. Кад је дошло прољеће он је изгледао само кад ће сунце синуту и трава зеленисти, кад оне три кљусине пред кућу! Длака им нарасла као у медведа; али и боље су изгледале и дебље биле него оне које су остале код куће, под кровом!

Ето то вам је један пример како је отпоран овај босански коњ. Ја ћу гласати за буџет.

Потпретседник др. Урош Круљ: Има реч г. Светозар Томић.

Светозар Томић: Пре него што пређем, господо сенатори, на излагање о буџету народне пољопривреде имам да изјавим Господину Министру грађевина и заступнику Министра пољопривреде захвалност на овако исцрпном експозеу, који нам је данас овде изложио. Пало нам је у очи свима велика разлика између експозеа Министарства грађевина и експозеа Министарства пољопривреде. Морам овом приликом подвући факат, да смо данас чули што се радило у 1933 години у том Министарству и шта се намерава радити у новој буџетској години. Сви ти разлози наводе ме да ћу гласати за буџет Министарства пољопривреде.

Нећу, господо сенатори, рачуњску страну предлога буџета Министарства народне пољопривреде много претресати нити заилазити у његове цифре, јер изгледа, да су цифре у предлозима ових наших буџета толико тешке и непомичне, да би се и нека планина пре с места помакла; но би се једна од тих цифара изменила и нова уметнула. Само толико да напоменем. Приметио сам, да је буџет више лични по привредни т. ј. много већи део буџета иде на личне издатке но на чисто привредне, што смо чули и из самог говора г. Министра. На пр. пало ми је у очи, да у Министарству народне пољопривреде има 6 начелника, 11 инспектора и 9 саветника; затим свака бановина има свога начелника и по неколико инспектора и саветника (на пр. Зетска бановина има 3 саветника) тако да ово Министарство са банским управама има 15 начелника и неколико десетина инспектора и саветника, а не нађох нигде у буџету рубрику за путујуће пољопривредне учитеље, који би на лицу места упућивали народ на рационалнију обраду земље, на рационалније гајење стоке, сађење и неговање воћа и лозе. Написао сам у 7 бановина на поједног чиновника, коме је назив: вршилац дужности путног надзорника виноградарства и винарства. Ово сигурно није тај путујући учитељ за пољопривреду на кога ја мислим.

Даље сам приметио, да су све привредне установе овога Министарства осим Класне дистрије и ергеле у Карађорђеву и Врани пасивне у своје привређивању и да им није државних дотација морале би обуставити рад и ликвидирати. У том погледу најгоре стоје: ергела у Станчићу са 1,801.100 дин. дотације, затим пољопривредна школа у Крижевцима са 715.844 дин. дотације и пољопривредна школа у Ваљеву са 546.964 дин. дотације. Треба, господо, имати на уму да све ове привредне установе, као што су ергеле и школе, имају огромне просторе земље за обрађивање, велики број стоке за рад и приплод и доста радне снаге у ђацима и курзистима, те би, по моме нахођењу, барем требало да саме себе издржавају и одржавају. А ово тим пре, кад се зна, да те установе или плаћају нешто мало или нимало непосредног пореза на земљиште и остало.

Сада, господо, да пређем на оно што ме је потакло да данас узмем реч и говорим, а то је: установе Министарства пољопривреде и његови задаци.

Министарство пољопривреде је за народно благостање оно, што је Министарство просвете за народно просвећивање. Нарочито у земљама чисто

аграрним, као што смо, поготову, ми, велики је и тежак задатак Министарства пољопривреде. Задатак му је у нас још отежанији тиме, што је оно узело у свој ресор: воде и аграрну реформу, два врло тешка и за нас врло важна проблема. Министарство пољопривреде и вода (др. Улмански: Нису више воде под овим Министарством, оне су сада под Министарством грађевина). Само хоћу да кажем за нашу пољопривреду: регулисати наше многобројне потоке и планинске реке да не теку како они хоће, но како је народу корисно, и искористити њихову воду за наводњавање а снагу за покретање разних фабричких стројева, и осигурати наше плодне равнице од скоро свакогодишњих поплава наших великих река, као што су Дунав, Сава, Драва и Тиса — то је велико питање, и ко га добро реши, тај ће нашу земљу јако задужити.

Тако исто мора се већ једном решити и привести крају аграрно и насељеничко питање. Не могу се више гледати оне групе људи без боје у лицу, без одела и без обуће, како иду од једнога аграрног уреда до Министарства и моле да им се једном додели земља и да се смире. Они су напустили своја огњишта, па се са породицама кренули по обећањима, да траже ново насеље и мира. Потроше оно мало новаца што су га понели од куће, земљу не добију тако брзо и постају прави мученици и просјаци. Треба их видети у Метохији како изгледају, па човек да рече: грехота је што смо од ових људи учинили. Они су код својих кућа били сиромаси, а сада су просјаци и изгубљени и за државу и за земљу. Стога сам мишљења, да треба апсолутно аграрно питање већ једном привести крају и решити брзо и ефикасно, јер више овако не сме и не може да остане. Добровољци и колонисте који још нису добили земљу пропадају, а и они, који су је добили, мало боље од ових првих стоје, јер се тешко окућити на голој земљи и поред све државне помоћи. Задужили су се око подизања кућа и око набавке пољопривредних справа и набавке стоке за рад, те су постали робови тога дуга. Зато држава мора наћи неки начин да се овим људима олакша дуг, иначе од њих нема, нити може бити икакве користи ни за земљу, па ни за наш народ.

Господо, наша земља је по својим климатским приликама у веома срећном положају. Она има крајева са средоземном климом, крајева са умереном континенталном и крајева са скоро чисто континенталном климом. Средоземна клима захвата Јадранско приморје, слив Скадарског језера и слив Вардара од Велеса па на југ. У зони ове климе има годишње 250—260 сунчаних дана и у њој успева јужно воће: смоква, поморанџа, лимунови, нариви, маслина и винова лоза као игде у Европи. А у зони око Вардара, јужно од Скопља, успевају трговинске биљке: дуван, мак, памук, пиринач, сезам и друго. У зони умерено-континенталне климе, а то у сливу горњег и средњег тока Вардара и у сливу Мораве и Саве успевају сва жита и све свредње-европско воће: шљива, крушка, јабука, бресква, кајсија, винова лоза, лан и конопља. Зона континенталне климе, која захвата источну Србију, Бачку и Банат, један део Славоније, Хрватске и Словеначке и све планине и површи на нашим високим пределима, јесте наша житница и испаша за гајење стоке. Кад се овим климатским погодностима дода да ми у земљи имамо доста шума и воде у многобројним рекама и језерима — онда излази да је наша земља једна од најбољих и најподес-

нијих за привреду у целој Европи.

Даље ми имамо Јадранско приморје са многобројним заливима, лукама, затонима, острвима, полуострвима и насељима, што га нема ни једна земља око Средоземног мора! Само ми ову Богом благословену земљу и обдарену свима лепотама не умемо да обрађујемо, не умемо да негујемо, не умемо да искористимо, но је у већим деловима обрађујемо са истим справама и искоришћавамо на исти начин, како су то радили наши стари пре 300 и 500 година. Још и данас у великом делу Јужне Србије, у целој Зетској бановини и у већем делу Дринске и Врбаске бановине, земља се оре ралицом, ралом и плужицом. Сеју се исти усеви, који су се сејали, кад је други начин живота био и када су потребе биле друге. Данас је друго време, друге су потребе за живот и други је начин живота, те не смемо и не можемо да нашега сељака оставимо да земљу ради као и досада, да усеје сеје, које и досада, и да се на очиглед свима нама задужује и пропада.

Господо, ако хоћемо да се колико толико отресемо ове немани што се зове криза и да нашега пољопривредника спасемо и ослободимо мрака и незнања у обрађивању земље — ми морамо потпуно извршити преоријентацију наше пољске привреде и поћи путем околних, већих културних народа. Италија, Чехословачка и Немачка до пре неколико година биле су земље много више индустријске но аграрне. Увозиле су аграрне производе, жито и воће, а данас су оне, преоријентацијом своје земљорадње, успеле да у земљи производе толико пшенице, колико им је за њихово становништво потребно. Ослободиле су се зависности аграрним производима и сада су довољне саме себи у сваком погледу.

Господо, и ми морамо тако нешто учинити. Ми оскудевамо у фабрикатама и не можемо одједном створити индустрију појединих нама потребних артикала, али можемо преоријентисати привредни рад нашега сељака, учинити да сеје и гаји према својим локалним приликама оно жито и оно воће и трговинско биље, које најбоље роди, које се највише тражи и које ће му највише прихода донети. Не сме се више дозволити, да се сеје кукуруз онде, где може одлично да роди мак, лан, конопље, грожђе и друго. Не сме се сејати пшеница, где може да роди дуван или слично културно биље.

Господо, ми имамо доста развијено сточарство. Коњи, говеда и свиње су нам у опадању, а број ситне стоке је у порасту. Ми имамо крајева, где се сељак искључиво бави сточарством. То је врло рентабилна привредна грана, кад се добре године и кад су добре пијаце. Код нас се коњи и говеда гаје италски и полуиталски, а ситна стока буљукчарски и полуномадски. Буљукчари су у зони Динарских планина; ту сељаци имају по 50 до 100 и више брава; зими, с јесени и раног пролећа држе их у селу и око села, пасу у хумианама и прихрањују их сеном, а лети изгоне их на високе планине на пашу. Полуномадско гајење оваца је код нас заступљено само у Јужној Србији, и то на Шару, Бистри и Корабу; на Перистеру, Нице и Кајмакчалану. На прва три пашњака су сточари наши људи-Срби Мијаци. Они имају по 500 до 2.000, па и више хиљада оваца. Лети су с њима на пашу по високим планинама, а зими у долинама Вардара од Скопља па на југ до Бевђелије, или их гоне преко туђих земаља у још

хумније крајеве. Честе оштре зиме, у Јужној Србији, упропасте неких година наше сточаре да се не могу дуго опоравити. Сточари на Перистеру, Ницеу и Кајмакчалану су Арумуни, које народ тамо зове: Црноунци, Саракачани или Каракачани. Ови су прави номади, иде чељад и зими и лети са овцама из места у место. Живе под шаторима или привременим колибама, а наши Мијаци-сточари имају села са врло лепим и удобним кућама за становање и некада су били врло богати.

И сточарство се код нас и данас гаји и негује као што су га и наши стари, пре толико стотина година, гајили. Неодабирањем изгубио нам се добри и лепи сој оваца. Кумановска овца са дивном рудом вуном, крупна и укуским месом била је најпознатија у сливу Вардара — данас је скоро ишчезнула. Мијачка овца са рејом вуном, крупна, веома издржљива и подесна за номадско сточарство, још се држи али је већ и она у пола изгубљена. Банатске и бачке овце нестаје са нестанком утринна за испашу. Најлепши сој наших оваца, по моме нахођењу, јесте сјеничка овца. То су овце крупне, млечне, са врло укуским месом, и са вуном потпуно меком — рудом да је лепше нема у целој средњој Европи. Ова врста оваца некада је гајена по свима крајевима динарских планина, па се у току времена изметнула да данас зетска овца, херцеговачка, босанска, србијанска, славонска и приморска немају никакве сличности с њоме. Сјенички сој оваца се још једино очувао у Пољу сјеничком, око Златара и у Пештеру. Тако исто изгубио нам се и средњевековни балкански коњ; токмак, средње величине, издржљив по овим нашим врлетима, и врло јак. Носи стотину ока — 128 кгр. лако и са малим је задовољан. Ту смо да изгубимо и нашу расу сивих говеди — звана колубарска и сремска говеда. Овај сој говеди је подесан за нашу земљу, доста су велика, краве млечне а месо им је укусније но и једне друге врсте говеди у земљама око нас.

Ми морамо једном пречистити са овим непрестаним пробама и уношењем разних врста коња, говеди и свиња са стране. Утврдимо према климатским приликама, према терену и врсти исхране наш сој стоке, потребан и подесан за наше крајеве и останимо при том.

Стога сам, господо, мишљења да би требало начинити један план по коме би се извела потпуна преоријентација наше пољопривреде и народног газдинства. У тај план на прво место ушла би: 1) потпуна класификација наше плодне земље: који је крај за који усељ; 2) који су крајеви за воћарство, а који за винограде; 3) који су крајеви за јужно воће и културно биље; 4) који су крајеви за коју расу говеди, коња, свиња и оваца; 5) селекцијом одржати чисту расу сјеничке овце, сивкастог колубарско-сремског говечета, балканског коња, токмака и одомљити најподеснију расу свиња, коња и говеди за поједине наше крајеве; 6) изградити планове за наводњавање Зете, Метохије, целог слива Вардара и свих крајева где има воде а потребно је наводњавање; 7) сваке године у свакој бановини одржати, у најпогодније време, по неколико курсева народу за обраду земље, за гајење стоке и за газдинство; и 8) поставити при свакој бановини, према привреди те бачовине, по неколико народних путујућих учитеља да упућују народ шта да, према општој класификацији земљи-

шта, ту сеје и сади, какво воће и културно биље да гаји и негује и како да стоку пази и чува. (Др. Отон Франгеш: То је све побројано у закону о унапређивању пољопривреде. Ја то не знам, али видим да се то не ради, — а то је главно. (Др. Отон Франгеш: То је што друго!) Господо, још и ово да нагласим.)

Пре две године амерички професор и научник г. Брод Самуел посетио је новосадску пољопривредну изложбу и том приликом преко јавности изјавио: да је наша пољопривредна производња скоро примитивна. Он препоручује Америку за углед па вели: „треба послати младе људе код нас да науче и донесу амерички метод рада у производњи.“ Тако вели један научник светскога гласа за пољопривреду у Бачкој и Банату, а шта би казао за пољопривреду у зетској, дринској, вардарској и врбаској бановини?!

Ми смо, господо, земља богата, изобилујемо у свему, а ипак сваке године велику бригу имамо да исхранимо народ у пасивним крајевима. Ми смо прогласили за пасивне крајеве она места у нашој земљи, у којима могу да буду по две жетве годишње на пр. у Зети и у Херцеговини може да роди све средњеевропско и јужно воће, може да роди дуван и разно друго културно биље, може да се гаји сточарство као игде.

Преоријентацијом наше пољопривреде, у напред изложеном смислу, и изналажењем добрих пијаца за наше производе, учинићемо да не буде више пасивних крајева у нашој земљи, но да радом и добрим саобраћајним средствима оспособимо све крајеве наше лепе и богате Отаџбине да своје становништво може исхранити и задовољним учинити.

Потпретседник др. Урош Круљ: Реч има сенатор г. Петар Ђирлић.

Petar Đirlić: Gospodo senatori, u raspravi budžeta ovoga resora ja sam uzeo riječ samo radi jednoga pitanja, radi morskog ribarstva, za koje se, do § 42 tačka 6 predloženog Finansijskog zakona, kod nas upravo nije znalo pod čiju nadležnost više spada, ili pod nadležnost saobraćaja ili pod nadležnost poljoprivrede. Kod saobraćaja ja sam stao na stanovište, da morsko ribarstvo tamo spada i da ima biti u sastavu direkcije pomorskog saobraćaja sa proširenim kompetencijama, jer to prirodi stvari najbolje odgovara i radi toga je pravo bilo onamo mjesto da o ovom pitanju govorim. Odlučio sam se, da ovdje nešto rečem samo radi toga, što u budžetu ovoga resora ima više mogućnosti materijalnog pomaganja morskog ribarstva kreditima koji su predviđeni za pomoć zadrugarstvu. Ma koliko da je postajao spor između saobraćaja i poljoprivrede u pitanju nadležnosti, mislim, da to nije trebalo da ide na štetu ribarstva i da morsko ribarstvo nije trebalo da bude biblijsko dijete, o koje se otimlju dvije majke, čekajući Salomonov sud. Pitanje nadležnosti riješeno je, ali u onakovu riješenju, kako je stilizovan § 42 tačka 6 predloženog Finansijskog zakona, ne vidim garanciju, da će i otpadajući dio kredita za zadrugarstvo u poljoprivredi biti zajamčen morskome ribarstvu. Ja ne želim da prama tome djetetu obe majke budu maćeha, rade da bude umiljato janje koje i dvije majke sisa, i za to baš u ovom resoru govorim.

Iako je naše morsko ribarstvo privredna grana koja zaslužuje svaku pažnju nadležnih, za njegovo

unapredenje i razvoj od Ujedinjenja do danas učinjeno je vrlo malo i od svega toga do sada preduzetog ne vidimo danas gotovo nikakovu korist.

Istina je, da je država preko pojedinih svojih ustanova do sada pomagala naše morsko ribarstvo. Ali ta pomoć nije bila planski organizovana pa nije dala nikakove pozitivne rezultate. Prema podacima koje daje statistika morskog ribarstva, Ministarstvo saobraćaja doprinjelo je za unapredenje ribarstva u vidu materijalne pomoći od 1919 godine do 1922 godine 780.000 kruna a od 1922 do kraja 1931 godine 3.237.139 dinara. Poznato mi je, da je Ministarstvo poljoprivrede u toku nekoliko godina pomagalo novčano ribarstvo, zadružne organizacije na moru i ribare. Slično je radila i Kraljevska banska uprava u Zagrebu i druge ustanove, tako da je do danas od Ujedinjenja dato za morsko ribarstvo bar oko 7 do 8 miliona dinara. Ova suma, iako relativno mala, davana je većinom u vidu pomoći. Protiv ovakvog davanja pomoći izrazile su se i same **zadružne ribarske organizacije** na moru, koje su same došle do uvjerenja, da se time stvara od ribara **stalež prosjaka, koji mole za milostinju**, umjesto da im se omogući da svojim poštenim i napornim radom izdržavaju sebe i svoju porodicu. Da je bilo planskog rada, sa ovom sumom moglo bi se zaista nešto učiniti za pomoć ribarstva i za njegovo unapredenje.

A kako je naše morsko ribarstvo napredovalo? Zvanična statistika morskog ribarstva za godinu 1932 navodi, da je u naše morsko ribarstvo uložen kapital, i to u lade i pribor oko 67 i po miliona dinara, a vrijednost produkcije morskog ribarstva iznosila je u godini 1932 oko 39 miliona dinara. Prema ovoj statistici kod nas na moru ima oko 15 i po hiljada profesionalnih i povremenih ribara, te je bruto prihod svakog ribara iznosio 2.539 dinara za tu godinu ili oko **7 dinara dnevno**.

Kamo sreće da je njihov stvarni dnevni prihod zaista toliki. Ali ako se želi doći do stvarnijih rezultata, treba znati da je za održavanje brodova i pribora i za sam ribolov potrebna dosta znatna suma. Ako je uzmemo u vrijednosti od samo 20% od uloženog kapitala, moramo tu sumu odbiti od bruto prihoda ribara. A pošto sam ribar u većini slučajeva dobija samo polovinu od tako ostale sume, onda izlazi da prosječni dnevni prihod naših ribara na moru ne dostiže ni iznos od oko 3—4 — **naglašujem to: od oko 3—4 dinara dnevno, a i još manje od toga.**

Uvieren sam, da je ovo stanje nepoznato onima koji odlučuju o sudbini našeg morskog ribarstva, jer da im je to zaista poznato, onda ne bi bilo moguće objasniti činjenicu da Ministarstvo saobraćaja, koje je do sada jednim dijelom rukovodilo poslovima morskog ribarstva, nema ni **jednog stručnog ihtiologa koji bi mogao da vodi poslove ribarstva**; da nadležna ministarstva nisu do danas podnijela projekat zakona o unapredenju ribarstva. Naš današnji Zakon o morskome ribarstvu je ozakonjena policijska odredba iz bivše Austrije i iz prošlog vijeka. U niemu nema ni jedne pozitivne odredbe. Bez malo u svakome paragrafu sadržana je samo kakva prohibitivna mjera, kakva zabrana. O ribarskoj pouci se uopće niko ne brine, ona ne postoji.

U ovogodišnjem budžetu predviđena je suma za unapredenje ribarstva u iznosu od 250.000 dinara. To znači od prilike 16 dinara za svakog ribara. Da li će i ova tako neznatna suma biti ponovo utrošena na isti način? Da li će se i ona rasprskati u vidu sitnih

milostinja? Razvoj našeg ribarstva posmatran prema broju ribarskih lada izgleda ovako: 1923 g. 3.500 čamaca; 1927 g. 6.000 čamaca; 1932 g. 5.000 čamaca. Brodova za ribolov na otvorenom moru bilo je u 1932 g. ukupno 28; ukupna tonaža 5.693 tone; ukupna pogonska snaga 1199 k. s.

Pogledajmo razvoj motornog ribarstva kod naših susjeda s one strane Jadrana. Tamo možemo vidjeti ovu sliku: ribarskih brodova sa motornim pogonom bilo je u godini 1920 22; ukupna tonaža 585; jačina 728 k. s.; u godini 1929 837, ukupna tonaža 30.076; jačina 57.277 k. s.

Dakle za vrijeme od 10 godina broj brodova se povećao za 38 puta, ukupna tonaža za 51 put, a ukupna jačina pogonske snage za 78 puta. To znači, da pored toga što se broj brodova povećao za 38 puta, ti su brodovi još i mnogo veći i imaju mnogo jače motore odnosno mašine.

Hoću još samo da navedem, da naši ribari nisu osigurani protiv nesreće, odnosno za slučaj iznemoglosti, starosti ili smrti. Dok za svaku služavku postoji Zakon o osiguranju radenika, za naše ribare takvoga čega nema. Oni su potpuno prepušteni sami sebi.

Ako se želi zaista pomoći našim ribarima potrebno je odmah učiniti ovo:

1 — stvoriti jednu samostalnu i stručnu upravu ribarstva u sastavu direkcije pomorskog saobraćaja u Splitu, čiji bi direktor imao biti direktno podređen nadležnom Ministru;

2 — donijeti nov zakon o unapredenju morskog ribarstva koji će imati kao osnovu moderna shvatanja ribarske nauke i obezbjediti ribare i u socijalnom pogledu;

3 — ustanoviti škole za ribarski podmladak;

4 — obezbjediti ribare u iznemoglosti i starosti;

5 — ujediniti sve ribare u jedan forum, koji će ih predstavljati i koji će vlastima pomoći na radu i brizi za podizanje ribara i ribarstva;

6 — prekinuti sa davanjem pomoći u vidu milostinje, već samo u vidu jeftinih ili bezkamatnih zajmova zaslužnim ribarima i njihovim organizacijama i u davanju premija za postignute najbolje uspjehe.

Ne zaboravimo da su naši morski ribari uvijek bili odlični mornari i moreplovcu i da naša mornarica iz njihove sredine dobija svoje najbolje mornare. Ne zaboravimo da, jedino ako imamo zdrav ribarski stalež, koji je navikao da se bori s morem iz male na, možemo računati i sa dobrim mornarima i za našu trgovačku i ratnu mornaricu. Ne zaboravimo da je naše Primorje golo i da je tamošnje stanovništvo upućeno da na moru i u moru traži onaj najpotrebniji minimum za egzistenciju, jer druga ga nema.

Glasaću protiv.

Претседник др. Љубомир Томашић: Има реч г. др. Сава Улмански.

Др. Сава Улмански: Господо сенатори, био сам слободан да вам изнесем у генералној дебати моје погледе и предлоге на важна питања наше привреде, а нарочито наше пољопривредне. Настојао сам да дајем један оквирни поглед за решавање наших најкрупнијих привредних проблема. Јасно је да ови укључују цео низ мањих проблема, али једнако јасно је да је немогуће у овој дебати третирати сва ова питања. Међутим нека ми буде

дозвољено да скренем вашу пажњу на неколико детаљних питања, која су од велике важности по интересе наше пољопривреде и целе наше државе.

Господо сенатори, од укупне површине наше државе од 24,886.500 ха. отпада на зиратну земљу, на оранице ит.д. 7.042.276 хектара; на ливаде 1,818.943 хектара, на пашњаке 4,183.094 хектара укупно округло 50% цјелокупне површине, док шумско тло запрема округло 30%, осталих 20% је неплодно.

Ако проматрамо конфигурацију наше државе онда видимо да готово две трећине наше површине спада у горовиту, горску или планинску зону, да је дакако првенствена пољопривредна грана, исхрана стоке, дакле ливадарство и пашњарство.

По овим цифрама већ се види која се важност има придодати овим гранама. То још појачава апсолутни и релативни број домаћих животиња у тим крајевима почевши од Триглава па до наше границе на југу.

На жалост се овој грани не посвећује dostatна пажња, ма да је ово питање премиса за даљни развитак нашег сточарства како би могли успјешно конкурисати са другим државама. Као доказ томе колико је ово питање опћенито важно за говедарство, хтио бих вам само навести Швајцарску, која је подигла своје говедарство на данашњу завидну висину тек од часа када је Шацман почео својом великом акцијом око унапређивања горских и планинских пашњака те Штеблер око ливадарства.

Мојом иницијативом ушли су у закон о унапређењу сточарства од 31-XII-1929 г. §§ 41 и 42, који садрже важне одредбе и гласе:

§ 41

„Пре доношења посебног закона о унапређењу планинског господарства, ливадарства и пашњарства пада рад око тога у дужност сточарских стручњака јавних управних власти (§ 30) у вези са шумарским и културно-техничким стручњацима.

Сем тога може Министар пољопривреде ангажовати привремене специјалне стручњаке за сарадњу око унапређења планинског, ливадарског и пашњачког господарства у држави.

§ 42

Задругама домаћих сточара признаје се првенствено право на закуп на државним и пашњацима јавно правних установа, а оне ће се старати и око рационалне испаше, издржавања појила и других помоћних направа. Ближе одредбе о правима и дужностима задругара одредиће Правилник“.

Али, господо, најжалост, морам констатовати да немамо до данас какав ефекат од ових законских одредаба од 1931 године. Колико је мени познато једва да има гдје-који реферат и у самоме Министарству пољопривреде неодређено је у чију компетенцију којег одељења спадају питања планинског господарства.

У предложеном буџету предвиђена је ставка (партија 6 а поз. 6) од 200.000.— динара за помоћ за унапређивање планинског господарства а у позицији 9 исте партије 1,000.000.— динара за помоћ за оснивање и уређење нових задруга (цијеле сточарске производње) па и ливадарских и пашњарских и планинско-пашњачких. И ако су на то отпадајуће суме ситне, ипак би се могло што учинити нарочито по питању уређивања горских и планинских

пашњака, обскрбе истих са питном водом, односно могућности напајања итд. уз претпоставку да постоји један програм рада на том пољу. Уверен сам, да би се provedбом тога питања знатно помогло баш оним нашим сиромашним горјанима било из Алпа или са крша или из Санџака. Наши дивни брегови у Дравској бановини, па Златибор, Копаоник, Велебит итд. добили би велику привредну функцију, а нарочито би то било на корист т. зв. пасивних крајева. Свјестан сам си да то питање није једноставно и да се морају код тога ријешити и разна друга техничка и јуридика питања, али неопходно потребно је да то питање уопште снажније кренемо. Због тога част ми је скренути пажњу г. заступнику Министра пољопривреде односно Краљевске владе на ово и умолити:

1 — Да би господин Министар пољопривреде изаслао у заједници са банским управама, дравске, приморске, дринске, зетске, врбаске, моравске и вардарске бановине сваке подине, бар кроз пет година по једног младог, способног агронома на тромјесечне практичке студије у Швајцарску или Аустрију у сврху упознавања свих радова по овим питањима.

2 — Да се код ових Банских управа одмах одреди (у колико не постоји) један специјални за то оспособљени референт, који ће се агроному под 1 додијелити у звању путујућег учитеља за ливадарство и пашњарство односно планинско господарство, а који ће преузети и функције инспектора ове гране.

3 — Да се у Министарству пољопривреде одељење за сточарство оснује један специјални реферат за пашњарство и планинско господарство и да се на то мјесто постави један млади специјалиста.

4 — Да се приступи постепеном оснивању специјалних огледних станица за ову грану у Дравској, Дринској и Зетској бановини.

5 — Да се уврсте у свакидашњи државни и у бановинске буџете примјерни кредити и прије споменуте овдје.

6 — Да се у буџету за годину 1934/35 предвиђени, а прије споменути кредити употребе првенствено за уређење примјерних горских и планинских господарства (пашњака).

Господо сенатори, студирајући предлог буџета Министарства пољопривреде видимо у партији 8 позиција 6 ставку: помоћ централној управи Дунавског кола јахача 300.000.— динара.

Не улазећи у критику ове ставке слободан сам скренути Вам пажњу на питање нашег коњарства.

Претпостављам да је Вама свима познато да наша држава има ванредно добре аутохтоне пасмине коња као што је на пр. наш бушак, да је гајење коња и домаћих и аклиматизираних пасмина код нас било на гласу и када се је од почетка овог столећа у појединим нашим крајевима провело много сувишних експеримената са разним пасминама.

Кад проматрамо нашу статистику то опажамо једно доста осјетљиво опадање броја коња.

У години 1931 имали смо 1,168.768 грла а 1932 1,156.999 дакле — 11.769 к томе је наш извоз коња у сталном порасту, те је у години 1933 био 34.548. То значи да о аутоматском прирасту нема говора, већ да наступа осјетљива депекорација.

Јасно је, да не можемо тражити узрок за ову

појаву у моторизацији, јер би се ефект тога код нас једва приметио у аутоматском прирасту. Главни узрок лежи по моме мишљењу у нерентабилности и у пауперизацији. Међутим у интересу наше земаљске одбране и наше пољопривредне производње потребно је да сходним мерама томе доскочимо. Потребна је дакле реорганизација нашег земаљског коњарства у циљу квалитета и квантитета.

Због важности које има коњарство за државу, држава подржава ергеле. Оваквих ергела имамо у Станчићу, Горажди, Душанову, Љубичеву, Врани и Карађорђеви, чије издржавање мора држава да субвенционира према буџету са 6.214.293 динара, а крај тога по моме мишљењу не одговарају сврси, јер нити имају већином оправдани смјер у гајењу пасмина нити одговара материјал (по броју а и дијелом по каквоћи). Код Станчића и Вране је положај неподесан, а код Горажде територијални састав не одговара. Ергеле Станчић и Врана као што Горажда морале би се пренијети на друга подеснија места у дотичним рејонима. Ергеле морају бити тако инструисане и вођене, да им не треба државне субвенције или бар у врло малој висини. Осим тога треба, да ергеле држе само оне пасмине, које су потребне за дотично подручје и то с обзиром на земаљско коњарство. Но ни у том случају не би ове државне ергеле достајале, па је потребно, да се држава служи и приватним ергелама, које су смјештене на великим посједима и којима је у те сврхе остављен супермаксимум. Ове посједе односно ергеле требало би обвезати за даљи рад на темељу закона о унапређивању пољопривреде. Приватне ергеле морале би првенствено употпунити рад око земаљског коњарства, а преко тога служити за гајење „племенитијег“ типа коња те за спортског и луксузног коња. Првенствено морамо настојати да сачувамо и дотјерамо наше одличне домаће пасмине.

У вези са овим питањем скренуо бих пажњу на важност пригоја мазги и мула који су од великог значаја у извесним деловима наше државе. Држим, да би била потребна једна специјална ергела за пригој ових домаћих животиња.

У вези са реорганизацијом ергела морала би стајати и целисходна изградња пастувских станица и стварање коњарских задруга. Ове установе врло добро би служиле у циљу постигнућа што бољег и бржег ефекта у земаљском коњарству.

Знатну улогу имала би по тим радовима и држава те самоуправна добра која морамо на што рационалнију базу ставити. У мом говору у генералној дебати споменуо сам да би требало сва државна предузећа комерцијализирати односно по принципима дотичне струке водити, јер само се онда може очекивати прави ефекат за целину, то јест требало би одредбе члана 55 Финансијског закона протегнути на сва државна предузећа односно добра.

Господо сенатори, ми имамо велики број државних добара. Са великим задовољством сам читао чл. 13 Финансијског закона, који даје Министру финансија односно Министарском савету овлашћење за продају државних добара. На тај начин постићи ће се не мали приходи од објеката који данас готово ништа не носе. На тај начин могло би се ријешити и питање Панчевачког рита, у колико овај не би могао служити у друге државне сврхе, т. ј. за колонизацију. Међутим, остају

нам још добра Беље и Тополовац, имања која заједно имаду око сто хиљада јутара односно 57 хиљада хектара.

Могло би ми се евентуално приговорити да то питање спада на ресор финансија. Али сматрам, да њима припада првенствено пољопривредна улога, јер су 420 дио површине целе наше земље.

Но не улазећи у критику самих тих имања и како се она данас воде, држим, да би она имала баш у данашње време важну функцију. Тополовац који претежним делом лежи у Лоњском пољу требало би претворити у толи нужну ергелу, за посавског коња, а земљиште преко потребе тога требало би раздјелити међу тамошњи сиромашни сељачки свијет у нади, да ће се ипак једном приступити мелиорацији Лоњског поља, које питање је још од времена царице Марије Терезије на дневном реду.

Имање Беље пак морало би бити расадиште за све граде пољопривреде и то не само за ужу околицу већ за цијелу Дунавску и већи дио Савске бановине, а у појединим гранима и даље. Оно добро морало би се привући на најтеснију сарадњу код provedбе планске пољопривреде уз претпоставку његове целисходне реорганизације под првокласним стручним вођством и исто таковог контролом. Онда би се и рентабилитет тога великог државног предузећа знатно дигао и држава би имала двоструку корист.

С увјерењем да ће Краљевска влада примити и спровести ове моје сугестије гласају за тај «малени» буџет Министарства пољопривреде и у појединостима. (Бурни аплауз).

Претседник др. Љубомир Томашић: Реч има сенатор г. Милан Поповић.

Милан Л. Поповић: Господо сенатори, тешко стање земљоратника проузроковано сталним падом цена пољопривредних производа, у првом реду пшенице и кукуруза, намећу и нашој пољопривредној политици нове пароле. Што више извозити, а што мање увозити. Услед тога долази, нарочито, у међународној утакмици и размена добара до све већих потешкоћа. Нарочито је наша пољопривреда наишла на специјалне тешкоће што их стављају индустријске државе пред нас које своју властиту пољопривреду заштићавају не само увозним царинама, већ и разним контингентирањем и забранама увоза. Само један пример, господе. Чим Аустрија редуцира наш контингент свиња, одмах цена наших свиња нагло опада. Узрок је томе, што је контингент за наше пољопривредне производе много мањи, него пре што је био. Да смо и ми са наше стране увели контингентирање индустријских производа, боље би проšli и имали би и ми у нашим рукама једно оружје за одбрану. Аграрне земље редовно теже ка индустријализацији, док индустријске земље желе да потенцирају сопствену пољопривреду и производ артикала за исхрану. То је повећало потребу заштитних царина, и аграрних и индустријских, нарочито после рата. И тако данас имамо повишење царина нарочито на аграрне производе у неочекиваној мери. И код нас је законом 1931 по примеру у другим државама заведен монопол за извоз пољопривредних артикала. Сви пољопривредни кругови изразили су после доношења овога закона бојазан, да ће спровођење овог закона наићи на непребрдливе тешкоће и да ће се тиме нанети само

штете произвођачима и сталежу житарских трговаца. Догађаји су ту бојазан потврдили. Већ годину дана доцније, 29 марта 1932 г., обнародован је нови закон о продаји жита и успостављена је слободна трговина у земљи, док је држава задржала само монопол за извоз. Пољопривредни кругови тражили су да се укине свако органичење и да се одобри слободан извоз пшенице. То је учињено стога, што је после 1 априла 1932 била на пијацама у Аустрији и Чехословачкој врло повољна коњунтура.

Ни та акција привредних кругова није имала повољно дејство. Монопол извоза пшенице остао је на снази, тако, да је и даље искључиво право извоза било поверено Привилегованом извозном друштву. Године 1933 привредни кругови поново су покренули акцију за једно подесније регулисање извоза пшенице, предлажући да се оснује један синдикат извозника, образован из земљорадничких задруга, житарских трговаца и Привилегованог извозног друштва. И тој жељи привредних кругова није се изашло у сусрет, али је Министарски савет већ од августа 1933 донео нову уредбу о извозу пшенице. И та нова уредба није донела много користи нашим пољопривредницима: Она је ступила на снагу тек у августу и тиме је пропуштен најповољнији моменат за извоз у месецу јулу када су цене биле најповољније. Монопол извоза пшенице заведен је са тенденцијом да се регулишу цене пшенице, али тај циљ није постигнут, већ је шта више цена пшенице веома ниско пала. Зато би било потребно да се одмах после жетве искористе повољно коњунктуре и да се у најкраћем року до последњег зрна извезе она количина која претставља вишак преко потребе домаће потрошње. Ову операцију не треба да врши као до сада држава, већ то треба препустити приватној иницијативи. Ми смо видели у прошлој години приликом последње жетве колико је штете тиме нанесено самој нашој пољопривреди. Жетвени принос износио је неких 23 милиона метарских центи, док је за домаћу потрошњу било потребно свега 19 милиона метарских центи, то значи да смо имали вишак од 4 милиона метарских центи који треба безусловно извести у иностранство. Шта ћемо радити ако од вишка прошле жетве остане непродато још неколико милиона, а будућа жетва буде средњег приноса, то не знамо. То би значило праву катастрофу за нашег земљорадника који већ не може да поднесе ово тешко стање. Неоспорно је да данашња економска криза намеће дужност Краљевској влади, да у првом реду притекне у помоћ пољопривреднику и ја очекујем да ће цело наше друштво учествовати, без протеста и приговора, у растерећењу пољопривреде, при чему морају узети учешћа сви сталежи и сви грађани. Да би се тај циљ постигао и да би се нашем пољопривреднику помогло, да се из овог стања извуче, потребно је: 1) подврћи ревизији закон о непосредним порезима; 2) да се у знатној мери снизи порез на земљарину и 3) да се за превоз пшенице и кукуруза снизе тарифски ставови на железницама и бродовима. О тој земљарини било је много говора у Народној скупштини. Многи народни претставници тражили су да се она било знатно смањи или уопште укине. И наш Финансијски одбор у Сенату ставио је своју примедбу да се тај закон има подврћи ревизији. И класификација земљишта и ката-

старски чисти приход у Дунавској бановини не израчунавају се правилно и то би требало модифицирати. При израчунавању самога пореза и катастарског чистог прихода имале су се у виду погрешне претпоставке. У Војводини је на основу тога чисти катастарски приход утврђен са 28 динара. За основицу земљарине у северном делу Дунавске бановине узет је тај чист приход и помножен са 34 пута — коефицијент у смислу члана 20 закона. Зашто је то учињено 34 пута више, ја не знам. Законодавац, изгледа, да је рачунао да једно катастарско јутро даје чист приход у вредности 3 мет. центи пшенице, што не стоји. Просечни износ једног катастарског јутра износи око 8 мет. центи пшенице, то износи према данашњој цени од 100 динара равно 800 динара, а редовни режијски трошкови код средњег обрађивања земље изnose по једном катастарском јутру динара 760.— То значи да пољопривреднику одбацује земља 40 динара чистог прихода и да земљорадник мора да троши свој капитал, сем прихода са земље, ако хоће уопште да се одржи у животу. Кад се то има у виду, а то је непобитно, онда је немогуће од пољопривредника тражити да плаћа земљарину чија је основица 34 пута помножена и износи 952 динара по јутру. То није чист катастарски приход једног јутра земље, већ је бруто принос, а тај се нигде на свету не опорезива. Упропашћен је и социјално и материјално данас један читав сталеж, онај чистити и раден домаћин, газда, који је од увек претстављао најстабилнији и најконзервативнији стуб друштва и као порезник и као потрошач и као културни и социјални елемент.

Ја сам тиме хтео, господо, да утврдим да је порез на земљарину такође један од узрока данашње несношљиве пољопривредне кризе и стога би једна ревизија тога закона значила само ублажавање економске кризе и побољшање једног стања које тешко притискује целу нашу пољопривреду. Мени је позната резолуција донесена на широј анкети пољопривредних удружења Дунавске бановине 4 јануара ове године у Новом Саду и ја г. Министра могу овом приликом, кад водимо дебату о његовом ресору, само да замолим, да се ти неправедно и претерано оштећени привредници, нарочито они у северном делу Дунавске бановине, и из социјалних и привредних разлога растерете, да се њихово очајно стање ублажи и да се приме сугестије које су у тој резолуцији предложене. Јер питање производње и уновчавања пшенице претставља данас централни проблем у нашој земљи и зато је интервенција државе и у погледу повишења цена не само потребна, већ и у државном интересу, као и у интересу наших пољопривредних произвођача, који ту помоћ неодложно и безусловно очекују. Ја сматрам да је оправдано, да извозници оснују свој синдикат и да они сами међу собом процентуално одреде колико који мора извести, а држава треба да им само још олакша повластице у тарифи.

Господо, ја се надам да ће господин Министар пољопривреде предузети све мере у интересу бољег просперитета наше пшенице и да ће настојати да се формирање цена наших пољопривредних производа учини независним од светског тржишта. То се може постићи: 1) да се производња пшенице и кукуруза смањи у толикој мери, да не буде извозног вишка, и 2) да се утврди тј. пропише минимал-

на цена пшенице за унутрашњи промет. Огромни пад цена који је почео да се стрмоглаво срозава последње 3—4 године на овамо, имао је две тешке последице, аутоматски је подигао терет старијих дуговања земљорадника и довео до нерентабилности аграрне производње. Овакво стање постаје управо неиздржљиво, јер не само што имамо ниске цене, него и вавредно тешке могућности уновчења аграрних производа. Зато је у сваком случају неоспорно и битно потребна интервенција државе, која мора приступити изради планске преоријентације наше аграрне производње. Ми морамо наш аграр поново укопчати у колосек наше народне привреде, иначе ћемо умртвити целокупни наш привредни живот.

Господо сенатори, требало би још приступити и ревизији Закона о раздужењу земљорадника и отступити од линеарне и генералне заштите и усвојити — као што је то урађено у другим земљама, у Румунији, у Бугарској и у Немачкој — начело диференцоване и индивидуалне заштите. Данашње одредбе у том погледу упропаштају кредитну базу наше народне привреде и осуђују на пропаст наше новчане установе, које су данас тако рећи у генералној ликвидацији... (Одобравање)... јер је улагач изгубио свако поверење. На подручју Дунавске бановине постоје искључиво ситни домаћи кредитни заводи, из којих је до сада извучено око 60% свих улога. Одржање тих новчаних завода са народно-привредног гледишта од нецењиве је користи.

Господо, опадање куповне моћи аграрног живља непосредно је тешко погодило и нашег занатлију, а познато је да је занатлија у Војводини један од најнапреднијих у нашој земљи све до аграрне кризе у 1930 години. Данас занатлија дели судбину земљорадника, само што је његов положај у толико тежи, што он не ужива никакве заштитне мере. У Војводини има свега око 25.000 занатлија, који се боре за минимум егзистенције и зато би требало и њихово стање ублажити краткорочним занатским кредитом, јер без кредита нема рационализације занатске производње.

Господо сенатори, све то што сам рекао у органској је вези једно с другим и све то тражи, да се што пре реши криза нерентабилитета аграра и да се промени привредна структура и изврши преоријентација наше пољопривредне политике. Ја се наддам, да ће господин Министар ове моје сугестије узети у озбиљну оцену да ће од тога наши пољопривредници ускоро видети користи, због чега ћу гласати у појединостима за буџет Министарства пољопривреде. (Одобравање и плескање).

Претседник др. Љубомир Томашић: Има реч г. Петар Доброшић. (Гласови: Није ту!). Има реч г. Тома Ковачевић (Чује се: Није ту!). Има реч г. Милутин Драговић.

Милутин Драговић: Господо сенатори, мени је непријатно да говорим о ресору Министарства пољопривреде, пошто то Министарство нема свога Министра, већ га привремено заступа Министар грађевина, али како видим да господа професори, на пр. Светозар Томић, говоре о овом ресору, о регулацији речних корита, то онда сматрам да је и мени, као човеку из народа, дозвољено да проговорим неколико речи о овоме ресору, пошто наш сељачки staleж највише тангира рад Министарства

пољопривреде.

Господо сенатори, ја нећу као неки стручњак аграрном да говорим о овоме ресору, али ми у народу стекли смо уверење да се у врхунцу организације Министарства пољопривреде лута и крпари, да се готово не зна шта се хоће, јер немају за то израђених планова и пројеката. Примера ради наводим да је то Министарство пре 2—3 године набавило неку пшеницу за семе и раздало је народу за сејање. Исте године у јесен дошла је наредба из истог Министарства да се та пшеница повуче из народа, јер не одговара климатским приликама и подложна је главници.

Овакав је случај и са набавком стоке за приплод, са живинарством, воћарством и виноградарством. Немогуће је, господо сенатори, да у свима крајевима наше државе успева подједнак квалитет жита, подједнака раса стоке и живине и подједнаке врсте воћа. Јер оно што у једном крају, на пр. северном, наше државе успева, на југу или западу већ не може да подноси климу, те мислим да је крајње време да се једанпут у том Министарству изради план за увођење пољопривреде, живинарства и сточарства, и да се по њему извршавају поједине гране пољопривреде, а не као до сад што је било — чим се промени Министар, он брише све што је саграђено, па хајде изнова. Да се у овом Министарству овако лута, нека ми буде допуштено да наведем и овај пример. Заступник г. Министра пољопривреде у свом експозеу датом пред Народном скупштином рекао је, поред осталог, да је Закон о пољопривредном кредиту јалов и да о њему не треба говорити даље ништа. Ја верујем, господо сенатори, да ово г. Министар грађевина као заступник Министара пољопривреде није рекао из свога убеђења, већ по реферату и предлогу његових стручњака из Министарства пољопривреде.

Тачно је, господо сенатори, да је Закон о пољопривредном кредиту, којег је Народна скупштина донела као хитног у 1928 години, требао да пружи једну врсту организације за задругарство, за пољопривредни кредит у таквом снажном полету, да је требало исти закон оживотворити пружајући помоћ државну да се сељачки staleж преко овог задругарства ишчупа из руку банкарских и зеленешких, који су га били задавили до доношења овога Закона. Али како је 1929 године доношењем закона о Аграрној банци Закон о пољопривредном кредиту искасапљен толико да је од близу 100 чланова колико је овај закон бројао остало свега 10 чланова на основу којих је функционисало задругарство за пољопривредни кредит до пре годину и по дана, те је на тај начин збиља остао јалов, али не кривицом задругарства за пољопривредни кредит, већ кривицом оних који су га родили и који су се требали старати да се исти приведе у живот.

Господо сенатори, ја мислим да сте ви сви уверени да је задругарство у нашој држави нашем сељачком staleжу, као и ситном — малом трговцу и занатлији потребан као насушни хлеб. Сама реч задругар и задругарство је толико питома биљка и омиљена реч у нашем народу, да сам ја стајао на гледишту и био уверен да ни једно лице које прими ову слатку и питому реч задругар и задругарство на себе, не може да буде злобно и пакосно и да не може ни једноме задругару, па ма које

врсте он био и у ма којој задрузи или савезу се зачланио, мислити зла и пакости. Али, на жалост, има неколико људи у другом задругарству које само себе назива слободним да не пропусте ни конгреса нити задругарског збора или неког њиховог листа, а да на пољопривредно задругарство не погледају попреко и да га не крсте неслободним задругарством. А ја, господо сенатори, кажем да у нашој држави нема слободног и неслободног задругарства, јер је задругарство у предатној Србији основано на основу Закона о земљорадничком и занатским задругама, који им је пружао помоћ и бенефицију и награду од стране државе, као год што је и задругарство за пољопривредни кредит основано на основу овога закона, којег је исто тако донела Скупштина као и први.

Господо сенатори, ја верујем да је држава, у данашње доба економске кризе и невоље која је највише погодила сељака, малог и ситног трговца и занатлију, дужна и обавезна да тај многобројни staleж помогне и притекне му у помоћ и да што пре донесе закон о задругарству који ће све исцпкано и растурено задругарство по нашој земљи прикупити у загрљај и сложен рад и који ће га определити тачним својим путевима и задатцима тј. једно тело, један извор, али три гране и то: кредитно задругарство као најважније, па онда произвођачко и потрошачко-набављачко. Овакав закон, господо сенатори, поставио би једну тачну и определену организацију земљорадничког staleжа који је темељ ове наше државе и спасао би га од многих пријатеља који му се у име задругарства натурају и који не дозвољавају да се ма што о њима лично каже, јер одмах претворе тај лични напад као да неко хоће да напада и руши читаву организацију задругарства. Тачно је, господо сенатори, то да задругарство тражи помоћ од државе, али тако исто не бежи ни од контроле никакве, јер где се год поштено и часно ради, ту се од контроле нико не може плашити. Има, на жалост, у једној организацији задругарства где неколико људи одржавају себе на челу тога задругарства помоћу политике, корупције и терора и хтели би да то задругарство искористе у своје политичке сврхе и амбиције, и ја баш због тога поздрављам ону изјаву г. Министра грађевина као заступника Министра пољопривреде, који је у своме експозеу датом у Скупштини рекао: да задругарство у нашој држави не може служити никоме за своје политичке сврхе, како појединцима, тако и појединим групама, већ оно има да служи ономе ради чега и постоји, а то је заштити, осигурању и побољшању сељачкога staleжа преко својих задруга, те како би лакше и са више успеха тај исти сељачки staleж одговарао својим обавезама према држави, друштву и према своме дому. Изјављујем, господо сенатори, да ћу гласати за овај буџет Министарства пољопривреде.

Потпретседник др. Урош Круљ: Реч има сенатор г. Антун Видаковић.

Antun Vidaković: Gospodo senatori, svi govornici, i u jednom i u drugom Domu, naglašavali su da je naša zemlja pretežno agrarno-poljoprivredna, ali kad pogledamo na budžet Ministarstva poljoprivrede, mi moramo u to posumnjati.

Stvarno je, gospodo, i ja se slažem sa g.g. predgovornicima, koji tvrde da je naša zemlja agrarna i da u našoj zemlji ima 80% zemljoradnika, — samo

se pitam odkuda onda to da je ovaj budžet najmanji, budžet Ministarstva poljoprivrede, kad je naša zemlja i naš narod 80% poljoprivredni.

Ja, gospodo, mislim da to dolazi otuda što smo mi kao neka siročad, deca bez roditelja, jer, i ako najvažnija grana u državi, mi nemamo svoga vođu — neka me izvini g. Ministar građevina koji zastupa Ministra poljoprivrede što ovo kažem — mi nemamo svog rodenog oca. To vam je isto tako kao u kakvoj velikoj porodici, gde članovi svaki za sebe radi i sam sobom upravlja, tamo ne ide dobro. Ja mislim, gospodo, da bi Ministarstvo poljoprivrede bezuslovno trebalo da ima svoga vođu i starešinu, koji bi davao pravac i inicijativu za svaki rad.

Gospodo, ja ne znam zašto je sve to tako, neznam šta je tome uzrok, samo je velika šteta da se na temelj jedne kuće, na temelj države ne obraća veća pažnja. Sve me to, gospodo, podseća na ovu našu zgradu, u kojoj je i Senat, podseća me na ovo kopanje, radi zaštite od vode. Voda preti temelju, pa i celoj građevini, te se stoga preduzimaju sve mere da se zaštiti temelj, pa će se onda zaštititi i cela građevina. Isto je to, gospodo, i sa Ministarstvom poljoprivrede. Ono je temelj države, taj temelj treba jačim kreditima osigurati, pa kad se to učini onda će i građevina naše države biti solidna i čvrsta.

Gospodo, svake se godine budžet Ministarstva poljoprivrede smanjuje, pa i to ne bi bila tako velika nezgoda, ako bi se bar trošilo sve ono što je na poljoprivredu budžetom predviđeno. Ali, na žalost, tako se ne radi. Tako se ne radi bar kod banovina, jer je meni poznato da se ni 50% suma koje su predviđene za poljoprivrede ne potroše.

Na taj način zgrada se ne može sačuvati, ona će se, zbog slabog temelja, srušiti. Vi znate, gospodo, kad se pojavi kakva opasnost, ljudi beže u podrum, u donje delove zgrada, bliže temeljima. Zašto to oni čine? Čine zbog toga što rušenje zgrade ne počinje sa temelja, već sa krova i gornjih delova. Kod nas se temelj ruši zbog toga, što je toliko malo predviđeno — 100,000.000.— kod Ministarstva poljoprivrede, a tako isto kod banovina. Ali ako je i malo, da se utroši, ipak bi dobro bilo. G. zastupnik Ministra poljoprivrede rekao je, da se nastoji i da se nastojava, da što rentabilnije i što bolje biljke odgajivamo i othranjujemo. Ja ću navesti konkretan slučaj, šta se dogodilo lično sa mnim i sa više poljoprivrednika, koji smo nabavili jedan vagon pšenice iz inostranstva i tražili otpust od carine. Gospodo, mi to nismo dobili, nas ta pšenica košta 257.— dinara onda, kad je ovde domaća u našoj državi koštala 90—100 dinara. Ja Vas, gospodo, pitam, kako ćemo mi unapredovati našu poljoprivredu, ako joj se ne izlazi od strane države u susret. Poljoprivrednici, koji su napredni, mnogo žrtvuju ne samo zbog sebe, nego i zbog države, i oni napredni treba da i pokažu, da mi nismo ni najmanje zaostali od naših suseda. Ako nam se vežu ruke i prave smetnje da ono za što mnogo žrtvuјemo, ne možemo uvesti u zemlju bez carine, onda kako ćemo biti u stanju da unapredujemo tu privredu.

Gospodo, ja sam se obratio tadašnjem g. Ministru privrede, a današnjem našem Pretsedniku Senata, i g. Ministru finansija i dobio sam odgovor da nema po zakonu mogućnosti, da se ta pšenica može uvesti bez carine. Ja sam kazao: ako nema takve odredbe u zakonu, bilo je slučajeva mnogo puta da je

doneo Ministarski savet na svojoj sednici odluku, i to je naknadno ozakonjeno, pa bi se to moglo i ovde učiniti. A koliko sam imao prava, kad sam to naglašavao i govorio o toj pšenici to jest žitu, ja ću biti slobodan da vam izjavim i ovo. G. direktor kontrolne stanice Čosić dao mi je saopštenje da od sviju dosadašnjih pšenica, što je bilo ovde u našoj zemlji analizirano, ova je pšenica najbolja. Pa, gospodo, kad se mi privrednici toliko trudimo i kad sami toliko žrtvujemo, da bar toliko dobijemo od države, da nam dozvoli, da donesemo besplatno pšenicu u zemlju. Ali to još nije dosta. Posle toga dobio sam još jedno pismo od Kontrolne stanice, u kome traži 1.200.— dinara za analizu. Na to pismo ja sam dao jednu molbu Ministarstvu poljoprivrede i još do današnjeg dana nisam dobio odgovor, ali ja se nadam, da će ta mala sumica biti odobrena, da bar to ne moramo platiti. Ovo sam hteo da kažem na reči g. Ministra, koji je rekao da treba unapredivati i dobro seme odgajati, dobar materijal imati it.d. Pa, gospodo, vidite ovo je jedan konkretan slučaj gde smo ja i mojih devet drugova doneli 100 metarskih centi pšenice i platili za nju grdnu svotu novaca, samo zato da možemo od tih 100 metarskih centi pšenice, ako bude roda, u jednoj velikoj količini rasprostrti po našoj zemlji, a naročito onda kad je od sviju pšenica što se do sada na ovoj stanici analiziralo, najbolja. Pa, gospodo, ako se to tako radi onda ko će biti onaj koji će žrtvovati i koji može da žrtvuje? Poljoprivrednik je već žrtvovao i po tome što on plaća dvostruku cenu za samo žito, a kamoli kad plaća 70, 80 do 100 dinara carine.

Gospodo senatori, tako isto stojimo sa stokom i sa konjima. Ako je ko imao dobrih konja to ih je imala naša bivša Vojvodina. Ja, gospodo, žalim što malo imade ovde ljudi iz Vojvodine, koji bi moje reči mogli potvrditi. Što smo ostali bez toga dobrog materijala to je i zato što nismo imali potpore t.j. onaj zemljoradnik nije imao potpore da može nabaviti dobre pastuve, da dobije subvenciju ili neku pomoć. U poslednjih nekoliko godina, od kako ide ova naša poljoprivredna proizvodnja iz dana u dan katastrofalno dole tako da svaki proizvođač bio je prinuden, ako je imao dobrog konja on ga je prodao ili Austrijancima ili Česima, tako da je prodato sve ono što je bilo najbolje i prvoklasno. Zbog toga bih molio gospodina Ministra poljoprivrede da u ovom pogledu učini bar to, da se posveti bar iz ovoga budžeta onoliko koliko je predviđeno, pa da se može sve utrošiti u svrhu nabavke pastuva, i ako se za jednu godinu ne bi popravilo stanje, onda eventualno za više godina.

Gospodin Ministar poljoprivrede rekao je kod vinogradarstva da će se oporezovati ovde ovako onde onako i prema tome severni deo naše države dolazi u najveće oporezivanje. Ja, gospodo, nisam protiv toga, da se oporezuje vinograd u ravnici, ali sam protivan tome da se vinogradi sade onde i na onoj zemlji gde mogu roditi sve ostale biljke i to dobro. Ali šta ćemo raditi sa piskovima? (*Ministar gradevina i zastupnik Ministra poljoprivrede dr. Stjepan Srkulj*: To sam vam rekao). Mi imademo tamo dosta velike komplekse piska (*Ministar gradevina i zastupnik Ministra poljoprivrede dr. Stjepan Srkulj*: Dve hiljade jutara). To nije ništa zaostalo sa slaboćom od onih brežova što je recimo u drugim banovinama i ja bih molio gospodina Ministra da bi jednom naredbom ili jednim zakonom zabranio da

se u ravnicama i u dobrim zemljama smiju saditi vinogradi. Ali moram da naglasim zašto je do toga došlo. Pre par godina su počeli saditi vinograde, od kako je došlo da kukuruz, žito, zob i ječam apsolutno ne da ne nose, nego oni traže naplatu, oni traže čovečju dušu da da samo za to, da tu zemlju obradi. Otuda je došlo to, da se i u ravnicama počnu saditi vinogradi, naravno na štetu vinogradarskih krajeva i onoga dela koji je na pisku.

Gospodo senatori, kod nas ima, bar ja uvek govorim o našim krajevima, dosta i svinja i stoke, it.d., a to sam vidio iz statistike, da toga ima dosta u celoj našoj državi. Ali mi imamo slabu zaštitu od bolesti i to najviše od svinjske kuge. Cjepljenje i serum, što se upotrebljava, to je vrlo skupo, tako da onaj mali proizvođač apsolutno nije u stanju da kupi i plati. Što se onda dešava? Dešava se to, da je othranio 10—20 komada svinja do polovine ili do 3/4 godine i onda mu to otpada, zato što nema onaj novac da kupi serum i da plati veterinaru. (Glas: 40—50 dinara po komadu). Jest, to je za malog privrednika nemoguće da plati. Čak što više i veći posednici, koji bi to prije mogli učiniti, danas i oni moraju misliti, da li je bolje da puste da im ugine ili da traže negde zajam i da tako spasu svoje svinje i stoku. Ja bih molio g. Ministra poljoprivrede, da bi trebalo da jednu serum fabriku ima država, jer od poljoprivrednika dolazi najviše prihoda u ovoj zemlji, pa bi stoga trebalo barem nešto da se vrati onom poljoprivredniku, koji mora toliko da plaća. Neću kazati da to vredi za svakoga drugoga koji bi mogao plaćati, ali barem srednji i mali poljoprivrednik trebalo bi da besplatno dobije serum i veterinaru, da mu se tako spase ono što ima, njegova stoka, svinje i živina.

Gospodo senatori, pošto je vreme podmaklo, neću dugo da odugovlačim, ali ipak moram još nešto da napomenem. Gospodo, mi smo opkoljeni državama isto tako poljoprivrednim, pa pogledajmo što naše komšije rade u cilju unapređenja poljoprivrednika i poljoprivrede. Grdne pare, grdni novac investiraju, da što više i što bolje unaprede svoju poljoprivredu, jer čuvaju sebe i time čuvaju svoj temelj, državu, da taj temelj ne bude olabavio, da se zgrada ne sruši. To bi trebalo i nama, kao što sam već rekao. Ministarstvo poljoprivrede trebalo bi da bude u našoj državi prvo, da ima najveći budžet i tako bi mi onda ovu krizu koja danas vlada, ako ne sasvim uklonili, ali sigurno bi je ublažili i tako bi se spasio onaj mali i srednji stalež, koji nema mogućnosti da sam spasi ono što ima.

Vidite, gospodo, mi smo blizu Madarske. Imamo tamo i svoje rodbine, jer nas je nesrećna granica tako razdelila, da je jedan dio naših subotičkih građana ostao na onoj strani granice, a mi smo s ove strane, pa imamo od naše rodbine mnogo što šta da čujemo, što država tamo sve radi, koliko preduzima da održi cene poljoprivrednih proizvoda. A što vidimo kod nas? To smo videli u 1931 godini. Svaki poljoprivrednik, ne samo poljoprivrednik nego uopće svi privrednici čestitali su žitnom režimu. Ali, gospodo, očekivali smo od tog žitnog režima, da će to biti časno i pošteno izvedeno. A šta se desilo? Mi smo dobili obećanje da će nam platiti 170 dinara za pšenicu, dakle bar onoliko koliko nas košta, ali žalosno je da ni to nismo dobili odmah nego godinu dana smo čekali na pare, pa smo se morali zaduživati bez naše krivice kod jedne, druge i treće banke.

E pa, gospodo, ja vas pitam, kome je išao u korist taj žitni režim? Koliko ja znam nije išao u korist poljoprivredniku, a kome je onda išao u korist, to ne znam. Ipak bi trebalo pored toga što smo nastradali, da država uzme u obzir to, pa da odredi jednu stalnu cenu i da nam se plati za pšenicu bar onoliko koliko nas košta proizvodnja. Ako ništa drugo ne tražimo, ja mislim da nam se ta malenkost može i treba da učini, a da se ne traži od nas još i to, da nadoplacujemo na svoju proizvodnju.

Претседник др. Љубомир Томашић: Господине сенаторе, време Вам је истекло.

Antun Vidaković: Ja ću izneti još samo jednu činjenicu. Ima kod nas veterinara, koji da Bog sačuva što su i kakvi su. Mi imamo jednog veterinara — žalosno što je državni veterinar — koji po svemu onom što radi, vidi se da se raduje kad može da zatvori granicu jednog ili drugog sreza tako da naš poljoprivrednik ne može da proda svoju stoku, odnosno svoje svinje. Time on ide na ruku pojedinim industrijalcima, koji onda kupuju stoku i svinje po što hoće. Tako naš poljoprivrednik gubi i onu poslednju nadu da će imati koristi od prodaje stoke i svinja.

Претседник др. Љубомир Томашић: Молим Вас да изволите скратити Ваш говор, јер Вам је време већ истекло.

Antun Vidaković: Gospodine Pretsedniče, ja sam poljoprivrednik, koji imam prava koju reč više da progovorim o ovom resoru, a ako tražite, ja ću skratiti moj govor.

Gospodo, naši veterinari treba da budu uvidavniji prema poljoprivredniku. Ja se sećam zdravo dobro, da smo pre rata imali veterinara, koji je kad je konstatovao bolest u jednom mestu, on je zatvorio samo to mesto, a ostalo je bilo slobodno. A ovaj naš sadanji veterinar ako nađe bolest u jednom dvorištu, on zatvori celu Suboticu, a Subotica je velika kao nekoliko opština, pače i srezova. A ko od toga izvlači korist? Pojedine firme, koje kupuju onda stoku u bescenje. Gospodo, trevi se i to, i trevilo se da taj isti veterinar na žalost konstatuje jednu bolest, a kad su došli ostali veterinari da utvrde bolest apsolutno je nije bilo a načinjena je bila tolika i tolika šteta. Gospodo, ja bih molio gospodina Ministra da takvog čoveka odstrani iz takvog velikog mesta, i neka ide na jedno takvo mesto, gde se takova jedna velika šteta i nesreća ne može dogoditi zbog nesavesti veterinara.

Gospodo, ja samo toliko hoću još da kažem, da ovo Ministarstvo poljoprivrede i ova grana poljoprivrede zaslužuje da imade stalnoga Ministra, svoga stalnog domaćina, stalnog upravitelja. Ako se to dogodi da to bude, a ja mislim da ćete se svi, gospodo senatori, složiti sa mnom, ako bih kazao da tu treba da bude jedan stručnjak koji imade razumevanja, volje i ljubavi za ovu granu, da tu bude takav Ministar poljoprivrede, jer onda bismo mi od takvog gospodina Ministra i od njegovih pomoćnika mislim dočekali zdravo mnogo i mnogo više nego do sada što smo dočekali.

U nadi da će gospodin Ministar ove moje reči istinski uzeti k srcu i da će učiniti sve moguće što može da nam učini od onoga što smo mi tražili, ja ću glasati za budžet ovoga Ministarstva.

Претседник др. Љубомир Томашић: Има реч сенатор г. др. Јанко Рајар:

Dr. Janko Rajar: Gospodo senatori! Ja ću biti

kratak i molim malo strpljenja! U budžetskoj debati u korist poljoprivrede svake se godine ispravno ističe potreba i iznosi misao, kako bi trebalo poljoprivredi posvećivati veću pažnju i pribaviti što veća sredstva, da bi se potrebe našega sela i poljoprivrede mogle u što većoj meri zadovoljavati. I ja sam mišljenja, da je poljoprivreda glavni privredni faktor u našoj zemlji, usled čega veoma žalim, što je budžet Ministarstva poljoprivrede za idući budžetski period smanjen za ukupno 19 miliona, umesto da bude veći od proračuna tekućeg budžetskog perioda. Isto tako žalim, što Ministarstvo poljoprivrede već preko pet meseci nema svoga resornog Ministra, nego to Ministarstvo sada provizorno vodi zamenik, koji i kraj najbolje volje ne može da poljoprivredi posveti svu potrebnu pažnju i brigu. Stoga nije ni čudo, da je čak u jedan amandman toga Ministarstva u Finansijskom zakonu ušla jedna greška, o čemu ću dočnije da govorim pobliže.

Gospodo senatori! Drage volje priznajem, da je Vlada u toku poslednjih budžetskih godina činila velike napore, da pomogne našem zemljoradniku, no uprkos tome stanje našega seljaka veoma je teško. Usled pada cena svim poljoprivrednim produktima, a zbog postojećih visokih cena industrijskih proizvoda naš se seljak i u Dravskoj banovini nalazi u velikoj naždi i oskudici. Stoga je razumljivo, da on ne može da na vreme udovolji svim svojim obavezama, naročito što se tiče otplate dugova i plaćanja poreza. Držim stoga da nipošto nije u redu, da se od njega i u tim teškim prilikama uterava porez sa svom strogošću i da ga se tera u očajnost.

Mi svi, a naročito Kraljevska vlada, treba da zemljoradniku priskočimo u pomoć i da ne dopustimo da propadne seljak, jer gde je bogat seljak, bogata je i država, a gde seljak osiromaši, siromašna je i zemlja. Ako hoćemo da spasimo naše gospodarstvo, od preke je potrebe, da najpre izlečimo gospodarske prilike na selu te da seljaka usposobimo za gospodarski život. On će biti tada najčvršća opora ne samo državi, već i svim ostalim staležima. Preporučam dakle organizovanje zemljoradničkih komora, uvođenje u život Privrednog veća i što skorije provadanje planskog rada u poljoprivredi, koji je — ako sam ispravno obavešten — naročita komisija u Ministarstvu poljoprivrede već izradila.

Dozvolite mi, gospodo senatori, da sada dirnem sa par reči i jednu specijalnu granu Ministarstva poljoprivrede, a to jest veterinarstvo. Smatram da imam na to pravo, pošt sam i ja veterinar. Ono što je gospodin predgovornik kazao, da veterinari zatvaraju cele srezove, a u ranije doba zbog bolesti stoke u jednom selu to nije učinjeno, mislim da nije pravilno shvatio, jer cele srezove ne zatvara jedan veterinar, no se to čini radi konvencija, koje smo sklopili sa Austrijom i Madarskom.

Naša je zemlja — kako je poznato — u prvom redu stočarska i u stoci leži ogroman nacionalni kapital. Velika je i šteta, koju narod trpi iz godine u godinu na gubicima na stoci od raznih zaraznih i invazionih bolesti i suma ove štete penje se po računu stručnjaka na preko jednu milijardu dinara godišnje. Kada se ima sve to na umu i kada se zna, da te štete u većini slučajeva snosi naš mali čovek zemljoradnik, koji je temelj našeg nacionalnog i državnog života, onda nije teško prosuditi od kolike je važnosti veterinarska struka u našoj zemlji. Zato je napredno veterinarstvo jedan od uslova našeg

ekonomskog napretka. Međutim ako se po predlo-
gu budžeta ceni, ne bi se moglo reći, da je to gle-
dište dovoljno uzeto u obzir.

Pre svega moram konstatovati, da mi imamo
srazmerno dosta mali broj veterinaru u zemlji. Pre-
ma današnjem stanju u tom pogledu vidimo, da po
statistici ima u zemlji ukupno 544 veterinaru, koji
vrše veterinarsku službu. Od toga su 385 državni,
133 samoupravni i 25 privatni. Od državnih veteri-
nara 305 služe po srezovima, a ostali su uposleni na
specijalnim službama kod centralnih nadležstava, kod
bakterioloških zavoda i na graničnim stanicama, ta-
ko da u zemlji imamo još preko 60 srezova, u ko-
jima uopšte nemamo nijednog veterinaru. Pripomi-
niem, da veterinari penzioneri i vojni veterinari, u
ukupnom pomenutom broju 544 nisu uračunati. Da
bi se tome pomanikanju veterinaru u nekoliko do-
skočilo, određeno je, da po jedan veterinar vrši služ-
bu u dva i više srezova, i tada se može shvatiti, kako
mora biti naporna njihova služba i razume se, kako
i pored toga ta služba često puta mora biti i nedo-
voljna. Opštinske i banovinske veterinare pak imamo
samo po većim gradovima i u nekim krajevima dr-
žave, te je jasno, da je ukupni broj veterinaru u na-
šoj zemlji nedovoljan. Međutim u budžetu nije pred-
viđeno, da bi se ova potreba podmirila. Ovde moram
da istaknem — i ako to pitanje ne spada u resor
Ministarstva poljoprivrede — da i jedini naš veteri-
narski fakultet u Zagrebu stalno živi u jednom pro-
vizorijumu i nikako ne može doći do svoje odgova-
rajuće zgrade. Ovo pominem zato, jer je Ministar-
stvo poljoprivrede iz poljoprivredne zaklade uosta-
lom sasvim ispravno osiguralo izgradnju dvaju po-
ljoprivrednih fakulteta, ali to dosada nije učinjeno za
veterinarski fakultet, i ako je taj fakultet za odgoj
veterinarskog podmlatka neophodno potreban. Bla-
godarim g. Ministru, koji je u svome eksponatu iz-
javio, da će se i tome fakultetu posvetiti briga.

Isto tako moram ovde da istaknem, da su i ma-
terijalni krediti za veterinarstvo vrlo skućeni, tako
da dolazimo u nemogućnost, da i taj tako nedovo-
ljan broj veterinaru da našim stočarima onu korist,
koju bi mogao dati, da ima sredstava za rad na ras-
položenju. Ja posvema uviđam potrebu, koja je u-
svojena u budžetu, da se sprovede što veća štednja,
ali mislim da ta štednja treba da bude racionalna.
Ona to neće biti, ako mi radi uštede nekoliko mi-
liona dinara u budžetu budemo dozvolili, da narodno
bogatstvo u stoci trpi milijardu štete. Gospodo, se-
natori, iskustvo samo sa nekim bolestima nam je u
prošloj godini pokazalo, da se te štete sa srazmerno
malim sredstvima mogu izbeći. Na tome imamo pri-
mera sa svinjskom kugom i ovčijim boginjama, za
koje bolesti današnja veterinarska nauka ima efika-
sних sredstava za njihovo suzbijanje u upotrebi seru-
ma i vakcina, što se je i u praksi do sada pokazalo.
Nažalost i ta sredstva u ovom budžetu nisu predvi-
đena u dovoljnoj meri. Čak ima i izvesnih fatalnih
grešaka, koje su učinjene u jednom amandmanu Fi-
nansijskog zakona i koje će rad veterinaru na terenu
u veliko kočiti. Ovde mislim na veterinarske zakla-
de po opštinama, koje su do sada u nekim krajevima
naše države bez opterećenja državnog budžeta omo-
gućavale, da se u tim krajevima veterinarska služba
održi na jednoj zavidnoj visini. Sada tim amandma-
nom, koji je donet ne onako, kako je od Ministar-
stva poljoprivrede predložen, već naknadno izme-
njen, terenska veterinarska služba znatno će biti ote-

žana. Dok je naime dosada opštinska veterinarska
zaklada služila i za podmirivanje putnih troškova ve-
terinaru oko nadziranja stočnih sajnova, licencira-
nja bikova i pastuha, cepljenja rasplodnih bikova
it.d., sada to neće biti moguće, jer je u amandman
47 ušla — ne znam na čiju inicijativu — odredba, da
se prihodi veterinarskih zaklada ne mogu koristiti
za putne troškove. (Antun Vidaković: To je tačno!)

Već sam spomenuo, da su krediti za veterinar-
stvo nedovoljni, nu stvar se još pogoršava time, da
i ti tako oskudni krediti, koji se u budžetu odobra-
vaju, ostaju jednim dobrim delom neiskorišćeni, kao
što je to bio slučaj u tekućem budžetu. Da vas go-
spodo senatori, ne bih suviše zamarao, ja ću da za
ilustraciju navedem samo dva primera. Prvi primer:
u partiji 7 poz. 6 budžeta za 1933/34 godinu odobre-
na je iz državne poljoprivredne zaklade za suzbija-
nje stočnih zaraza, cepiva it.d. suma od 2 miliona.
Prema obaveštenjima, koje sam primio, iz ove je po-
zicije stvarno isplaćeno samo dinara 650.000. — Sem
toga je doneto rešenje, da se isplati, ali nije ispla-
ćeno, dinara 200.000, dakle ukupno dinara 850.000,
dok ostaje po budžetu slobodnog kredita još dinara
1,150.000. Koliko se je moglo stoke spasiti od ugi-
nuća, da je ovaj kredit utrošen za cepiva i lekove!

Drugi primer: za zidanje centralnog veterinar-
skog bakteriološkog zavoda u Beogradu su bila u
ovogodišnjem budžetu osigurana sredstva u iznosu
dinara 600.000 isto iz državne poljoprivredne zakla-
de. Svi su uslovi ispunjeni za raspis licitacije, ali
pošto gospodin Ministar finansija nije još dao pri-
stanak, gradnja kuće za pomenuti bakteriološki za-
vod, koji je od kapitalne važnosti za rad kod suzbi-
janja stočnih zaraza, dovedena je u pitanje, jer će
odobreni kredit propasti.

Sada, gospodo, samo još nekoliko reči o vete-
rinarskom zakonodavstvu, pa da završim. Što se tiče
veterinarskog zakonodavstva, mi imademo veoma
dobar zakon o suzbijanju stočnih zaraza još iz 1928
godine, ali u tom zakonu predviđeni pravilnici još
do danas nisu svi izrađeni. Nu ja moram ovom zgo-
dom da podvučem jedan nedostatak vrlo štetan za
pravilno funkcionisanje veterinarske službe. Mi nai-
me još nemamo zakona o uređenju veterinarske služ-
be, u kojem bi bile regulisane dužnosti i prava onih
544 veterinaru, koji vrše veterinarsku službu u zem-
lji. Pošto mi je poznato, da je u Ministarstvu poljo-
privrede izrađen projekat toga zakona, molim go-
spodina Ministra — zamenika u Ministarstvu poljo-
privrede za dejstvo, da se taj zakon što pre podnese
Narodnom predstavništvu.

To su, gospodo, kratko napomene i pobude,
koje sam dobronamerno ovde izneo. Pošto imam
puno poverenje u rad Kraljevske vlade a naročito u
gospodina Predsednika vlade i u nadi, da će se
prvom prilikom i resor Ministarstva poljoprivrede
popuniti te da će se tada i svi poslovi toga Ministar-
stva brže i bolje razvijati, ja ću plasati za budžet
ovoga Ministarstva. (Pljesak i odobravanje).

Претседник др. Љубомир Томашевић: Реч има
сенатор г. Томо Јалжабетић.

Томо Јалжабетић: Господо senatorи, као што ви-
дите, пошто је време одмакло а добрим су ме делом
господа предговорници исцрпили, ја ћу да будем кра-
так. Казаћу све опћенито, само ћу једно специјално
казати за разјашњење.

Ћује се: за полјопривреду се премало троши, то
је више него истина. Јани сам говорио да од 30 мили-

ona dinara ni jedna para nije data za poljoprivredu. A šta je bilo sa tih 30 miliona? Tu su razni uredi, lične plaće i gospodska služba, a kao što rekoh, direktno za poljoprivredu nije utrošena ni jedna para. Nekoliko reči, da govoreći: ko bliže vatri taj se bolje ogreje, — mi seljački stalež nismo ovde zastupljeni, i šta doznamo, doznamo samo preko drugih lica; seljaci nisu nigde zastupljeni i seljak ostaje kratkih rukava.

Poljoprivredni stalež je temelj države i za taj temelj se ništa ne mari. U hrvatskom saboru bila je jedna letilica: kreši seljaka kao vrbu on će se opet podmladiti. Na tom je dosta istine, gospodo. Mi nemamo osim rata veće štete u poljoprivredi od savskih poplava i još nisam čuo da se nešto stvorilo da se spreče te poplave. Zemlja služi zemljoradniku isto onako kao što služe industrijalcu njegove mašine. Kako ta zemlja izgleda? Delimično posve podvodna i kad seljak sve uloži i sve troši očekujući žetvu, dođe mu voda i uništi sve. Poljoprivreda, ako imate u vidu sve skupa, ona nema ni 2% prihoda jer pritisnuta velikim porezima, seljaku nedostaje, ne može ni odelo da kupi. Ja sam video da se za poreze nemilosrdno utire, video sam da je žena gorko zaplakala za poslednjom kravicom, koja je bila za ovrhovoditeljeva kola privezana. Kad se tako postupa, onda je sasvim prirodno da porezna snaga u poljodjeljskom staležu opada. Ako se tako nastavi, doći će do toga da će seljački posedi ići na bubanj, ili će doći do kraha, jer ovako kako ide sada, doći ćemo tako daleko, da će se ovaj stalež uništiti ako ne bude ili nastala bolja konjunktura za njegove proizvode povoljnija ili da se na neki način ti tereti od njega odstrane.

Ali, gospodo senatori, imamo jednu rak ranu, koju na našem seljačkom staležu počinjaju školovana gospoda pravnici, a to je tumačenje zakona o nužnim prolazima. Ovde imam jednu brošuricu pravnčkog društva »Mesečnik«, glasilo pravnčkog društva. U njoj ima jedan članak pod naslovom: »Nenadležnost upravnih sudova u sporovima oko zakona o nužnim prolazima«. Ja navodim da je jedan seljak podneo tužbu za dokinuće puta preko njegovog dvorišta, njegovom susedu, još 1929 godine. Od onda pa do danas još taj spor nije potpuno rešen, dakle ni nakon pet godina. Prvo su izrekle svoju presudu upravne vlasti, jer oni seljaci, odbornici otišli su na lice mesta i videli su da je taj put nepotreban i doneli su prema tome zaključak da se on kao nepotreban dokine. Protivna stranka koja ima vezu svoje čestice sa javnim putem koji spaja dva sela, poduzela je korake da to drukčije ispadne. Ja tvrdim da tu ne bi trebalo više od jednog težaka koji bi samo jedan sat vremena utrošio da mu napravi put iste vrednosti kao što je i ovaj kod njihovog suseda. Razlika je samo u tome što onaj put koji danas postoji ide direktnom i ravnom linijom pred njegovu klet u vinogradu. Pred tom kleti ima livada dva hvata dugačka i dva hvata široka i kapris je bio da on to nije hteo da uvidi. Iza kleti može se kolima doći sa javnog puta, ali tu je, gospodo, angažiran advokat dr. Omčikus iz Belovara, koji ne dopušta da padne njegov renome, zato mora da ispadne ma pod koju cenu sasvim drukčije. Kad je Banska uprava potvrdila presudu Sreskog načelstva, onda je sreski načelnik dozvolio tome čoveku da ogradi svoje dvorište, ne znajući da će još biti tužba podneta na

Upravni sud radi ispitivanja poseda kolnog puta. Gospodo, hoću da citiram naslov toga članka. Tu se kaže sledeće: »Taj zakon radi samo o privatno-pravnim odnošajima stranaka i po njemu ne može postati administrativni spor, koji je potreban da se može tužiti Upravnom sudu«.

Ovde se još citira i govor našeg druga g. Josipa Šilovića, koji je on održao prilikom rasprave toga zakonskog predloga. Citiram i taj deo govora g. Šilovića, koji je rekao: »Po § 354 o. g. z. ima više ograničenja, a jedno ograničenje stvara se i ovom zakonskom osnovom o nužnim prolazima. Razlog ovog ograničenja slobodne raspoložbe s vlastitim vlasništvom jeste taj, da se omogući obradivanje svake čestice, a omogućiti će se samo onda, ako bude pristup k svakoj nekretnini moguć. Razlog da se ova zakonska osnova donosi, jeste u tome što naš građanski zakon nema ustanove o nužnim prolazima. Čudno je da on te ustanove nema, it.d.«.

Kakav je, gospodo, dalje rezultat? Upravni sud — sad ovde moram oštro da istupim — uvažavajući tužbu protivne stranke, koju nije advokat potpisao, već sama stranka, nije hteo napisati da odbor na licu mesta ustanovi da je čestica u vezi sa javnim putem katastarski broj taj i taj, to je propustio, nego je rekao »jer nema drugog puta, kojim bi mogao proći a niti bi se takav upriličiti mogao«.

Sad na temelju tužbe i navoda u toj tužbi Upravni sud je izrekao presudu, kojom presudom ukida dve ranije presude upravnih vlasti i izriče »da se tužba protivne stranke ima uvažiti«. To već postoji pet godina.

Taj čovek koji je sagradio kućicu, to je jedan kolonista u srezu belovarskom, on je mali čovek i sagradio je kuću da bude gospodar u svojoj kući, ali kako mu je bila potrebna i štala za blago, on nije mogao napraviti štalu za blago jer mu je smetao put oko koga se vodi spor.

Sad se čeka da spor bude raspravljen. Upravni sud dostavlja presudu ne stranki nego advokatu koji ima pravo da se pojavi samo na ročište; dostavlja se stvar advokatu, a stranka saznaje za presudu samo od protivne stranke. Kad je stranka doznala za presudu i htela sama da nastavi spor, stvar je već zastarila, spisi se vraćaju stranki sa motivacijom da je stranka zadocnila.

Sad nastaje posebna borba oko toga je li stvar zakasnila ili nije i zbog toga se ide pred Državni savet da on odredi da li je stvar zakasnila ili nije. Državni savet nade zaista da je stvar zakasnila, ali krivicom treće osobe, te se zainteresovanom ima dozvoliti pravo žalbe. Kad je došlo da mu je dozvoljena žalba, ja sam preuzeo to na svoju brigu i dao sam durdevskom advokatu da sastavi žalbu. Ja sam sudelovač najobjektivniji u tome. On je žalbu sastavio i poslali su je tamo preko Upravnog suda. Ja sam dao i biljeg, ja to ne govorim u svoju pohvalu, jer taj siromah nije imao otkuda dati. Ja sam izvadio svojih 100.— dinara i platio taksu. Ja sam najmio advokata na moj račun da to napravi. Otišla je žalba sa 100.— dinara takse i taj spor trebao je samo 9 meseci vremena, dok je Upravni sud vratio žalbu sa motivacijom. da se ima taksa nadopuniti još sa 300.— dinara. Ja sam znao da se tu direktno radi sa zavlacenjem. da stranka smalakše i da ne može više to podneti. Ja sam dao još 300.— dinara i to je otišlo. Čekali smo neko vreme na Državni savet, i Dr-

žavni savet izriče osudu, kojom se priznaje zakašnje-nje ali — krivnjom treće osobe i dozvoljava novi rok za podnošenje žalbe. Nakon što je žalba podne-sena, Državni savet je izrekao presudu i to kratku: osuda Upravnog suda proglašava se snažnom iz raz-loga u njoj navedenih. Gospodo, iz toga ja sam do-bio dojam da u Državnom savetu kao i u Upravnom sudu ništa nisu čitali već samo tužbu advokata i to neistinitu.

Ovo iznosim, gospodo, da upozorim Kraljevsku vladu, da u smislu ovoga mjesečnika pravničkog iz-da okružnicu kotarskim sudovima i uopšte sudovima, da nisu nadležni raspravljati u ovima sporovima i da stranke ne dovode u ovakav očaj. Ja sam čuo tamo i te reči: kad nema kod suda pravde, suditi ću sam. To je bilo u ono vreme kad se u drugom selu do-godilo ono sa Predavcem i Koščecom. Gospodo, ja sam video kod ovoga čoveka nepravdu i nisam mo-gao trpeti a da to ovde ne iznesem. U zadnje vreme podneo sam interpelaciju, koja je još jesenas na-javljena, ali na raspravu još do danas nije došla. Sad je došlo do toga da mi je Ban g. Perović obećao da će odrediti obnovu postupka, a kad, ne znam. Naglašavam, da je siromah čovek s teškom mukom stekao krov nad glavom i pet godina čeka da se svrši proces, koji bi mogao biti gotov za nekoliko meseci. Gospodo, već je prošlo dva sata, znam da ste gla-dni, i ja završavam svoj govor.

Претседник др. Љубомир Томашић: Госпо-до, нико се више није јавно за реч. Према томе, огла-шујем да је претрес о XII Разделу буџета — Ми-нистарство пољопривреде, завршен. Прелазимо на гласовање. Гласује се партија по партија седењем и устајањем. Молим г. известиоца да чита редом партију по партију.

Известилац Људевит Гај чита партију 653.

Претседник др. Љубомир Томашић: Прима ли Сенат партију 653? (Прима. — Не прима). Ко је против, нека изволи устати. (Мањина устаје). Об-јављујем да је партија 653 примљена.

За овим је Сенат, гласајући седењем и у-стајањем о свакој појединој партији у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Се-нату, примио цео буџет расхода Раздела XII — Министарства пољопривреде, и то од партије 654 до закључно партије 774г), а такође и предлог бу-џета расхода и прихода државних привредних у-станова у ресору Министарства пољопривреде.

Претседник др. Љубомир Томашић: Оглашу-јем да је Раздео XII буџета — Министарство по-љопривреде већином гласова прихваћен.

Господо сенатори, ја прекидам данашњу сед-ницу, чији наставак уричем за 4 сата после подне. Расправљаћемо најпре буџет Министарства трго-вине и индустрије.

Седница је прекинута у 14,25 часова.

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ СЕНАТА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 3

БЕОГРАД, 1934 ГОДИНЕ

КЊИГА II

ХИХ РЕДОВНИ САСТАНАК

СЕНАТА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 26 МАРТА 1934 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

Претседник

ДР. ЉУБОМИР ТОМАШИЋ

И

Потпретседници

ДР. МИРОСЛАВ ПЛОЈ

ДР. УРОШ КРУЉ

Секретар

ДР. ЂУРА КОТУР

Присутни су г. г. Министри: Претседник Министарског савета Никола Узуновић, Министар без портфеља др. Хамдија Карамеџмедовић, Министар без портфеља др. Драгутин Којић, Министар трговине и индустрије и заступник Министра шума и рудника Јурај Деметровић, Министар грађевина и заступник Министра пољопривреде др. Стјепан Сркуљ, Министар физичког васпитања народа др. Лавослав Ханжек.

NASTAVAK SEDNICE U 16,10 ČASOVA

Potpretsednik dr. Miroslav Ploj: Sednica se nastavlja. Prelazimo na pretres razdela XIII — Budžet Ministarstva trgovine i industrije. Reč ima g. Ministar trgovine i industrije.

Ministar trgovine i industrije Juraj Demetrović: Gospodo senatori, mislim da pogađam vašu želju da ne iznosim pred vas onako opširno sva ona pitanja, koja su u vezi sa resorom trgovine i industrije, drugim rečima da ne ponavljam ono što je već izneseno u ekspozeu pred Narodnom skupštinom. Prateći debatu u Senatu ja sam video da su pojedina gospoda govornici bili upoznati sa tim ekspozecom tako, da su se i zabavili pojedinim pitanjima u njemu i ja ću zbog toga biti slobodan da se samo osvrnem na nekoliko važna pitanja, koja mislim, da je jošte potrebno objasniti i obraditi.

Gospodo, u načelnom pretresu ovde bila je nabacena jedna misao o potrebi preorijentacije naše spoljne trgovine. S obzirom na te reči, koje su ovde pale, mislim da moram da se pozabavim uopšte time:

šta je spoljna trgovina, koji su glavni problemi naše spoljne trgovine?

U prvom redu kod spoljne trgovine i trgovinske politike postavlja se kao problem i pitanje od najvažnijeg značaja: osigurati plasman naše robe. I odmah moram da kažem, da u tome pogledu postoje najviše teškoće. Mi se susrećemo kod izvoza naše robe sa kontingentima, sa uvoznim zabranama i dozvolama, susrećemo se sa monopolima u drugim državama i jednom rečju nailazimo svuda na svakom koraku na tendence autarktične, t.j. da pojedine zemlje zadovolje same sebe.

Ja sam imao već prilike, da podvučem taj momenat, da se u najnovijoj fazi, u poslednjim godinama zapaža kako se industrijske zemlje sve više agrarizuju i usled toga se smanjuje mogućnost plasmana za našu robu. Prema tome kad govorim o spoljnoj trgovini moram imati u vidu tu prvu teškoću, ili kako da kažem, tu borbu koju moramo da vodimo za mogućnost plasmana naše robe.

Drugo je pitanje u vezi sa problemom spoljne trgovine pitanje cena, uz koje cene treba našu robu da izvozimo i kako možemo obezbediti povoljnije cene našim poljoprivrednim proizvodima. Sva naša nastojanja u tom pogledu bila su već od duže vremena skoncentrisana na to da zadobijemo potrebne preferencijale, kako bi na osnovu prihoda od preferencijala mogli podizati cene našim poljoprivrednim proizvodima.

Mi se u toj oblasti, u oblasti akcije za povećanje cena susrećemo sa pitanjem preferencijala, sa pitanjem izvoznih premija, uopće intervencije države, a u ponekim zemljama ovo nastojanje za poboljšanje cena dobiva i vid izvesnih valutarnih operacija, odnosno traži se rešenje i u devalvaciji vlastite nacionalne valute. Što se tiče položaja našega u trgovinsko-političkom pogledu, otvoreno moram da kažem da nailazimo na jednu disharmoniju. Naš je sistem liberalan u pogledu dozvoljavanja uvoza. Mi vodimo politiku bezuslovno najvećeg povlašćenja prema svima zemljama, a kod drugih zemalja nailazimo na sasvim drugi tretman. Od strane drugih zemalja moramo da podnosimo izvesna ograničenja tako da na taj način mi smo u toj situaciji da pod jednakim uslovima ne možemo da izvozimo u druge zemlje, kao što druge zemlje uvoze svoju robu u našu zemlju. Prema tome u koliko se u opće postavlja pitanje preorijentacije naše spoljne trgovine, to može biti reči o tom da moramo da pazimo još više na to, kako ćemo mi odmeravati koncesije koje dajemo drugim zemljama i što ćemo primiti za te koncesije, drugim rečima, koncesije ili ustupci koje mi dajemo drugim zemljama moraju biti ekvivalentni onim koncesijama koje mi primamo od tih zemalja. Ja podvlačim, da ovo odmerivanje međusobnih koncesija mora da bude sa što većom pažnjom sprovedano i to u cilju da obezbedimo sebi plasman robe na starim tržištima, jer ne bi bilo dobro, gospodo, da napuštamo naša stara tržišta, kuda smo prodavali našu robu, i da tražimo onda nova tržišta da tamo plasiramo svoju robu. Mi moramo da tražimo nova tržišta, ali i da gledamo prvenstveno na to da zadržimo ta stara tržišta iz toga razloga, što mi iz tih zemalja koje su do sada predstavljale naše pijace uvozimo njihovu robu u našu državu i u koliko te zemlje hoće da mi budemo kupci njihove robe, moraju nama dati mogućnosti da prodajemo našu robu na njihovim tržištima.

U vezi sa onim što sam malo prije govorio u pogledu cena, moram podvući to, da mi izvozimo robu slabije vrednosti, uz manje cene, a uvozimo robu veće vrednosti, sa većim cenama. Prema tome mi imamo pravo da tražimo i specijalne pogodnosti, imamo pravo da tražimo preferencijale kako bi poboljšali svoj položaj, a osim toga moram da podvučem i to, da je u tom pogledu njihov interes i naš interes jedan isti. I te strane zemlje imaju isti interes, da nama kod povećanih cena stvore mogućnost, kako bi mi mogli biti u većoj meri kupci njihove robe. Prema tome politika koja je išla za preferencijalom, u koliko je u interesu naših proizvođača, toliko je u stvari u interesu i drugih zemalja iz kojih uvozimo industrijsku robu, jer je to samo način kako bi kupovnu moć našega naroda podigli. O tome je takode ovde u budžetskoj debati bilo reči. Ja sam u tom ugodnom položaju što mogu da istaknem da sam još prvi put kad sam se nalazio na položaju Ministra trgovine i industrije svratio pažnju na te pi-

jace i poduzeo izvesnu inicijativu, i mogu da konstatujem da smo danas mnogo više robe izvezli na levantiske pijace nego li što je to bilo pre. Ali vodeći tu politiku da idemo sa našom robom na te pijace, ne smemo da zaboravimo da trgovinskom našom politikom ne oduzimamo sebi današnje pijace na kojima smo se do sada afirmirali.

Ipak centralni problem naš u spoljnoj trgovini i u trgovinskoj politici je problem cena. Ja znam da se je ovde govorilo, jer to su važna pitanja s kojima moramo da se pozabavimo, o pitanju intenziviranja naše poljoprivredne proizvodnje, podizanja prinosa i kvaliteta naše robe, jer to su uslovi i za pojevtinjanje proizvodnje i za plasiranje naše robe. Ali, gospodo, kad bi samo od intenzificiranja i od povećanja prinosa sve zavisilo i kad bi to bilo jedino pitanje koje bi se pred nas postavljalo, onda, gospodo, ne bi bilo krize u onim naprednim zemljama, gde su već ti ideali ostvareni. Tamo gde postoji veći prinos, gde postoji intenzivnija obrada ne bi se osećala kriza nego bi se ona osećala samo u zemljama zaostalim, koje to sve još nisu postigle. Medutim, ako pogledamo stvarnosti u oči, mi vidimo da se i te zemlje nalaze u velikoj krizi, ako hoćete još i u većoj, jer njihova situacija zavisi od mogućnosti plasmana njihove robe pa bila ona koga mu drago kvaliteta. Centralni problem je pitanje cena, ali ne smemo da zaboravimo da je potrebna i izvesna preorijentacija, preorijentacija u pogledu same proizvodnje. Trgovinska politika mora da posluži našoj domaćoj proizvodnji, da joj da indikacije i smernice što treba proizvoditi, za šta ima mogućnosti plasmana i šta se može i pod kojim se uslovima može nešto da plasira u inostranstvu.

Gospodo, u tom pogledu mislim da treba da bude posvećena što veća pažnja samom radu u nadležnim Ministarstvima. Mora da se vodi računa o toj mogućnosti našeg eksporta. Ne želim da to u ovaj mah ilustriram sa ciframa. O tom je bilo već govora u budžetskoj debati u načelu, ovde u Senatu. Ali je stvar u tome, gospodo, da u koliko se za vremena ne bude vodilo računa o tome, nama se može desiti, da nećemo moći iskoristiti ni one kontingente koje imamo, jer nećemo imati dovoljno robe, nego ćemo imati druge robe i odviše pa nećemo opet znati kuda ćemo sa njom. Takva se situacija razvija u našem stočarstvu. Postavlja se pitanje da li ćemo mi, što se tiče svinja i govedi, imati toliko robe koliko nam je potrebno a koju bi mogli da plasiramo na stranim pijacama.

Dakle, vidi se da se kod same proizvodnje mora voditi računa o tome da se pomaže razvijanje one privredne grane koja daje mogućnosti prodaje a s time u vezi da se smanjuje proizvodnja tamo gde su suvišci i gde su nesavladljive teškoće u pogledu njenog izvoza. Daleko bi me odvelo, ako bih o toj stvari govorio detaljnije, jer ima masa artikala poljoprivrednih koje treba imati pred očima. Naš ideal mora biti da razvijamo u većoj meri industrijsku proizvodnju, da zaposlimo naš domaći svet, te da suviše koje imamo možemo sami u što većoj meri da trošimo i da tako postignemo izvestan stepen privredne ravnoteže u našoj zemlji, kako bismo mogli na taj način više dirigovati i uticati na cene u svima granama naše poljoprivredne proizvodnje. Jer samo na taj način mi bismo se mogli emancipovati od svih onih poremećaja i stranih uticaja ako bismo tu ravnotežu postigli. Ali, gospodo, to je je-

dan dugotrajan rad, jedno dugotrajno nastojanje, to je jedna politika koju treba stalno sprovoditi, da bi se to moglo ispuniti. Gospodo, u oblasti spoljne trgovinske politike ostaje prema tome kao naš zadatak taj, pojačati naše napore oko zadobijanja preferencijala, pa pomoću tih i drugih sredstava vršiti što jaču državnu intervenciju, kako bismo mogli poljoprivrednim proizvodima obezbediti veću cenu i na taj način suzbijati tešku krizu koju osećamo danas u zemlji. To je u pogledu spoljne trgovine, koja je izazvala toliko interesovanje i koja po prirodi stvari treba da izazove interesovanje u ovom Domu.

Drugo od najkrupnijih pitanja, o kome takode želim da kažem nekoliko reči, jest pitanje naše kreditne krize. Kako vam je poznato u godini 1931 nastali su na kreditnom polju veliki potresi u svetu. To je bio period rena; nastala je kriza poverenja zbog napetih političkih odnosa, period u kome je došlo u raznim državama do slomova banaka i uopšte period opšte krize bankarstva. S tim u vezi dozvolite mi da ponovim ono što sam već kazao, a to je pad cena poljoprivrednih proizvoda kod nas, koji je baš u tim godinama bio najveći, odnosno onda je počeo taj veliki pad da nastupa.

Ako uzmemo indeks naše Narodne banke onda ćemo videti da nam godina 1928 označuje broj 100 u pogledu cena poljoprivredne i industrijske proizvodnje, pa ćemo onda videti kako se u idućim godinama situacija u poljoprivredi pogoršavala i nastajao sve veći disparitet u pogledu cena jednih i drugih proizvoda. Godine 1929 već poljoprivredni proizvodi davaju jedan indeks od 91.2, a industrijski 94.5; godine 1930 poljoprivredni proizvodi 68.7, industrijski 81.9; godine 1931 poljoprivredni 57.1, industrijski 72.8; godine 1932 poljoprivredni 51.9, industrijski 67.5; godine 1933 poljoprivredni 44, industrijski pokazuju već izvesnu stabilizaciju: 72.2 prema 100 u godini 1928.

Gospodo, ja dovodim krizu bankarstva, koja je nastala zbog izvesnih psiholoških i stvarnih razloga u inostranstvu, a koja je kao zaraza prešla i u našu zemlju, u vezu sa ovim padom cena, da bi iz toga izveo zaključak, kako je logično i kako se moralo prići merama zaštite zemljoradnika, kako smo i prišli godine 1932. Ali ujedno sa Zakonom o zaštiti zemljoradnika od 19 aprila 1932 godine sasvim je razumljivo da se u isto vreme moralo voditi računa i o našem bankarstvu i to je bio razlog, što je u taj Zakon došao § 5, koji je predvideo i izvesnu zaštitu za naše novčane zavode.

Gospodo, ekonomske prilike naše pogoršale su se od tada. Kako ste videli iz ovih cifara koje sam malo pre citirao za 1932 i 33 godinu, i ako još analiziramo naš trgovinski bilans u 1933 u odnosu prema 1932 god., onda ćemo specijalno zapaziti jednu pojavu, a mislim da o tome moramo voditi računa, pojavu sve većeg proširenja ekonomskih makaza. Mi smo u 1933 godini imali uvoz manji po količini za 10% a veći po vrednosti za 1% prema 1932 godini. Izvoz imali smo u 1933 godini veći po količini za 22%, a manji po vrednosti za 10 i po od sto — opet prema 1932 godini: Prema tome vidi se ovo: roba koju smo uvezli bila je po vrednosti veća a po količini manja, a roba koju smo izvezli bila je po količini veća a po vrednosti manja. Tu sliku nam isto tako pokazuje i indeks Narodne banke, jer razlika indeksa uvoza i izvoza na štetu našeg izvoza u godini 1932 bila je 7,4, a u 1933 god. 15,9, ili okruglo

16 poena. Ove prilike, gospodo, koje vidimo cifarski ovako izražene, diktovale su da se nešto kod nas radi, odnosno da stvorimo i produžimo režim zaštite našeg zemljoradnika.

Kriza bankarstva postala je kreditna kriza, a ta kreditna kriza nije se više ocrtavala samo kao kriza u tome pogledu da li će neko moći da dobije po neki kredit, nego se razvijala u jednu krizu celokupnog kreditnog sistema. I ako zamislimo tu činjenicu da je kreditni sistem osnovka čitavom privrednom sistemu na kome današnji poredak počiva, onda je sasvim razumljivo da smo osetili čitav strahoviti potres i razumljivo je da su nastupile velike teškoće u našoj zemlji.

U vezi sa teaurizacijom novca, koja je nastala zbog nepoverenja, koje je iz stranih zemalja prešlo u našu zemlju, smanjili su se naši uložni kapitali za preko 30%, za 4 i po milijarde dinara. I kako rekoh, celi kreditni sistem prestaje da funkcioniše. Još je najgore bilo to što je nestalo iz cirkulacije i surrogata novčanica. Prestala je da funkcioniše ona kreditna tehnika koja u jednom razvijenom kreditnom sistemu i kraj naprednog bankarstva redovno funkcioniše. Kako znate, gospodo, osim onog čisto novčaničkog optičaja postoje i kreditne operacije, postoji još jedan sistem u modernom bankarstvu vrlo izrađen, a to su čekovi, dobropisi, knjiške transakcije, i to znatno povećava samo po sebi cirkulaciju. Gospodo, to je sve prestalo da funkcioniše. Teaurizacija je bila velika, ona je zahvatila dimenzije do maloga čoveka, tako da je svaki čovek gotovinu koliku je imao čuvao, i prema tome vidimo da su odatle nastale poznate teškoće u čitavom privrednom životu. Zbog toga su nastupili poremećaji i pometnje. Prestala je mogućnost poslova, odnosno ta je mogućnost poslovanja smanjena. K tome je došlo nepoverenje, opšta nesigurnost zbog političkih prilika u svetu, i onda jedna nesigurnost zbog nestabilnih privrednih odnosa, zbog moratornih odredaba, tako da je to sve otežalo samo poslovanje u zemlji i ono se počelo da vrši samo sa gotovinom.

U takvim prilikama, gospodo, bilo je potrebno da se pristupi definitivnom regulisanju tih pitanja. Kako vam je poznato, gospodo, bio je podnet jedan specijalan zakonski predlog, koji je prošao i kroz skupštinski odbor, a koji je imao za zadatak da definitivno reguliše pitanje seljačkih dugova i da donese odredbe koje bi služile sređivanju naših privrednih prilika. Taj posao je bio zastao i mesto toga donete su poznate vam uredbe od 22 novembra 1933 god. Osnovne ideje u tim uredbama jesu ove: treba regulisati zemljoradničke dugove, treba sanirati novčane ustanove izvesnim propisima u pogledu prečišćavanja bilansa i pribavljanjem sredstava u formi reeskonta za one koji su angažovani u seljačkim kreditima, zatim treba smanjiti kamatnu stopu, kako aktivnu tako i pasivnu; treba smanjiti režije i stvoriti i omogućiti sredstva i započeti javnim radovima.

To su, gospodo, ideje koje su nesumnjivo dobre. Istina je da su pojedine uredbe u pojedinim svojim odredbama bile kritikovane, da se tražila izmena i da je Kraljevska vlada stala na to gledište da se te uredbe mogu menjati; i one su bile upućene Narodnom predstavništvu. Ali najnovija faza celog pitanja je u tome, da se sve više i više traži moratorna zaštita i za druge privredne redove, onako slično kao što je predviđena i za zemljoradnike.

Ako bismo to učinili, onda bismo se, nesumnjivo, našli u opštem moratorijumu. Moratorijum je sam po sebi zlo, on, koliko već dode, treba da bude samo privremene naravi. Trajni moratorijum neminovno vodi u likvidaciju, a to je rdav put, od koga treba begati i tražiti rešenje na drugi način. Treba krizu suzbijati drugim sredstvima i akcijama koje stoje na dispoziciju državi.

Rešenje naše privredne krize, gospodo, može da bude samo u najintenzivnijem radu oko podizanja cena poljoprivrednih proizvoda. Mora se preduzeti sve da se ukloni kreditna kriza, jer od toga zavisi i čitav naš dalji privredni rad. Mora se pristupiti i provesti regulisanje dugovanja zemljoradničkih na definitivna način; mora se olakšati položaj onih kojima su zaleđeni krediti kod zemljoradnika; moraju se izvoditi javni radovi — kako bi se zaposlio svet koji inače nema mogućnosti egzistencije; moraju se stvoriti uslovi za rentabilan rad u zemlji; mora se učiniti sve kako bi došlo do potrebnog oživljavanja naše privrede.

Da se sve to uzmogne provesti, potrebno je najintenzivnije raditi na podizanju poverenja. Treba suzbijati onaj duh nepoverenja, koji postoji u našoj javnosti. Treba protiv neaktivnosti postaviti parolu aktivizma; treba započeti rad i borbu protiv krize i bede, sa punim poverenjem i u najvećoj harmoniji, prikupiti u jednu kompaktnu celinu čitavu snagu naše nacije. Hoću, gospodo, da istaknem da državna vlast, sama, ne može sve probleme rešiti. Ima i društvo na tome da saraduje. Društvo treba da preorijentiše svoj mentalitet. Mesto defetizma, mesto prigovora i nepoverenja treba da dode poverenje i aktivnost; treba svaki da bude jedna karika u lancu, koji ima da obuhvati čitav narod; treba svako da zna da od njega zavisi prosperitet celoga naroda i da je njegova ličnost samo deo narodne celine. Čitava naša politika mora da se vodi na osnovu duha i mentaliteta, da privredna delatnost ima da služi opštoj koristi narodne celine (Aplauz); treba da se zna, da ne može više pojedinac voditi brigu samo o svom ličnom profitu, već, zadovoljavajući svoj lični interes, on mora istovremeno da služi narodnoj stvari i narodnoj celini. U današnje vreme mora svaki uvideti da on ne može samo o sebi misliti, već i o društvu i državi. Danas, gospodo, najveći industrijalac mora biti svestan da njegova egzistencija zavisi od toga, kako živi i šta može da kupi i onaj poslednji radnik i onaj poslednji seljak koji živi u kolibi, jer od kupovne moći tog seljaka zavisi koliko on može proizvoditi radi zadovoljenja potreba toga sveta. U današnje vreme, gospodo, jasno je svakome da u istinu postoji nacionalna solidarnost; postoji povezanost interesa i ako ima sukoba u pojedinim slučajevima, — postoji, gospodo, ako uzme mo u obzir celinu, jedinstvo interesa. Potrebno je da naše narodno i državno jedinstvo izgradimo u jednom višem smeru, a to jedinstvo možemo ocrta ti rečima: puna nacionalna solidarnost svih onih koji žive u našoj zemlji, solidarnost čitave nacije. (Aplauz) (Šerif Arnautović: To su lepe želje!) Zavis od nas da one ne budu želje već stvarnost.

Prema tome, gospodo, preorijentacija mentaliteta je potrebna, a to znači: treba da bude odlučnost volje, treba da bude ispravnost u radu, treba zajednička saradnja i kompaktnost nacije i treba da nas vodi misao vodilja: interes narodne celine iznad svega! Imajući, gospodo, pred očima te zadatke, biće

potrebno da se u budućem radu pozabavimo donošenjem potrebnih zakonodavnih mera, naročito za suzbijanje naše kreditne krize. Biće potrebno, što pre doneti zakon o bankama i štedionicama; biće potrebno posvetiti što veću pažnju kreditnom zadrugarstvu i biće potrebno posvetiti što veću pažnju i organizaciji samih privrednika, da bi se, pomoću organizovanih privrednika, mogla izvesti i organizovana planska privreda, da bi mogli, gospodo, učiniti, što je u ljudskoj moći u smeru ideja, koje se danas sve više postavljaju kao imperativ vremena, a to je: planski rad, regulisanje privrede, jer bez toga danas nije moguće da se krene napred, bez toga nije moguće ni da održimo pozicije, koje danas imamo.

Gospodo senatori, ja sam ovo nekoliko reči hteo da iznesem kao nadopunu ekspozeu, koji sam održao u Narodnoj skupštini i Finansijskom odboru i zadržao sam se na pitanjima, koja znam da izazivaju najveći interes, i ja bih vas molio u vezi sa onim, što je rečeno pre toga u ekspozeu u Narodnoj skupštini i Finansijskom odboru, da biste izvoile kao nadopunu toga, primiti ovo, i molim vas, da biste, sa ovim objašnjenjem; primili budžet Ministarstva trgovine i industrije. (Burno odobravanje).

Потпретседник др. Мирослав Плож: Реч има сенатор г. Петар Ђирлић.

Петар Ђирлић: Gospodo senatori! Iz Ministarstva trgovine i industrije čulo se je o namjeri ukidanja Privilegovanog akcionarskog društva za izvoz zemaljskih proizvoda (Prizad). U vezi s time 15 februara o. g. otkazana je služba svima namještenicima Prizada a iza toga nanovo postavljeno pitanje da li da se ukine ili reorganizuje ovo društvo. Koliko sam mogao čuti g. Ministar trgovine kao da je predlagao Ministarskom savjetu ukidanje Prizada u današnjoj formi i obrazovanje izvoznih sindikata za svaku branžu napose, a Ministarski savjet kao da je taj projekat otklonio i stao na stanovište da se Prizad ostavi u životu i da ga se dotira daljim subvencijama i kreditima za novu izvozna kampanju. (Miloje Ž. Jovanović: Nisu tačni podatci!) Ja ne znam je li to tačno, ako jest onda treba vidjeti što je Prizad dosada radio i što je dobra dao. O tome se je dosta do sada i pisalo i govorilo samo se ja ne mogu sjetiti da bi neki osnovano dobar sud bio izrečen o radu Prizada. Da se ne upuštam u istorijat Prizadova rada, jer bi me to daleko odvelo, jer i po Poslovniku ovdje nema ni blizu toliko vremena na raspolaganje koliko iscrpna rasprava o Prizadu iziskiva, ja ću iznijeti ukratko siže jedne kaznene parnice u kojoj je Prizad svojim postupanjem dao sebi sam svjedodžbu kakovu zaslužuje.

Krajem februara 1932 Prizad je tužio g. Emila Palića, po Zakonu o štampi zbog klevete nanesene u nizu napisa u »Politici«. U tim svojim tužbama Prizad traži kaznu za Palića, jer da su neistinite njegove tvrdnje, na pr.: »da je po predlogu baš samoga Prizada i na osnovu pogrešne dijagnoze i prognoze ovoga uveden žitni režim; umjesto objavljenog slobodnog prometa u zemlji baš na Prizadov predlog uveden je već 14 dana kasnije ograničenje; i ako je Kraljevska vlada dala Prizadu tražena materijalna sredstva, celi pothvat kao pogrešno osnovan bio je osuđen na propast i naneo je proizvođačima i potrošačima pšenice, mlinovima i trgovcima štete, a nesavesnim pojedincima velike profite; izgubljeno je do februara 1932 preko 315,000.000.— dinara sem režijskih troškova; predloge za uvođenje žitnog re-

žima dao je Prizad skoro u istom sastavu svoje uprave, kako je pri osnivanju obrazovana, a da za dotadašnji pogrešan i štetan rad još niko nije pozvao na odgovornost; privilegovani su jači na štetu ogromne većine materijalno slabijih.« — Usljed svega toga, po Prizadovu mišljenju neistinitoga, Palić je tražio anketu da se stvori primjer odgovornosti za rad na materijalnim pitanjima općeg značaja. Na tužbe Prizada Palić je u zakonskom roku odgovorio sudu, podnio dokaze i označio svjedoke, među njima ondašnje ministre poljoprivrede, trgovine i industrije, vladine komesare i delegate pri Prizadu. Pošto su tako reći svi svjedoci ispitani u Beogradu i unutrašnjosti, sud je krajem oktobra 1933 stavio pod optužbu Palića i pozvao Prizad kao tužitelja, da po zakonu podnese formalnu optužnicu. Prizad to nije učinio te je sud donio ovo riješenje: »Po predmetu tužbe KŠTBr. 15 i 16/32 Privilegovanog društva za izvoz, koje zastupa Živaljević Dim., adv. ovdaš., protivu dr. Emila Palića, publiciste, ovdaš., zbog dela iz čl. 52 Zakona o štampi, naredbom istražnog sudije KŠTBr. 15 i 16/32 od 23-XI-1933 pozvati je zastupnik tužilačke strane Živaljević Dim., adv. ovdaš., da u roku od 3 dana podnese optužnicu protivu tuženog dr. Emila Palića. Iz recepisa ovosudskog vidi se, da je zastupnik tužilačke strane Živaljević Dim., adv. ovdaš., primio pomenutu naredbu 8-XII-1933 a iz izvještaja se vidi, da zastupnik tužilačke strane nije postupio po naredbi u zakonom određenom roku. S toga na osnovu čl. 85 tač. 1 Zakona o štampi u vezi § 53 st. 3 K. p. rešavam: Da se svako dalje krivično postupanje po ovome predmetu obustavi o čemu se izveštavaju tužilac i tuženi. — Od Okružnog suda za grad Beograd 18-XII-1933 KŠTBr. 15 i 16/32. Istražni sudija M. Šterić, s. r.« — Od uručenja ovog riješenja protekao je rok za eventualnu žalbu i Prizad nije tražio da mu se odobri naknadno podnošenje optužnice. Znači da eventualnu zaboravnost svoga advokata Prizad nije ispravio. Time je riješenje suda postalo izvršno, voljom Prizada.

Ovo svjedočanstvo, koje je Prizad u svojoj odbrani sam dao, govori jasno, da su Prizadove tužbe i ispravke bile bez temelja, a da su navodi Palićevih napisa i drugi sličnoga tona i sadržaja bili istiniti.

Kada kao priznati i oprobani stručnjaci u pšenicu i brašnu gospoda od Prizada nisu uspjeli, prešli su na kožu. I tu su dali lijepe koristi opštim interesima, po pismenom tvrdjenju Udruženja beogradskih trgovaca kožom od 7 ov. mjeseca, koje glasi: »Koncem mjeseca decembra 1933 godine Udruženju je dostavljen jedan primerak štampanog poziva priredivačkog odbora kožarskih trgovaca u Sarajevu, koji u izvodu glasi: Poznato Vam je da je nepravilan rad pojedinih funkcionera kožarskog odijeljenja Prizada doveo nas kožarske trgovce na prosjački štap. Radi toga Vas pozivamo na kongres svih kožarskih trgovaca sirovom kožom i zverkom iz države da izvolite doći na sastanak koji će se održati 14 januara 1934 godine u Sarajevu, kako bi se raspravila sva pitanja i našli izlaz iz ove teške situacije u koju su nas doveli pojedini funkcioneri kožarskog odijeljenja Prizada.« (Atanasije Šola: Bio je na kongresu u Beogradu koji je tražio da ostane Prizad).

Ovo jedno i drugo dovoljno je da se pokopa i Prizad i svi sindikati koji bi ga imali zamijeniti, a da se ostavi stvar privatnoj inicijativi izvoznika ili pojedinačno ili udruženih i radje da se privatnoj ini-

cijativi daje određena pomoć ili premija, jer će se znati koliko to košta, nego li da se siplje voda u rešetou, ili kako bi prof. Arandelović rekao u »bure bez dna«, pa makar to bure dobilo i ljepše ime nego li su kumovi Privilegovanom izvoznom društvu dali. Da ovaki pokušaji ne budu sahranjeni bez zaslužene počasti treba svakako obrazovati anketu da ispita od početka do kraja rad Prizada i da ponese odgovornost onaj na koga padne.

Upozoren sam sa strane jednog prijatelja, narodnog poslanika iz Južne Srbije, koji je kao govornik vladine većine u generalnoj budžetskoj raspravi u Narodnoj skupštini pokazao naročito interesovanje za sve grane našeg privrednog života, da ovih dana boravi ovdje neka njemačka delegacija, koja se bavi između ostaloga i mogućnošću što jačeg izvoza našeg duvana. Tom prigodom mi je rekao, da čudi i njega i sve one koji po dužnosti prate našu trgovinsko-izvoznu politiku, kako sa naše strane nije ušao u sastav komisije koja sa Njemcima ili pregovara ili ima pregovarati naš najbolji stručnjak u pitanju duvana, pomoćnik generalnog direktora Uprave državnih monopola. — Pošto sam ova obavještenja dobio od ljudi za koje držim, da su kompetentni u davanju savjeta, to zato ovo ovdje iznosim i očekivam, da se, ako je propust učinjen, u interesu ove važne naše privredne grane, ovaj propust popunjenjem naše komisije pomoćnikom Gen. dir. Uprava drž. monopola ispravi. Glasacu protiv budžeta Ministra trgovine i industrije.

Потпретседник др. Мирослав Плој: Има реч г. др. Сава Улмански.

Др. Сава Улмански: Господо сенатори, из експозеја г. Министра трговине упознали смо смер спољне трговине, али како је у овоме Дому пала реч о преоријентацији нашег извоза нарочито у Левант, то сматрам за потребно да ово питање подвргнем мало тачнијем оцењивању.

Стоји да ћемо једним планским радом у нашој привреди омогућити олакшање тепиха које постоје у нашем извозу, јер преоријентацијом производње наступиће трансформација извоза и увоза. Ова »преоријентација« превише се спомиње и колико би било можда пожељно да се либерализам у трговини бар донекле у регулисаном облику сачува, то ипак данас претставља само теорију. Практички живот и цела измена добара стоје данас на сасвим другим темељима и структура целог привредног живота се променила. Због тога треба да ми уочимо ове фактичне прилике и лепе речи о приватној иницијативи итд. могу се само у ограниченој мери још довести у склад са приватним животом. Нико неће хтјети да кочи приватну иницијативу, то је сигурна ствар. Али данас сами привредни кругови са своје стране траже ингеренцију државе, траже етатизацију, помоћ од државе. Кад се све то скупи онда је јасна и акција са стране државе да разним мерама ограничи приватну иницијативу у интересу наше привреде и целе државе. За тачнију оцену тога питања ваља обратити се на наш извоз и увоз. Ако посматрамо статистику о нашем извозу у години 1933, видимо ове главне артикле:

жита (пшеница и остало) извезено у вредности	27,186.887
кукуруз, брашно, грис, мекиње, пекмес	448,011.322
пасуљ и крупмир	13,460.433
свеже воће, суве шљиве и пекмес	170,824.766

вино и ракија	5,835.517
биље за лекарију, опиум, хмељ, духан и кудеља у вредности од	306,359.628
жива стока у вредности од	471,637.215
месо, маст, риба	168,462.430
масло, сир, јаја	193,481.216
коже	65,552.523
дрво	650,970.084
и онда разни хемијски производи у пр- вом реду цемент у вредности од	520,533.320

динара.
Из ових бројки произлази да су данас најјаче позиције: кукуруз, шљиве, ориум, бухач, духан, кудеља, животињски производи, дрво, руде и цемент.

Ако сада посматрамо пут којим иду ови поједини артикли видећемо следеће:

Код кукуруза је најјачи конзумент Аустрија, а онда транзит Немачка и Браила. Наиме, господо, Немачка фигурира као конзумент нашег кукуруза, а међутим то је у ствари транзит на Хамбург, Роттердам, итд. — Онда долази Чехословачка, Швајцарска (такође већим делом транзит). За тај артикул нема могућности за преоријентацију у већој мери на другим пијацима Леванта. Свеже шљиве иду поглавито у Чехословачку и у Аустрију, све шљиве у Немачку, Чехословачку, Аустрију и Пољску и ту је преоријентација искључена. Дуван иде у Чехословачку, Пољску и нешто у Египат. Код овог артикла је безувјетно могуће наћи ново тржиште у Немачкој и проширити тржиште у Египту. За бухач су нам најбољи купци Италија и Сједињене Државе Америчке. Код овога артикла, у којем ми имамо европски монопол с обзиром на квалитет, могли бисмо нашу прођу знатно продубити, те треба култури ове биљке посветити највећу пажњу. Што се тиче живих животиња и њихових производа долазе због пасмина и квалитета првенствено у обзир као конзументи: Аустрија за коње, говеда и масне свиње, меснате свиње, месо; Италија за говеда и коње; Грчка за овце и говеда; Египат за говеда; Малта за говеда. Код ових позиција добили смо нова тржишта у Оријенту и то тржиште се може проширити нарочито што се говеда тиче, код свиња и то дебелих имамо као пијацу једино Аустрију онда нешто у Чехословачкој и у Француској. Ова позиција изнаша годишње око 200.000 комада у вредности од око 200 милиона динара. За ту робу немогућа је преоријентација у Оријент.

Жива живина иде највише у Италију па онда у Аустрију. Ту се преоријентација на Оријент не може вршити.

Заклана живина иде најјаче редом у: Аустрију, Енглеску, Италију, Немачку, Швајцарску. И ту је преоријентација немогућа. Ове две ставке: заклана и жива живина, износе око 175 милиона динара.

За месо су најјачи конзументи Аустрија и онда Италија. Овај артикул трпео би донекле преоријентацију, а нарочито проширење тржишта у Италију и то у облику хлађеног и евентуално смрзнутог меса.

Нешто од ових производа могли би пласирати и у Шпањолској.

За јаја су наша тржишта: Немачка, Аустрија, Швајцарска, Италија и Чехословачка. Ту је опет преоријентација немогућа, а ова позиција изнаша још увек, крај слабе прође, 176,464.444 дин. Држим

да не треба даље ићи, јер бих Вас замарао.

Ако збројимо ове бројеве онда видимо, да највећи дио нашега извоза не можемо преоријентисати већ морамо задржати у колико је могуће данашња тржишта, а на новим тржиштима можемо само са пласманом релативно малих количина рачунати. Онда код тога питања треба још нешто друго уочити. Ако ми немамо могућности са данашњима артиклима да освојимо Оријент, то би можда пао предлог, да преоријентацијом културе код нас стварамо такве продукте које би ми могли извести. И ако би то теоријски било могуће, настаје једно друго питање: а што да ми купимо од Оријента?

Наши главни артикли увоза су: рижа из Египта и Италије, у вредности од 50,491,358, јужно воће из Марока, Индије и т. д. у вредности од 49,999,313 дин., колонијалне робе у вредности од 89,167,501, уљени плодови у вредности од 56,457,687, биља за индустрију и лекове у вредности од 167,376,789, животињске претилне у вредности од 25,065,032, вуна, длака и т. д. у вредности од 102,334,978, хемијски артикли у вредности од 205,251,575, биљна влакна и тканине у вредности од 950,814,990, кожа и крзно у вредности од 34,645,098, каучук у вредности од 47,274,072, хартија у вредности од 103,980,879, метали у вредности од 387,203,060, машине у вредности од 213,157,116 динара.

Проматрајући ове ставке мислим да морамо констатовати: 1 — да има пољопривредних сировина чији импорт морамо и хоћемо снизити планском производњом у интересу наше пољопривреде и девизне политике; 2 — да од осталих увозних артикала само је јужно воће које у већој количини долази из ближег и даљњег Оријента. 3 — да остали увезени индустријски артикли не могу се повући са југа и Оријента.

Па када је то тако, онда се морамо питати која би држава ушла у тако једнострану трговину?

Ја мислим дакле да о преоријентацији нашега извоза нарочито у Леванту не може бити у већем опсегу говора. Међутим држим, да ми имамо једно много важније питање, а то је питање да ли ми не бисмо били у стању створити нова тржишта за прерађену робу нарочито животињског порекла. Ту постоје много бољи услови за стара, а и за нова тржишта. Овакви артикли би били: товљене овце за Француску, бакон за Енглеску, конзерве свих врста за Северну Африку, хлађено месо за Италију и т. д. Ова преоријентација производње била би могућа у релативно краће време и у уској вези је са планском пољопривредном производњом. Али за ове производе потребна је и конзумна индустрија. Створити ову индустрију код нас баш за наведене артикле; не би било ни тешко ни скупо, а не би дуго ни трајало, јер постоје код нас већ индустрије које би се могле у кратко време и са мало средстава преудесити. Тако на пример која фабрика сухомеснате робе за конзерве, кланица за експорт хлађеног меса и т. д. За производњу товљених оваца и бакона потребан је у првом реду целисходан рад пољопривредног ресурса.

Господо, ја сам вам укратко дао преглед по том питању, да сами можете просудити у колико и да ли је могућа преоријентација спољне трго-

вине и у којој мери. Уверен сам да бисмо ми морали приступити решењу тог питања на тај начин како сам овде скицирао. Због оваквог стања ствари молим г. Министра трговине и индустрије да би: 1) ове околности узео у обзир код склапања трговинских преговора и осигурао нам — упркос трговинских баријера — стара тржишта а једнако и пре наведена тржишта; 2) да би своју пажњу посветио питању планске изградње наше конзумне индустрије и олакшао стварање нових предузећа ове врсте; односно проширење већ постојећих; 3) да би спровео стандардизацију нарочито сточних производа према захтевима тржишта у појединим државама; 4) да би у циљу што бољег пласирања наших производа приступи увођењу система контингената, односно увозних забрана за индустријске сировине и фабрикате, и 5) да би преко већ постојећих институција свога ресора регулисао чим више прођу наших првенствено пољопривредних производа и изградно ове институције.

Господе, према експозев, који је дао г. Министар трговине и индустрије у пленуму и у Одбору Народне скупштине, те овога Дома, уверен сам да ће г. Министар примити моје сугестије сада изнете, као и оне које сам имао част изнети у генералној дебати, с пуним поверењем у програматски рад г. Министра, гласају за буџет Министарства трговине и индустрије. (Одобравање).

Претседник др. Љубомир Томашић: Реч има сенатор г. Атанасије Шола.

Атанасије Шола: Господе сенатори, Средња техничка школа у Сарајеву постоји већ преко четири деценије и за то време свога дугогодишњег деловања показала је неоспорно веома добре, па да кажем и велике резултате.

Али, пошто је била смештена, а и данас се налази, на жалост, у неподесним, нехигијенским зградама, пре три године започета је у Сарајеву градња велике монументалне зграде, која је практично замишљена у сваком погледу, а нарочито јер је замишљена да се направи са што мање издатака. У тој новој згради има да се смести та државна Средња техничка школа, о којој сам говорио олмах у почетку, па онда мушка Занатска школа, Занатска школа за текстилно плетиво и Бановинска школа за уметне занате. За довршење свих потребних палова на згради износи предрачунска сума 3,500.000 динара. Али, како је предрачун за те радове рађен пре више од две године, сигурно је да ће се сви ти радови моћи извести за суму од највише 3.000.000 динара.

Дринска бановина сада плаћа за приватне зграде, у којима су смештене неке од ових школа, годишњу кирију од 373.200 динара, и то једном приватнику, у којој је смештена Средња техничка школа 313.200 динара, Српској црквеној општини, у којој је смештена Бановинска школа за уметне занате, Дин: 60.000 годишње, свега годишње 373.200 динара.

Ову суму мора Бановина плаћати и уносити у буџет сваке године, све док не буде свршена нова зграда.

Да се то привеле крају требало би да господин Министар финансија даде приволу да Дринска бановина код Хипотекарне банке за завршење Средње техничке школе у Сарајеву подигне зајам од око 3.000.000 динара. Ануитете тога зајма

плаћала би Бановина из суме од 373.200 динара, коју сада мора плаћати за кирију, а плаћање те кирије отпашће, чим се споменуте школе могу преселити у нове зграде.

Средња техничка школа смештена је сада у једној згради, која је грађена за станове, и за коју се плаћа 313.200 динара годишње кирије, па је потпуно неподесна за школу. Осим тога треба истаћи да је ова наша најстарија Средња техничка школа смештена у тако лошим и нехигијенским просторијама, у каквим не треба да буде нити би смела да буде ни једна школа у нашој држави. У тој згради има и таквих разреда у којима се, нарочито зими, читав дан мора радити уз електричну светлост, јер су тако мрачни, да се у њима иначе не може радити. Доста је истаћи да настава у тој школи траје и пре и после подне и да велики део наставних часова отпада на техничко цртање, па да се види под како нечовечним условима је присиљен да ради наш најмлађи технички нараштај.

Уосталом, и страховити проценат туберкулозе међу тим ђацима најбоље сведочи о штетном утицају рада у тим мрачним и нездравим просторијама.

Ништа боље није ни са просторијама у којима су смештене радионице Средње техничке школе. Те радионице су смештене у старим државним приземним шупама. Зидови тих шупа су грађени од греда и испуњени са једним редом цигле, па су дебели свега 15 см. Велики део тих зграда је троу или натроу, па је зграда у таквом стању да би је грађевинска власт Општине, кад би се радило о једној приватној згради, већ одавно морала прогласити рушевном и порушити. И поред свих напора Управе школе да ову зграду одржава, није далеко време, када ће се она под каквим јачим ударом ветра или под већим снегом срушити и сама.

Поред тих шупа налазе се исто тако старе и полурушевне шупе у којима је смештена Мушка занатска школа.

А за нову зградлу техничке школе утрошено је до сада око 6,860.000 динара. Тај капитал лежи сада мртав, а не приступи ли се одмах довршењу зграде, почеће да страдају и већ довршени радови, јер нема кредита за најнужније одржавање. А дотле су све поменуте школе присиљене да раде у нездравим и мрачним просторијама, за које се из народних средстава мора да плаћа годишња кирија од 373.200 динара, иако би за ануитет зајма, који би се узео за довршење зграде, требало много мања сума.

За довршење зграде Средње техничке школе Дринска бановина је у свој буџет уносила годишње суму од 1,000.000 динара, али је Министар финансија ту суму сваки пут брисао.

Са питањем довршења зграде Средње техничке ускоро су везана још два важна питања: 1) градња Соколског дома у Сарајеву, који се има подићи на месту, гдје су сада шупе, у којима су радионице Средње техничке школе и мушка Занатска школа. Док се те радионице и Занатска школа не преселе у нову зграду, не може се почети са градњом дома. 2) Градња Трга и полизање споменика Краљу Петру на том тргу. Да се изгради трг Краља Петра, мора се порушити зграда у којој је сада смештена Бановинска школа за

уметне занате. А та зграда се не може рушити све догле, док се не заврши зграда Средње техничке школе.

Господо, из ових писмених података, које сам покупио пре него што сам пошао овамо, јер ја сам још једном о овом жалосном питању говорио, изложио сам слику да за зграду која је скоро довршена треба извесна свота па да се потпуно доврши, па да се ове четири школе преселе у пристојне просторије.

Међутим, држава и даље плаћа кирију за оне незгодне и нехигијенске зграде, а овамо пропада интерес на један капитал од 6 милиона динара, па ја мислим да ћу погодити ваше расположење, да са овога места замолим г. Министра за дејство код г. Министра финансија, да се о власти Бановина да направи овај зајам, јер се види да покриће за апунтете постоји, па да се једном сврши питање и Средње техничке школе и питање Трга Краља Петра и питање Соколског дома у Сарајеву.

Пошто одавно суделујем у једном друштву за пропаганду туризма, које постоји у Сарајеву, природно је да се интересујем за то питање. Друштво је основано на потпуно алтруистичкој бази. Ми радимо потпуно бесплатно, као што смо научили још у старо време. Но, иако се лепа резултати показују, ипак нам је с времена на време криво, што се често пута квари тај уносан посао за нашу земљу, јер наша земља добија од туризма сваке године лепе приходе, што у ово време оскудице у страниј валути нама само добро долази. Наш свет од тога види добру зараду, а хотелијери и обртници не жале да потроше у разне инвестиције; само да што боље дочекају и угосте своје госте. Додуше, ови угоститељи често се вајкају да су им порезе и разне таксе и поред понекад добре сезоне, врло тешке, па би требао г. Министар у договору са г. Министром финансија да провентилира ово питање, јер свакако у томе Министарству постоји добре воље да се наше хотелијерство што боље и што модерније развије. Има ту неких предвиђених законских наређења да се излази појединцима на сусрет, на овај или на онај начин, али често пута то не долази до изражаја.

Промет странаца је знатан, али није толики да се не треба трудити да се тај промет не удвостручи. Дужност је државна да у томе правцу делује. Велике се жртве не траже, али се тражи да се у Одељењу за туризам ради интензивно и на најмодернији начин, а у вези са свима нашим претставништвима на страни да се што боље скрене пажња на нашу лепу земљу и да се врбује што више туриста.

Наиме, ту пропаганду за туризам треба да врше и наша дипломатска претставништва. Наши савезници, практични Чехословаци, то раде за своју земљу, и поред њихових туристичких агенција, које су на висини, они се не либе да и у том правцу пораде за своју земљу. Ту би, дакле, г. Министар требао да се стави у везу с г. Министром спољних послова и да се то још ове сезоне стави у дужност нашим претставницима на страни. Туристичко одељење у Министарству показало је лепих резултата, али се чуло, с времена на време, и по која критика због неких недостатака и пропуштаја. Неки дан било је у новинама, да је

била негде нека изложба, на којој смо и ми имали једно одељење. Ту је било свега две до три слике и више ништа! Ако новине тачно пишу, чак и онај који је извештавао домаћу штампу, просто се зграњавао. Ваљда сав материјал није стигао на време, па кад је изложба била готова, ми нисмо били ажурни.

Не треба се заваравати да развоју нашега туризма смета и конкурентна пропаганда, па стога треба бити увек у ставу одбране и ставу највеће активности.

После ово неколико речи општег значаја, конкретно бих имао да учиним на г. Министра ову сугестију:

1) У местима, где туристи највише долазе, треба да буду за претставнике власти изабрана само онаква лица, која и по свом опхођењу, и по свом васпитању, и по својој култури могу достојно да репрезентују нашу земљу, кад им се у некој прилици какав гост, странац, обрати.

2) Такви претставници државне власти треба да буду у тим местима и због тога, што ће са разумеванем знати да врше надзор у сваком погледу у дотичном климатском или бањском месту или морском купалишту. Нарочито што ће контролисати у преноћиштима, пансионима и хотелима, гостионицама и ресторанима, ред и чистоћу, што је први услов за добро осећање и расположење сваког туристе. Нарочито треба енергично сузбијати свако претерано искоришћавање путника повишавањем цена и т. д.

3) Ову контролу треба вршити енергично и строго, без пардона, јер се тиме неће да нанесе хотимична штета некоме, него се напротив, на крају крајева, само посредно користи томе месту. Ко једном буде задовољан приликом свог боравка, сигурно је да ће и други пут да сврати у исто место, па и у исти пансион.

4) Полазећи са гледишта да су јавни локали, ресторани, каване, бифеи и т. д. управо оно исто што и излози на једној радњи, то је императивна потреба да савршена чистоћа, а то бар није скупо, влада, поред реда, у тим јавним локалима. На првом месту, као на главном ударцу, јесу железнички ресторани и бифеи, који су сви испод просечности у погледу реда и чистоће, сем неких у Словенији, Загребу и још по где-где.

Искрено да кажем, ово нисам хтео да кажем приликом буџета Министарства саобраћаја, јер је то једна ситница према оним великим задацима, које има то Министарство и који су били дискутовани; али сам сматрао да је згодно да преко надлежног Министра за туризам учиним ове сугестије, јер заиста то питање наших железничких ресторана и бифеа треба једанпут рашчистити. Јер кад путник дође у наше неко место непосредно из друге земље, онда и нехотице обично упоређује: Ми смо народ који је много препатио и није могао и то да сврши на време, јер је имао прешнијих задатака. Но сада, кад нас тако радо посећују странци, ми морамо све што је потребно учинити и за њихову угодност. То не кошта ништа, то не повисује буџет, за то треба само реда, строгости и спремних претставника власти. Зато што ово не кошта ништа и што то може г. Министар једним строгим расписом, у договору са надлежним министарствима, да учини, ја ову сугестију управљам на г. Министра и молим га то-

пло да још за време ове сезоне нешто учини у том правцу.

Сад ћу проговорити неколико речи о филму, јер је филм потпао под Министарство трговине и индустрије од лане. Треба обратити нарочиту пажњу на филмове, који треба да имају национално васпитне циљеве. Биоскопи су, хтели ми то или не хтели, једна жива школа за широке масе народа, па им зато треба поклонити највећу пажњу. У филмској централи, која је организована и има свој правилник и уредбу, прописане су све норме, под којима се та снажна и напредна индустрија развија код нас. Између задатака наше државе у томе погледу један је од главних цензура филмова. Цензура се врши зато да се види да ли је филм погодан за нашу земљу уопште, или за неке њене средине, крајеве, — а врше је лица за то одређена. Ја сам сазнао, овде у Београду, да се та цензура врши по појединим биоскопима на тај начин, што орган, за то надлежан и спреман, иде од биоскопа до биоскопа, цензурише филмове и наплаћује одмах после тога своју дијурну. Ја мислим да тако не би требало радити, јер ходати од биоскопа до биоскопа није достојно, ни угледно за једног органа власти. С друге стране није згодно да се дијурна и хонорар наплаћује одмах на лицу места. Ја држим да би те дијурне требало сконцентрисати у Министарству, па на крају месеца поделити колико коме припада. То је лакше и достојанственије, а и искључује могућност злоупотреба.

Осим тога, господо, установљен је и такозвани биоскопски динар. Биоскопска индустрија напредује, али ипак мислим да је динар који се наплаћује уз улазницу, у најмању руку неправедан. Јер, откуда то да и ја, на пример, који узимам место у ложи за 20дин., плаћам један динар од улазнице, а исто толико плаћа и онај мали шврћа, који иде у партер и плаћа место од 2динара. Ја мислим, да би то питање требало решити по процентима, јер сврха у коју је намењен тај динар племенита је, пошто тим динаром треба да се покрије дефицит, који се јавља у народним позориштима у Београду, Загребу и Љубљани. Биоскопски динар за бановинске биоскопе сувише је висок, тамо би требало одредити процентуални допринос, па би се постигао скоро исти ефекат, јер Министар свакојако рачуна на укупан финансијски ефекат. У биоскопима по бановинским местима и у провинцији уопште треба да је оптерећење мање.

Треба остварити једно велико југословенско филмско предузеће, односно оснажити што више садашњи Југословенски филм. Све ове потхвате треба водити стручно и у погледу техничком и у погледу чисто трговинском. Дилетантizam и аматерство поскупљује и отежава брз и правилан развој ове индустрије.

Нарочито треба контролисати предузећа, која врше набавку филмова са стране, а која су, на жалост, већином у рукама странаца. Ако се, господо сенатори, сећате, и лањске године сам говорио од прилике у истом правцу и био сам почашћен одговором заинтересованих лица, која држе ову индустрију у својим рукама.

Њима су подложени на милост и немилост власници биоскопа, који такође нису у многим местима новоослобођених крајева, па чак ни у

Београду, чисти припадници нашег народа. Карактеристично је какве програме ти странци омогућавају у нашој земљи. Ретко ће проћи која недеља, а да се не прикажује каква неукусна и водњикава оперета, у којој се износе догађаји још из времена бивше Аустрије и Угарске. Тада обично видите како дефилију униформисани аустријски официри у традиционалним капама и униформи бившег ћесара. Верујем да остацима остатака бивше Аустрије, који су остали да живе, служе и зарађују у нашој земљи, и од којих су неки примили формално и наше држављанство, али су срцем остали и даље црно-жути — верујем да њима такви програми годе и да у њима уживају, сећајући се благопокојне мајичице! Али ако њима то прија, не прија нама, национално свесним грађанима, јер у таквим програмима нема ничег високо-уметничког, што би заслуживало наду наклоност и пажњу, према оној: уметност нема отаџбине! А поготово такве филмове не сме да гледа наша омладина, која је имала срећу да не запамти владавину туђинску у својој земљи. А не треба да их гледамо ни ми, јер нас, осим својом неукусношћу и вређају тиме, што се тад сећамо времена кад смо били угњетавани и понижавани. Рекао сам да стране фирме, које добављају филмове код нас и расподељују их по читавој земљи, врше тај посао са циљем што већег материјалног пробитка и зараде. Али није ни то увек случај. Тако док редовно у биоскопима гледамо сцене из повампирене старе Аустрије, скоро никад не видимо по коју сцену чиз садање Немачке, назовимо је Хитлерове Немачке, која, сем пропаганде политичке, врши и пропаганду једне нове етике у своме друштву. Новији немачки филмови имају ту добру страну, што васпитању омладине поклањају велику пажњу. Све и кад не би био овај случај, ми који смо толико толерантни према свакоме и који широкогрудно признајемо сваком оно што заслужује, примили би смо и таква приказивања радије, него ли она која нам опет враћају пред очи она времена нашег робовања. Речју: волимо и нову Немачку него ли стару Аустрију!

Данас, кад се културне везе распростиру и укрштавају широм целог света, не морамо се ни ми покоравати у својој рођеној држави овим непожељним дошљацима, који су узели експлоатисање филмске индустрије у своје руке, па нам сервирају оно што њима конвенује, а ускраћују оно, из извесних провидних разлога, што би нам, можда, задовољило укус.

Не треба избегавати ни приказивање руских филмова, који су заиста на достојној висини. Наравно, да ту треба избегавати све оно, што би могло рђаво да делује на душе наше омладине, јер је познато да се у Русији специјално посвећује велика пажња васпитавању омладине, наравно у правцу политике и идеја, које сада владају тамо.

Најзад, са чудом се питам што имамо врло ретко француских филмова, који су често пута одличног квалитета. У њима можемо наћи врло често високих патриотских емоција, које у нама могу да евоцирају најплеменитија осећања верности савезничке и љубави према толико драгој и милој нам Француској.

Али докле год филмска индустрија стоји у рукама оних дошљака и странаца, ретко ће ка-

да затреперити наша срца пред платном каквога величанственога францускога филма, јер они за Француску не осећају, оно што ми осећамо!

Рећи ће се, то већ у напред очекујем, у филмским стручним листовима, да је приказивање француских филмова доста отежано техничким препрекама, непостојањем директних веза са француским подuzeћима, затим непознавањем код наше публике француског језика ит.д. — Међутим, зар морамо ми вечито баш гледати и слушати на немачком језику филмове, па чак до недавно и на мађарском?

Уосталом, наша публика гледа и слуша филмове на енглеском језику и не може се рећи да публика не долази у биоскопе, зато што не разуме енглески.

Зато свему овоме треба тражити узрока у нечему сасвим другом, па зато молим Господина Министра да са својом новом реорганизованом филмском централом потражи и нађе овај узрок и да му енергично доскочи.

Гласају за буџет.

Потпредседник др. Мирослав Плож: Реч има сенатор г. др. Густав Грегорин.

Dr. Gustav Gregorin: Gospodo senatori, biću kratak. U vezi sa mojim govorom na subotnoj sednici povodom rasprave o valutarnoj, kreditnoj i diskontnoj politici Narodne banke, preko koje su sve novine naše metropole, ne znam zašto, ne znam čemu ili na koga želju, pronašle shodnim da predu čutke, dozvolite mi, gospodo senatori, još par reči u potvrdu teze, da je u interesu naše privrede potrebna devalvacija, odnosno stabilizacija dinara na tečaju od 7 švajcarskih franaka za sto dinara, te molim Gospodina Ministra trgovine i industrije, da mi ne zameri, ako citiram iz njegovog govora na konferenciji privrednika i političara u Zagrebu, održanoj tek nedelju dana pre njegovog imenovanja Ministrom trgovine i industrije, te na kojoj su konferenciji od privrednika učestvovali g.g. dr. Vrbanić, Arko, dr. Kostrenčić, dr. Marković, a od političara sadašnji Ministar g. Demetrović te g.g. Lovrić, Brkić, Lončar, Kovač i drugi — kažem neka mi Gospodin Ministar trgovine i industrije ne zameri, ako citiram sledeće njegove izjave izrečene na pomenutoj konferenciji:

»Zbog krize nema rentabiliteta u poljoprivrednoj proizyodnji i zbog toga seljak ne može da odgovara obavezama. U sličnoj se situaciji nalaze i ostali privrednici. Imam tu impresiju, da si svaki privrednik postavlja pitanje, kako će dugo moći još da izdrži trošeći od svog kapitala. Da li jedan mesec ili godinu dana? Jer ako duže ovako potraje, konačno će morati propasti. Moje je lično mišljenje, da je tome, osim drugih razloga, mnogo kriva naša monetarna politika. Stabilizacija našeg dinara nije uspeła, a uz to postoji i ta fatalnost, da zbog dvostrukog kursa, jednoga unutrašnjeg a jednog vanjskog, naša privreda mnogo trpi. Cena poljoprivrednih produkata zbog toga mnogo je niža, nego kad bi se ti kursevi izjednačili. Kod nas na tako zvanoj crnoj burzi postoji devalvacija dinara za 45%. Držim, da treba povući konzekvencije iz fактиčne devalvacije, koja postoji, i da se barem na taj način poprave i koliko mogu dignu cene poljoprivrednih proizvoda. Po mome mišljenju se kreditna kriza ne može izlečiti bez promene naše monetarne politike«.

Nadam se, da Gospodin Ministar trgovine i industrije nije promenio svoje mišljenje od kada i timе što je ušao u današnju vladu — nadam se tome

tim više, pošto je meni poznata konsekventnost Gospodina Ministra u provodenju njegove privredne politike, te ga molim neka kao Ministar jednog od najvažnijih od privrednih resora nastoji da ubedi novu Upravu Narodne banke te Gospodina Ministra finansija o svem tom, što je izneo na pomenutoj zagrebačkoj konferenciji, a naročito o tom, da zakonom utvrđena devalvacija dinara na fактиčki već postojeći niži tečaj od sedam švajcarskih franaka, koji traje već preko dve godine, ne bi značila nikakvu inflaciju, naročito uz stroge kautele, koje sam predložio u svome subotnom govoru, te da bi naprotiv neoboriva stabilizacija na tom nižem tečaju bila od najveće koristi po svu našu privredu i ne u najzadnjoj meri po sigurnu kalkulaciju cena u našem trgovinskom prometu sa inostranstvom.

Svršio sam te izjavljujem, da imam potpuno poverenje u rad Ministra trgovine i industrije te da ću glasati za njegov budžet. (Pljesak i živo odobravanje).

Потпредседник др. Мирослав Плож: Реч има г. Министар трговине и индустрије.

Ministar trgovine i industrije Juraj Demetrović: Gospodo senatori, smatram da mi je dužnost da se osvrnem na primedbe pojedine gospode govornika. G. senator Đirlić u svome govoru izneo je, kako sam ja u Ministarskom savetu pokretao pitanje reorganizacije Privilegovanog izvoznog društva, ali da nisam uspeo i da se ništa nije ostvarilo. Međutim to pitanje uopće nije bilo pred Ministarskim savetom. Tim se pitanjem on nije bavio i meni je nepoznato, otkuda su te njegove informacije. Ni za jedan momenat meni nije palo na um da ukidam tu ustanovu, što više već kod samoga osnivanja te ustanove, za što sam dao inicijativu ja, kao tadanji Ministar trgovine, smatrao sam, da će ta ustanova poslužiti kao dobar instrument u samoj trgovinskoj politici i kao jedan instrument za onu državnu intervenciju, koju ona mora da vrši u pitanju cena.

Ovo društvo kao i ured za kontrolu izvoza stoke stekli su pravo gradanstva. A u koliko bi se radilo o stvarima koje bi trebalo podvrći kritici, treba da se odnosi materijal da i da se svaka stvar ispita i temeljito oceni.

G. senator Đirlić je spomenuo ovde jedan proces, koji je samo društvo iniciralo. Ja ne mogu o tome ovde ništa da kažem, jer ne poznajem predmet, ali smatram da treba da se svačiji rad ispita, da se ustanovi svačija odgovornost i ja sam najmanje onaj koji bi ma koga štutio, ako bi bila dokazana neispravnost u njegovom radu. Ja ću se zato po dužnosti svojoj o tome interesovati, a samo molim, u koliko bi bilo kakvih prigovora, da me se blagovremeno upozori, da se mogu sve stvari tačno ispitati. Prema tome nije potrebno nikakove ankete preduzimati, nego je to dužnost, sveta dužnost svakoga ministra na njegovom položaju da o svima stvarima vodi računa, i da sam ispita svaku stvar gdje ima prigovora da nije pravilno radeno.

G. senator Đirlić takode govorio je o tome, da u pregovorima sa Njemačkom u našoj delegaciji nije zastupan nijedan pretstavnik Uprave monopola. Delegaciju za pregovore u ovom slučaju kao i inače sa- stavljaju zainteresovani ministri i g. Ministar finansija odredio je svoga pretstavnika u tu delegaciju, za za koga je smatrao da je potrebno. Pitanje duvana i mogućnosti plasmana našega duvana ne zavisi od toga da li je neki član u delegaciji od strane Uprave

monopola ili nije. To je pitanje sa kojim mora delegacija kao takova da bude upoznata. Ona je s tim pitanjem i sa željama Uprave monopola upoznata. U koliko bi se ukazala potreba, da i specijalni stručni delegat bude angažovan i dode u tom pitanju u akciju, učiniće sve što je potrebno.

Gospodin senator Ulmanski govoreći o preorijentaciji naše spoljne trgovine ukazao je na jedno pitanje, na koje sam dužan da odgovorim. Među ostalim pitanjima koje je on spomenuo bilo je i to, da bi trebalo i kod nas uvesti kontingentiranje uvoza industrijske robe iz stranih zemalja. Gospodo, ja za ovaj mah mogu da kažem samo toliko: onom merom kojom će druge zemlje meriti nama, onom merom merićemo i mi drugima. Mi moramo da branimo svoje interese i kod toga ne možemo se u napred odreći ni jedne mere. Da li će to biti ova ili ona, to će biti stvar ocene u danom momentu. Kraljevska vlada vodi i mora voditi računa o svim merama trgovinske politike u današnje vreme i poslužiće se njima onda kad bude našla za potrebno da na taj način brani naše privredne interese.

Gospodinu senatoru Šoli ja sam blagodaran na njegovim dobrim i umesnim napomenama koje je ovde izneo. U ovaj mah ne bih mogao govoriti o pitanju izgradnje srednje tehničke škole u Sarajevu. Ja samo znam da je to bilo započeto kad sam ja bio prvi put Ministar trgovine i industrije, ali ja sada dalji tok toga pitanja ne poznajem. Ja znam da je zakonska dužnost za smeštaj stručnih škola pala po zakonu na banovine. I svakako prirodno je da se omogućiti banovinama da mogu ta pitanja regulisati na najbolji način kako one misle. Gospodin senator može biti uveren da ću ja u tom pogledu sve učiniti da pomognem sve one dobre namere koje Banska uprava u tom pogledu ima.

Napomene gospodina senatora u pogledu turizma vrlo su dobre i ja sam mu blagodaran jer je turizam jedna važna naša privredna grana koja zaslužuje da se o njoj više vodi računa. Ja sam govorio više o tome, a specijalno o položaju hotelijerstva, u ekspozeu pred Narodnom skupštinom, i mило mi je da se i od strane gospode snatora to pitanje pokreće i da mu se poklanja potrebna pažnja.

Što se tiče filmova, imam da izjavim ovo. U istini u resor Ministarstva trgovine i industrije spada državna filmska centrala. Ali cenzura filmova ne spada pod Ministarstvo trgovine, nego u koliko ja znam u tom pogledu je nadležno Ministarstvo prosvete i Ministarstvo unutrašnjih dela. Ja sam se za državnu filmsku centralu zainteresovao i izdao sam već jednu novu uredbu po kojoj uredbi državna filmska centrala nije više onako samostalna kao što je bila do sada, na ime da je za nju nadležan i odgovoran Ministar trgovine i industrije a da je on faktički bez stvarnog uticaja na nju, nego sam tu uredbu izmenio tako da Ministar trgovine ima svu vlast jer on ima i svu odgovornost i mora da vodi računa o tome šta se uvozi u našu zemlju i šta se radi na podizanju ove industrije, smatrajući da je film jedna važna ustanova, da je to jedna važna kulturna ustanova i da joj treba posvećivati pažnju, a bezbroj razloga za to nije potrebno ni navoditi.

Na reči senatora g. Gregorina ne bih želeo u ovaj mah da pobliže odgovoram.

Vi znate da je naš prvi zadatak bio taj da svršimo najkrupniji državni posao, donošenje državnog budžeta. Po pojedinim pitanjima koje je istakao g.

Gregorin razumljivo je, gospodo, da ima raznih pogleda. Zadaća je današnje Vlade da ispita opšte stanje. Zadaća moja, kao resornog Ministra, naročito je ta da se pozabavim ne samo privrednim pitanjima, nego s tim u vezi i kreditnim pitanjima. Zato sam danas o tome više govorio. Moramo uočiti čitavu našu situaciju u kojoj se nalazimo, i to je, po mome mišljenju, najkrupniji i najvažniji zadatak koji nas čeka u vezi sa uredbama za koje se ustanovilo da ih treba menjati. Potrebno je ispitati celu situaciju do kraja i naći potrebno rešenje. Neminovno je da je kreditna kriza osnov i žarište krize čitavog našeg privrednog sistema, i mi moramo naći potrebna sredstva pomoću kojih ćemo moći savladati kreditnu krizu i na taj način poći putem prosperiteta i ozdravljenja čitavog našeg privrednog života. I, gospodo, današnje prilike kakve jesu diktuju da niko danas ne može da smatra da a priori zna rešenje svakog problema i svakog pitanja. Danas ne može biti tvrdoglavosti. Danas čovek ne može u napred da kaže: to je isključivo i jedino rešenje. Dovoljno je da ukažem na velikog reformatora Ruzvelta, koji sam kaže: »Ja ne znam da li je ovo najbolje i da li je dobro sve ovo što ja radim, ali smatram da je potrebno da se radi, da se pokreće, da se traži rešenje«. Traženje rešenja je bolje nego stagnacija, nego mrtvilo i propadanje. Nema danas toga za što se može reći: ovo je a priori dobro, a ovo a priori nije dobro, nego treba potražiti put za izlaz iz današnje situacije. Tome su, gospodo, bile namenjene moje reči u Zagrebu, tome su bile namenjene i reči u mom današnjem ekspozeu, tome će biti namenjen i sav moj budući rad. (Aplauz).

Потпретседник др. Мирослав Плож: Закључен је претрес о Разделу XIII буџета. Прелазимо сад на гласање. Гласаће се партија по партија и то седењем и устајањем. Молим г. известиоца да чита редом партије.

Известилац Људевит Гај чита партију 775.

Потпретседник др. Мирослав Плож: Прима ли Сенат прочитану партију? (Прима — Не прима). Ко је против, нека изволи устати. (Мањина устаје) Објављујем да је партија 775 примљена. Молим г. известиоца да прочита наредну партију.

За овим је Сенат, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији у смислу чл. 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Сенату, примио цео буџет расхода Раздела XIII — Министарства трговине и индустрије, и то од партије 776 до закључно партије 824 а), а такође и предлог буџета расхода и прихода Државне хипотекарне банке као државне привредне установе у ресору Министарства трговине и индустрије.

Потпретседник др. Мирослав Плож: Према томе, објављујем да је Сенат примио већином гласова цео Раздео XIII — буџет Министарства трговине и индустрије.

Прелазимо на претрес Раздела XIV — Министарство шума и рудника.

Реч има заступник Министра шума и рудника г. Јурај Деметровић.

Министар трговине и индустрије и заступник Министра шума и рудника Јурај Деметровић: Господо сенатори, о ресору Министарства шума и рудника ја сам опсежно говорио у Народној скупштини и у Финансијском одбору Сената и зато не бих хтео да та иста питања овде расправљам. Изнећу само две-три ствари од оних које сам истакao, а то је потреба великих реформа у овом ресору. У Финансијском закону, како знате, предvide-

na su izvesna ovlaštenja i trebaće se starati oko toga da se na osnovu tih ovlaštenja donesu takve odredbe, po kojima će rad Ministarstva šuma i rudnika krenuti drugim pravcima. Prema tim ovlaštenjima predviđeno je odvajanje vrhovne nadzorne šumarske i rudarske vlasti od Uprave sa državnim šumama i državnim rudnicima. Sa tim u vezi jest reorganizacija čitavog sistema državne šumske uprave, kako bi se postigli bolji rezultati u samom gazdovanju. Ako uzmemo taj fakat pred oči da naša država ima 3,200.000 hektara šuma i da je na primer u godini 1932/33 čist prihod bio svega 2,308.000.— dinara, onda je očigledno da moramo tražiti drugi način, drugi sistem poslovanja. Međutim, moram odmah napomenuti, da ova suma čistog prihoda ne predstavlja pravu sliku obzirom na to, što su državne šume opterećene time da plaćaju administrativni aparat i političku upravu kod banskih uprava, da se od toga daje izvesan doprinos za pošumljavanje it.d., da tu dolaze u obzir i sve olakšice, koje su po Zakonu o olakšicama šumskoj industriji date. Ali sigurno je da bi rezultat u svakom slučaju morao biti bolji. Zato treba provesti izvesne reforme i reorganizaciju, koja će to bolje zagarantovati.

Gospodo, jedan od glavnih razloga ovakvog poslovanja u našim šumama jeste nesumnjivo sistem dugoročnih ugovora, koji smo nasledili od ranije austrougarske države, a koji smo još i pojačali. Mi danas 65% drvne mase godišnjeg etata imamo pod dugoročnim ugovorima, u režiji 5%, a svega 30% prodaje se po taksi ili na licitacijama. Do tih dugoročnih ugovora došlo je zbog toga, što je to bilo potrebno radi same eksploatacije. U svakom slučaju cilj šumske uprave mora biti likvidacija dugoročnih ugovora.

Gospodo, ja sam prilikom budžetske debate u Narodnoj skupštini u svome ekspozeu izneo sva najvažnija pitanja i u pogledu reorganizacije samoga Ministarstva, a isto tako i u pogledu pojedinih preduzeća. Pozabavio sam se pitanjem »Šipada«, pitanjem raskida ugovora sa »Krivajom« it.d. Izložio sam takode koji su projekti zakona izrađeni i što će trebati u skoro vreme u ovom resoru preduzeti. Jednim pitanjem nisam se naročito bavio, a to je pitanje trgovine drveta i organizacije izvoza. Stoga mislim da tome pitanju treba da posvetim nekoliko reči zbog važnosti samoga problema i zbog izvesnih pojava, koje su u vezi s time iskrsele.

Gospodo, izvoz drva predstavlja jednu četvrtinu našeg ukupnog izvoza. Kriza koja je nastala na drvnom tržištu došla je naročito usled nastupa Rusije na svetsko drveno tržište i usled pada potrošnje u svetu. Od preko 2 milijarde dinara izvoza u godini 1929 pali smo u godini 1932 na 571,000.000.— dinara izvoza. Godina 1933 donela je poboljšanje, jer se izvoz popeo na 667 miliona. Te godine porast u izvozu je i po količini i po vrednosti ali su cene često ispod proizvodnih troškova. Ovo stanje neminovno je zainteresovalo sve koji se drvnom proizvodnjom bave i tada se počeo tražiti izlaz iz ove krize na raznim internacionalnim konferencijama. Inicijativom Društva naroda došlo je 1932 godine do konferencije eksperata u Ženevi, zatim do internacionalne konferencije u Beču 1932, na kojoj je obrazovan permanentni komitet između interesenata Austrije, Čehoslovačke, Jugoslavije, Poljske i Rumunije. Docije je tome komitetu pristupila i Francuska, a vođeni su pregovori i sa nordiskim zemljama i sa Rusijom. Cilj

svemu tome bila je zaštita interesa drvne privrede. Komitet je nastojao da postigne sporazum pojedinih grupa interesenata za pojedina tržišta. Preduslov za to je nacionalna organizacija u odnosnim zemljama. Druge zemlje već su u tom daleko zakoračile ispred nas. Prednjače: Čehoslovačka i Poljska, dve zemlje sa najnaprednijim načinom gospodarenja u državnim šumama.

Biće, gospodo, od interesa da vidite šta je u tom pogledu urađeno u drugom svetu. U Čehoslovačkoj je sva produkcija i sva industrija grupisana oko državnih šuma, te je, šta više, stvoren i sindikat za zajedničku prodaju, u kome glavnu ulogu igra uprava državnih šuma. Čehoslovačka je potpuno u stanju da reguliše svoju produkciju, da kontroliše svoj izvoz, ne samo s obzirom na kvantitet i smer njegov, nego i s obzirom na cene koje se kao minimalne propisuju od vremena do vremena, za unutarnju i za vanjsku pijacu. Doneseni su zakoni i uredbe, koje sve to omogućavaju; stvorena je centralna organizacija drvne privrede, koja je u stanju da ulazi u međunarodne sporazume i da ih garantuje.

U Poljskoj je takode sva industrijska delatnost grupisana oko državnih šuma, koje su, kao i u Čehoslovačkoj, organizovane skroz na komercijalnoj bazi te su ove producent, prodavač i eksporter drvne robe istovremeno. Centralna organizacija svekolike drvne industrije oslanja se takode na državne šume, ona je stvorena prinudnim putem na bazi visokih izvoznih carina, od koje su oslobođeni članovi organizacije. Kontrola i regulisanje izvoza u svakom pogledu u Poljskoj potpuno je moguća i provedljiva.

U Austriji obrazovan je Holzwirtschaftsrat kao centralni predstavnik drvne industrije, trgovine i šumskog poseda. I ovde državne šume igraju vodeću ulogu. Donesene su zakonske odredbe, po kojima je tome telu moguće da uvadanjem i izdavanjem izvoznih dozvola kontroliše i reguliše izvoz u svakom smislu.

U Rumuniji su takode državne šume organizovane na komercijalnoj bazi, one predstavljaju jezgru šumske i industrijske proizvodnje. Centralne organizacije nema, no postoje jake slobodne organizacije, koje su kadre kontrolisati veliku većinu izvoza. Međutim postoji i u Rumuniji namera da se ostvari jedna centralna jaka organizacija. Kako su prilike u rumunskoj i našoj drvnoj industriji veoma slične, uspostavljen je kontakt sa predstavnicima Rumunije, koji žele da ovo pitanje reše na sličan način i paralelno sa Jugoslavijom.

U nordijskim zemljama, u Švedskoj, Finskoj, Norveškoj, kao i u Baltičkim zemljama, struktura same industrije takva je, da čini izlišnim stvaranje centralnih organizacija, pošto sadanje mogu da radi svoje važnosti i veličine potpuno garantuju provodenje eventualnih sporazuma. U Rusiji je nepotrebna ovakva organizacija, jer država po svojim predstavnicima ulazi u sporazume i njihovo izvršenje garantuje.

Ovo je situacija u drugom svetu u vezi onih pregovora i razgovora, koji su se vodili u cilju regulisanja izvoza na pojedina tržišta.

Kod nas u Jugoslaviji interesenti takode traže organizaciju. Naročito su mala i srednja industrija, a delimično i velika, za organizaciju pomoću intervencije državne.

Takva organizacija imala bi sklapati i sprovođiti sporazume sa predstavnicima drvne privrede drugih zemalja radi regulisanja pojedinih tržišta; za-

tim voditi brigu oko izjednačenja trgovačkih uzsana za drvo, propisa za sortiranje prema prilikama pojedinih tržišta i izjednačenja platežnih uslova i zaključnih listova; nadalje izvršivati podelu kontingenta za uvoz drveta u one zemlje, koje su taj uvoz kontingentirale, odnosno u zemlje, za koje je uvoz drveta na osnovu sporazuma kvantitativno određen; napokon bi imala voditi brigu o izvršenju preduzetih obaveza i o načinu primene kontrolnih mera.

Kako se vidi, taj se zadatak ne može provesti bez učešća države. Ona tu mora da ima svoju odlučnu reč i kao nosilac vrhovne vlasti i kao interesent u drvenoj privredi.

U samo pitanje načina i modaliteta organizacije ne želimo u ovaj mah ulaziti. To će biti još predmet rada i ispitivanja. Ali potreba organizacije naše drvene privrede je van svake sumnje. I, što je karakteristično po današnje prilike i što podvlačim, to je: inicijativa za regulisanje ove privredne grane dolazi od nje same. Gospodo, ja sam smatrao da mi je dužnost da Vam ove stvari prikažem, jer su to pitanja sa kojima se moramo zabaviti i koja u najskorijem vremenu moramo rešiti.

Da ne bih ponavljao ono što sam govorio, vi ćete me izviniti, što neću govoriti o raznim projektima, koji su spremljeni i o imovnim opštinama. Možda će koji od govornika ta pitanja spomenuti. Kako znate predviđeno je ovlašćenje za sanaciju i organizaciju imovnih opština. A važno je to, u vezi sa zakonom koji se ima doneti o otkupu mera i balatalika u Bosni i Hercegovini, da se neće dirati u servitutne šume, da se neće te šume davati u privatnu eksploataciju, jer te šume treba sačuvati za narod, da mu se može dati ono što njemu pripada u vezi sa donošenjem novog zakona. Prema tome ona najvažnija pitanja, kako rekoh, obradio sam već ranije, i u koliko u diskusiji bude iskrslo koje pitanje i bilo potrebno obaveštenje, ja ću biti slobodan da onda reflektiram na izvide, koje će pojedina gospoda govornici izneti.

U pogledu rudarstva situacija je slična u toliko što je izvoz rudarskih proizvoda takode znatno pao. U 1929 g. bio je izvoz rudarskih proizvoda najveći po količini, u 1930 bio je najveći po vrednosti i dostizao je do 800 miliona dinara. Mi smo docnije pali u 1932 g. za polovinu, i po prilici smo u istoj situaciji što se tiče rudarstva, kao što je kod šumarstva kod izvoza drvne grade. Izvoz drvne grade pao je sa 50% po vrednosti a po količini pali snio još niže, za 60%.

Rudarstvo, gospodo, pretstavlja veliko naše nacionalno blago, naše veliko bogatstvo. Ono što ima država u svojim rukama pretstavlja takode ogromnu državnu imovinu. Rudarstvo koliko ga imamo danas, a mogli bismo ga razviti još više, može da posluži kao osnova za čitav naš budući industrijski razvoj. Naročito ugljenici, a specijalno državni ugljenici, moćiće na osnovu reorganizacije, koja je potrebna da se izvede u vezi sa kapitalom koji će biti potreban da se investira, da posluže za jednu sistematsku planisku elektrifikaciju naše zemlje. Kako vidite, gospodo, postavlja se pred nama problem komercijalnog vodenja te državne imovine, postavlja se pred nama problem vodenja jedne industrijske smišljene politike. To su velike mogućnosti za naš budući razvitak; treba samo da se za vremena nađu potrebna sredstva, pa ćemo moći da damo svome narodu zarade i celu našu privredu znatno da preorijentišemo.

U pitanju rudarstva ne bih hteo da ulazim u sve detalje i momente koje sam već izneo, ne bih hteo da se ponavljam i da ta pitanja ponovo prikazujem.

Kao najvažnije pitanje postavlja se pitanje izgradnje naše velike teške gvozdenne industrije. U tome pogledu moglo se je mnogo učiniti za vreme reparacionih plaćanja, ali to nije učinjeno, te i taj problem stoji i danas otvoren. Mi imamo odlične gvozdenne rudnike i imamo izvesna preduzeća manjeg obima. Potrebno je naći dovoljno sredstava da se ova industrija razvije, jer je ona imperativna potreba sa gledišta naše narodne odbrane. Kao jedno od osnovnih i najvažnijih pitanja u resoru rudarstva moram da spomenem donošenje rudarskog zakona. Mi imamo nekoliko rudarskih zakona i unifikacija još nije izvršena. Usled toga pojedini krajevi su nejednako tretirani, jer je različno zakonodavstvo koje pravi izvesne smetnje za razvitak rudarstva. Zakonski predlog je izraden i namera je Kraljevske vlade, da se on što pre donese i zato će se u najskorijem vremenu podneti Narodnom predstavništvu.

Gospodo, ja Vas molim sa ovim napomenama, i ako su bile kraće i nisu obuhvatile sva pitanja, da prihvatite ovaj budžet, a, kako rekoh, ja ću dati potreban odgovor i objašnjenja u koliko se u samoj debati pojedina pitanja iznesu i pokrenu. (Aplauz sa usklikima: Živeo!).

Потпретседник др. Урош Круљ: Реч има сенатор г. др. Шилових.

Dr. Josip Šilović: Gospodo senatori, ja po drugi put sa ovog mesta govorim o istom pitanju. To je pitanje pošumljavanja naše goleti, našega krša od Sušaka pa do južne granice naše domovine, pa onamo u Crnoj Gori i Hercegovini. Ja mislim, gospodo senatori, da je ovo jedno od najprećih i najvažnijih pitanja kojim se naša domovina mora da bavi. One 100.000 hektara koji nekad bijahu divne šume a danas su golet, onde bi mogla da bude krasna šuma i od toga bi narod mogao da živi. Vi koji ste se vozili onuda ili koji ste se rodili tamo, koji ste prolazili onuda željeznicom ili lađom znate kako iz kamena raste hrast, kako iz kamena raste jasen i druga drva. Dokaz da tamo ne treba druge nege, već maknuti sekiru i maknuti koze, pa ćemo za 10—15 godina mesto one goleti imati divne šume. Dosadašnji način pošumljavanja krša urodio je neznatnim uspesima. Kada budete prolazili kroz krš videćete kako retko ima gde šumice, i od toga nije ni jedan procenat, koji se je pošumio od strane države, a 99% procenata od toga je, gospodo, privatna imovina, koju je pošumio seljak i koju on čuva kao oko u glavi.

Ja držim, gospodo, da dosadašnji način našeg pošumljavanja ne odgovara prirodi naroda našeg. A svaki rad naš ako hoćete da bude uspešan, mora da odgovara prirodi našeg naroda. Naš seljak ono što je općinsko, ono što je imovne općine, ono što je državno, smatra ničijim i on će onda da puštoši, a da ga savest ne peče, ali svoje on čuva i daće glavu za jedno stablo. Ja držim, gospodo, da je preka naša dužnost da vodimo računa o prirodi naroda našega, ako hoćemo da pošumimo ovu golet, ovaj krš. Mi ćemo pošumiti za 10 godina naš krš tako da to neće koštati državu ni pare, ako budemo radili u skladu sa prirodom našega naroda, a to će reći, ako donesemo zakon da razdelimo golet i državnu i imovnih opština i opštinsku i damo je seljaku, pa mu kažemo: ako budeš za deset godina pošumio ovo što

si dobio, ove hektare, tvoji su za vazda, ako ih ne pošumiš, uzeti ćemo ih natrag! Budite uvereni, da ćete dobiti 50 hiljada najboljih besplatnih lúgara na svetu, koji će čuvati svoja stabalca i mi ćemo pošumljavanje postići. Ja držim da je u većem interesu i države i naroda da se ova golet podeli narodu koji će ju pošumiti, nego li da ovo do sudnjeg dana ostane u državnim i općinskim rukama i da ostane golet. Preporučam gospodinu Ministru, da ovo što pre zakonom uredi i provede, a o uspehu ćemo razgovarati za koju godinu.

Glasaću za pro račun. (Pljeskanje).

Потпредседник др. Урош Круљ: Реч има г. Стјепан Јанковић.

Stjepan Janković: Gospodo senatori, Bosna je, kako vam je svima poznato, bogata šumom, a ne manje rudom, uslijed čega su pored poljoprivrede, šumarstvo i rudarstvo najvažnije grane njezinog gospodarstva. Ali rad je i u rudarskoj industriji reduciran na minimum, što je opet izazvalo besposlicu seljaka, a što je najgore. Vlada, koja je u prvom redu za to pozvana, ne vodi o tome mnogo brige. Ona si misli: ti radnici šumski i rudarski najvećim djelom su seljaci, koji imaju nešto kućice i zemljice, pa mogu nekako da proživu do boljih vremena i bez drugog rada. Zaboravljaju se pri tom, dakako, da u Bosni ima vrlo mnogo takih seljaka radnika, koji nemaju ništa ili imaju jako malo zemlje, pa da i oni moraju živeti. Ovima bi onda trebalo dati zemlje, a u Bosni i Hercegovini ima još agrarnih državnih kompleksa, koji bi se dali naseliti i obraditi, a to je pitanje. Koliko ja znam, bilo već nekoliko puta načeto, ali se nije dokrajčilo.

U nas u Bosni ima dosta velikih i malih šumskih preduzeća, ali su sva ta preduzeća znatno reducirala svoj rad, a jedno od najvećih »Krivaja«, čiji je godišnji prelininal 300 hiljada kubnih metara, ne radi već nekoliko godina, a sad se dapače nalazi i u likvidaciji. I na svijetskom tržištu drveta vlada isto tako jaka depresija, a Italija najjači konsument našeg drveta, osigurala je sebi u trgovačkom ugovoru sa Rusijom jedan znatan kontigent ruskog drveta. Uslijed toga će naš izvoz drveta još više stradati, pa upozorujem gospodina Ministra na tu činjenicu, da bi za vremena preduzeo mjere, kako bismo u tom bar što manju štetu osjetili. Mi imamo i dosta velikih rudarskih preduzeća, ali je prihod od njih razmjerno malen. Ovo nas upućuje na to, da već jednom pristupimo komercijalizaciji tih preduzeća, jer državna administracija nije dobar poslovođa, po principima današnjeg gospodarstva. Koliko mi je poznato i ta je stvar proučena, te postoje projekti, na koji bi se način to trebalo izvesti. Iskustva u Čehoslovačkoj i Madarskoj pokazala su dobre rezultate od komercijalizacije.

Prelazim sada, gospodo senatori, na jednu stvar, o kojoj se u Senatu govorilo pred 2 godine. Naši drugovi gospoda Iližanović i Marjanović podnijeli su tada interpelaciju o šumskoj aferi, koja je bila povod presudi Državnog savjeta i u kojoj je osuđeno na gubitak penzije nekoliko činovnika, na čelu im g. Lujo Novak, bivši pomoćnik Ministra šuma i rudnika. Ja sam se čudio, da na tu debatu nije bilo odgovora od zainteresovanih lica, ali danas znam, da je bilo odgovora u raznim našim listovima, ali ih je cenzura zapljenila. Međutim sam nedavno dobio i jednu knjigu, koju je napisao g. Lujo Novak, jedan od tih osuđenika. Ta knjiga nosi naslov: »Iza kulisa

jedne presude«. I u njoj se takode nalazi odgovor na spomenutu debatu u Senatu. Neka mi bude dozvoljeno, da taj odgovor pročitam:

Povodom debate u Senatu moja neštampana izjava »Politici«

Gospodine uredniče,

Diskusija u Senatu iznijela je nekoliko momenata, koji trebaju objašnjenja. Gospoda senatori su pozdravili presudu sadašnjeg V. senata Državnog savjeta, kojom je s pravom oslobođen od odgovornosti g. dr. Žarko Miletić. Međutim, oni nisu uzeli u obzir fakat, da je g. dr. Miletić i optužen radi toga, što je davao stručna mišljenja, o kojima su stručnjaci tužbe tvrdili, da su naneli štetu državi. Državni savjet nije u svojoj presudi utvrdio, da on takvo mišljenje nije dao ili da štete nema već ga je oslobođio odgovornosti smatrajući, da se on sa tim nije ogrešio o svoje dužnosti, ni ako bi štete bilo, jer Ministar nije bio vezan za takvo mišljenje u svojoj odluci.

Onaj, čiji je rad bio predmet diskusije u Senatu, isto tako su postupili kao i g. dr. Miletić — davali su stručna ili pravna mišljenja ili su čisto tehnički saradivali kod inicijativnih rješenja ministrovih, ali je tadanji III senat Državnog savjeta smatrao, da su oni krivi, što nisu dali drukčija mišljenja, već baš onakva. Razlika je u suštini između te dvije presude Državnog savjeta, samo ta, da je za istovjetnu stvar jedna deliberatorna, a druga kondemnatorna, pa se je prema tome Senat opredelio i jednu istu radnju sad obasuo prekorima, a sad joj pljeskao.

Ja sam objasnio svoj slučaj u svojoj izjavi u »Politici« od 21 aprila i ne čudim se, da se niko od g. dr. senatora nije sa njom pozbavio. To zaista ne bi bilo u stilu interpelacije g. g. Iližanovića i Marjanovića. Ipak mi je dužnost, da se zahvalim g. Marjanoviću, što mi je povjerovao, da jedva čekam da izidem pred redovni sud. Ja sam to predlagao i za vrijeme pretresa u Državnom savjetu, jer je odmah na početku pretresa bilo očigledno, da tužilac, ondašnji Ministar šuma i rudnika ne smije biti dezavuisan.

Na to su ukazivali metodi u formalnom postupku, koji su meni kao bivšem sudiji bili nevjerovatni kod zdravih očiju i mozga. Senatu su se predavala akta sa strane disciplinske tužioca, čija sadržina nikom nije bila saopćena. Kod preslušavanja jednog optuženog, jedan državni savjetnik iz džepa je vadio akta i dokazivao da optuženi ne govori istinu, a onda je opet dotiča akta vraćao u džep.

Iza desetak dana što je pretres trajao, promjenio se jedan član senata, a da o dotadašnjem postupku uopće nije bio obaviješten, a trebalo je po zakonu cio postupak provesti iznova.

Kod čitanja izvještaja stručnjaka anketne komisije opazilo se je, da je jedan dio izvještaja, koji je bio priložen tužbi ministra šuma i rudnika, a koji se je odnosio na jednog bivšeg narodnog poslanika iz banjalučkog okruga, isiečen, ma da smo neposredno prije pretresa svi vidjeli da je bio cio. Senat je morao uzajamiti primjerak od dotičnog stručnjaka, da bi taj izvještaj pročitao. Taj incidentat prošao je, kao da se ništa nije dogodilo, niti je to u zapisniku konstatirano, iako to nije obična stvar, da se u sudu sudska akta uništavaju, dok sam proces traje, a da to prolazi bez primjedbe.

Kad su optuženi predložili, da se unese u zapisnik izjava jednoga ministra svjedoka: »ja u prav-

nim pitanjima i u pitanjima šumske politike nisam dozvolio nikom da se miješa u moje odluke — odbio je to g. predsjednik Senata s motivacijom: »mi smo to čuli i ne dozvoljavam, da se unosi u zapisnik«.

Gospodin senator Marjanović kaže za presudu Državnog savjeta, da je rezultat dubokog i stručnog razmišljanja. U toj presudi citiran je izvještaj Direkcije šuma u Sarajevu od 28-IX-1929 br. 48.836. Taj izvještaj nije bio u aktima Državnog savjeta prije pretresa, na pretresu nije bio pročitan i nema ga u aktima Državnog savjeta ni danas. Interesantno bi bilo znati, kojim je okultnim putem taj izvještaj dospio u presudu i kako se je ondašnji savjet mogao sa njim da posluži, a da ga ne stavi u dotični akt. Možda se u sistemu postavljanja slobodnog sudijskog uvjerenja umjesto činjenica i iznad činjenica smatralo, da se ne treba obazirati ni na pozitivne propise zakona o pribavljanju i upotrebi dokaznih sredstava, pa se u optužbi poslužilo jednim aktom, koji je bio na raspoloženju autoru tužbe, — jednom nezvaničnom licu, advokatu — ali nije bio poznat ni optuženima, ni senatu Državnog savjeta, prvima uopće ne, a potomjem sve dok se nije sastavila presuda.

Ja ne vjerujem, da će se ikoji sudija služiti takvim metodama i zato sa povjerenjem čekam postupak redovnog suda i povodom moje molbe za postupak pred Državnim savjetom obnovu postupka.

Obrazloženjem presude Državnog savjeta u stvari g. dr. Žarka Miletića i g. Petra Manojlovića i ja sam oslobođen svake krivnje i odgovornosti i mirno očekujem čas, kad će to za mene i formalno biti izrečeno.

Eto, g. Marjanoviću, prilike, da podnesete novu interpelaciju protiv takvih sudskih metoda. Vaš jedan uvaženi kolega rekao je za presudu, o kojoj se onomad u Senatu diskutiralo, da je to Justicimord — blago prevedeno: sudska zabluda. Tako isto glase mišljenja i nekoliko naših uvaženih pravnika. Ja ću do skora iznijeti u javnost cio materijal, koji se odnosi na tu presudu i moj slučaj, pa će se čuti i mišljena stranih pravnih stručnjaka.

Na kraju mislim, da će za informaciju g.g. senatorima dobro doći i ova konstatacija i ako se mene pitanje oštete ne tiče. G. g. senatori Ilićanović, Marjanović i Šola, tražili su, da optuženi i dotični Ministri odgovaraju materijalno za štetu od dinara 159,000.000. — Ne znam, kako bi se mogla konstruisati zakonska baza za takvo traženje poslije izjave bivšeg Pretsjednika Ministarskog savjeta g. Petra Živkovića, dat 1. januara 1930 godine Njegovom Veličanstvu Kralju o radu i rezultatima državne uprave, u kojoj je naglašeno, da je novim izmjenama dugoročnih ugovora, dakle izmjenama akata, inkriminiranih u diskutovanoj presudi — država dobila dinara 200,000.000. —

Lujo Novak, bivši pomoćnik Ministra šuma i rudnika (Jedan glas: Odkuda palate toj gospodi po Beogradu i Zagrebu? — Sigurno su od činovničkih plata?) Ja ne znam da Novak ima palatu, ali ako je ima to je otale, što je imao visoki položaj i nuzzarade pa je mogao steći i palaču. (Jedan glas: I Vi ste bili pomoćnik ministra, pa zašto Vi nemate palače?) Ali ja nijesam imao tih dohodaka. Da sam imao te dohotke kroz godine, kao g. Novak, imao bih možebit i ja palaču.

To je taj odgovor. A cijela knjiga jedan je dokumenat naših prilika i prilog našoj kulturno političkoj historiji sadašnjice.

U šumskoj aferi iz 1929 godine optužena je bila desetogodišnja šumska politika toga resora. Pred Državni savjet izvedeno je radi te i takve politike najprije 8 činovnika viših i nižih, koje je Državni savjet osudio stojeći na stanovištu, da su oni krivi za akta Ministara i ako je jedan Ministar jasno i glasno naglasio pred Državnim savjetom: »Ja nisam nikom dopuštao, da se miješa u moju šumsku politiku i u pravna pitanja«.

Posle toga došli su g.g. dr. Miletić i Manojlović pred državni savjet, optuženi za jednaki rad i politiku, koja je navodno oštetila državu. U ovom slučaju Državni savjet je oslobodio obojicu i rekao: »i ako su oni i podnosili predloge Ministrima, na osnovu kojih su oni donosili riješenja, i ako bi bila šteta za državu, nisu oni odgovorni, već Ministri«.

I Vi, gospodo senatori, zajedno sa Državnim savjetom one prve ste osudili, a ovim drugima pljeskali, jer ih je Državni savjet oslobodio. I Vi i Državni savjet mora da ste u jednom od ovih slučajeva u zabludi. I to držim, da je sudska zabluda, da je ovih 8 ljudi ostalo bez zaslužene egzistencije. Jer, ako je isti taj sud mogao osloboditi činovnika, koji je u Kraljevom ukazu precrtao imena i Ukaz izvršio samo za neprecrtano lice, obrazložit ću to ministrovom odgovornošću, onda je osuda ovih osam činovnika direktan sudski progon, a ne sudenje. Ja, gospodo, nisam pravnik, ali sam razgovarao s pravicima, koji se nisu mogli da snadu od čuda nad konstatacijama i dokumentima, koji se u Novakovoj knjizi u izobilju nalaze. Oni mi rekoše, da je primjena zakona i cio postupak i administrativne vlasti i Državnog savjeta bio takav, da je cio proces sa gledišta zakona i sudskog morala ništavan. Samo da dođe do ovakve osude, dotični senat Državnog savjeta uzimao je ne-logične i neistinite pretpostavke kao činjenice, ne dopuštajući, da se one objasne samo zato, da se one ne rasplinu i da se mogu da se upotrebe za presudu. I zato je jedna po jedna ta pretpostavka, na kojoj bazira cela presuda, već davno oborena. Ali šta to koristi tim ljudima, koji su osijedili u državnoj službi, a danas su većinom bez egzistencije? Ja znam neke od njih, koji nekrivi sa celom svojom porodicom gladuju posle 30-godišnje besprijeekorne službe.

Gospodo, istraga u Ministarstvu šumia vođena je s tendencijom i od strane stručnjaka, koji su naročito za tu svrhu odabrani. U knjizi Novakovoj ima o tom pikantnih podataka. A najkarakterističniji je pasus, koji svakom upada u oči: mišljenje g.g. Slobodana Jovanovića, dr. Živana Spasojevića i Mihaila Ilića, univerzitetskih profesora i čuvenih pravnih kapaciteta. Prema njihovom mišljenju taj proces uopšte nije smio po zakonu da se vodi, jer su sve stvari, za koje su ti ljudi presuđeni, bile ozakonjene.

A što da se kaže na ovo? Kad su zatražili obnovu postupka, onaj isti senat, koji se u slučaju g. dr. Miletića postavio na gledište, da nisu činovnici već Ministri odgovorni za stvari, zbog kojih su suđeni i znajući da je postupak i u materijalnom i u formalnom pogledu nezakonit — odbio ih je.

Gospodo senatori, g. Ministar Radivojević, koji je podnio dotičnu tužbu protiv Lujke Novaka i drugova, nedavno je na svojoj koži osjetio, što to znači, kad neko bude u svom radu žigosan, rekao je g. narodnom poslaniku dr. Ivi Elegoviću, da mu je žao, što je g. Novak tako prošao, jer da nije kriv, pa je samo sticajem prilika upao u to. Dakle radi sticaja prilika čovjek može da izgubi egzistenciju i

da bude moralno žigosan i da to odlučujući faktori znadu, pa da se ipak ne izvrši pravda!? A g. dr. Srškić kao Pretsjednik vlade rekao je g. Novaku da je cela ta stvar dobila sasvim drugu fizionomiju u očima svih odlučujućih faktora posle objašnjena iznetih u njegovoj knjizi. Rekao mu je, da neće dugo čekati na potpunu reparaciju ili rehabilitaciju, ali eto do danas se u stvari nije ništa promenilo.

Gospodo senatori, ja ovdje dižem svoj glas za zaštitu pravde i za rehabilitaciju, ne toliko ovih ljudi, koliko najvišeg upravnog suda našeg i državne administracije, te tražim, da se nepravda nanescena činovnicima Ministarstva šuma i rudnika, presudnim 1929 godine, u interesu pravde i ugleda naših vlasti, popravi, da im se vrate zadržane prinadležnosti i penzije, te da se u buduće onemoguće progoni koji nemaju opravdanja. Jer ako u većini naših afera — a bilo ih je i ima ih dosta — uopšte nije bilo krivaca, nije ih ni u ovoj trebalo veštački stvarati.

Neka mi, g. g. senatori, ovom zgodom bude dozvoljeno iznijeti još jedan dosta sličan slučaj. I u ovom se je iza kulisa mnogo radilo i još se radi, pa je i on vrlo interesantan za poznavanje prilika naših današnjih državnih činovnika, kao i onaj što ga malopre navedoh. Radi se o slučaju g. inženjera Nikole Belančića, načelnika Odjeljena za rudarstvo Ministarstva šuma i rudnika. Pred dve godine podneo je u Narodnoj skupštini protiv g. Belančića jednu interpelaciju narodni poslanik g. Risto Đokić. U toj interpelaciji napadnut je g. Belančić radi svog anacionalnog rada i raznih nepravilnosti u službi. Tadanji Ministar šuma i rudnika g. dr. Šibenik poveo je odmah istragu sa svom strogošću bivšeg sudca i uvjerio se, da je čitava interpelacija bazirana na neistini i prostim podvalama, pa je odlučio dati svoj odgovor na dotičnu interpelaciju u Narodnoj skupštini. Ali tadanji Pretsjednik Vlade nije to dozvolio, iz bogzna kojih razloga.

Interpelant g. Risto Đokić sa drugovima podneli su novu interpelaciju protiv g. Belančića za ministrovania g. Pogačnika. I ovaj se sa svom svojom pedanterijom bivšeg profesora dao na proučavanje u Đokićevoj interpelaciji inkriminiranih Belančićevih djela, ali ni on nije došao do drugoga rezultata, nego li njegov predšasnik dr. Šibenik, pa je i on htio da odgovori na interpelaciju u Narodnoj skupštini. Nu Pretsjednik vlade spriječi i ovaj odgovor. Naskoro iza toga dogodi se promjena u Ministarstvu šuma i rudnika te za ministra dođe g. Pavao Matica. I njega je odmah g. Risto Đokić i drugovi stao juriti, da odgovori na njegovu interpelaciju o Belančiću. Tako se sad i Ministar Matica dao na ispitivanje grijeha Belančićevih i to svom svojom svećeničkom savjesnošću i skrupuloznošću, ali rezultat je bio isti, kao i kod Pogačnika i Šibenika. I Ministar Matica je htio odgovoriti na interpelaciju u Narodnoj skupštini; nu i taj odgovor spriječi Pretsjednik vlade. I sam Belančić je po nekoliko puta molio da se odgovori na interpelaciju, ali bez uspjeha, našto je podnio tužbu na sud protiv interpelanta, da bar tako pruži priliku interpelantima, da mu dokažu krivnju, ali ni sud eto ne rješava te optužbe već evo drugu godinu.

Međutim je Ministar Matica u zdogovoru sa Pretsjednikom vlade stao nuditi g. Belančiću mjesto u Državnom savjetu, ali Belančić to odbije s moti-

vacijom, da on, pod tako teškom optužbom, ne može ići u Državni savjet. Sad mu se je stalo od Ministra Matice prijetiti, da će ga penzionisati, nu Belančić se nije dao ni s tim uplašiti. Jednog dana dađe Ministar Matica zaista napisatni penzioni ukaz za Belančića. Saznavši ja za to, upravim sa nekoliko senatora i narodnih poslanika pismeni protest protiv takova postupka pretsjedniku Vlade i Ministru Matice i zatražim da se što prije odgovori u Narodnoj skupštini na interpelaciju Đokića i drugova i onda prema Belančiću postupi po Zakonu o činovnicima.

Odgovor na interpelaciju nije uslijedio, jer nije dao Pretsjednik vlade, ali je Belančić ostao u službi. Pošto Risto Đokić i drugovi nijesu mirovali, to Ministar Matica, u sporazumu sa Pretsjednikom vlade, dadne Belančiću neodređeni dopust i stavi ga na 20 marta 1933 pred anketnu komisiju, u koju su ušla tri člana Državnog savjeta i dva člana Glavne kontrole. Ovo riješenje Ministra Matice bude dostavljeno Pretsjedništvu Državnog savjeta i Pretsjedništvu Glavne kontrole s molbom, da određene članove komisije upute na rad. Nu Državni savjet odbije zahtjev Ministra Matice protiv Belančića kao nezakonit, a to isto učini i Glavna kontrola, uslijed čega se, u ministrovom riješenju određena gospoda ne mogu primiti ulaska u tu anketnu komisiju. Te odluke Državnog savjeta i Glavne kontrole dostavljene su Pretsjedniku vlade i Ministru Matice. U sporazumu sa Pretsjednikom Vlade upravi sada Ministar Matica Državnom savjetu i Glavnoj kontroli molbu, da imenovane članove kao privatna lica uputi na rad u anketnu komisiju, odgovoreno mu je kao i Ministru pretsjedniku isto kao i prije. Sad se napravi presija na imenovane članove anketne komisije i oni se pod tom presijom kao privatna lica dadoše na posao.

Ovako jedinstvenim u svijetu načinom sastavljena komisija obavlja svoj posao i na jedinstven način. Mjesto da ispituje u interpelaciji inkriminirana fakta, ona ispituje i sve drugo, što nitko ne inkriminiše. U tu svrhu pozvala je putem novina svakog onog, koji ima šta protiv Belančića, neka joj javi. Pri ispitivanju ne daju mu se akta na uvid, kao ni prijave denuncijanata, saslušava ga se o predmetima, o kojima su već donesene izvršne presude it.d.

Gospodo senatori, pitam ja sad vas: Pa gdje smo, za Boga? Dogada li se ovo igdje na svijetu? Čovjeku mora pamet da stane kad na sve to pomisli. Na taj način možete, gospodo, svakog i najčestitijeg i najpoštenijeg čovjeka upropastiti. A šta je zapravo na stvari?

Jeli, gospodo senatori, g. Belančić zaista takav, kakvim ga prestavlja g. Risto Đokić i drugovi u interpelaciji? Nije. Inženjer Belančić Nikola odlikovao se vazda svojim savesnim i poštenim radom, a naročito se vazda isticao u odbrani državnih interesa i državne imovine.

A zašto da se proganja? Ni zašto drugo, nego zato, što je, ma da je pošten čovek i savjestan činovnik još i Hrvat, pa ga se sa tog eksponiranog mjesta hoće pošto poto da makne.

Da je g. Risto Đokić i drugovima stalo toliko do državnih interesa, onda bi oni podnijeli interpelaciju i protiv inž. Kolarža, direktora željezare u Varešu, a prijatelja Riste Đokića, gdje je istražna komisija 1930 godine ustanovila deficit od 52 miliona dinara kroz 8 godina njegovog direktorovanja. (Atanasije Šola: Taj je otpušten!) Ne znam da je ot-

pušten.

Da je Risti Đokiću i drugovima stalo toliko do državnih interesa, onda bi podigli i interpelaciju protiv inspektora Ministarstva šuma i rudnika i njihovog prijatelja inž. Ranka Despića predstavnika države i pretsjednika firme »Cinkarna« u Celju, gdje je oštećena država oko 150 miliona dinara. (Atanasije Šola: I on je lišen). Kako lišen? (Atanasije Šola: Sudski lišen): Sudski lišen? Dvojim.

Da je g. Risti Đokiću i drugovima stalo toliko do interesa državnih, onda bi podigli i interpelaciju protiv svoga prijatelja direktora rudarske direkcije u Sarajevu inž. Veljka Jovanovića i drugova, u čijem poslovanju je istražna komisija ustanovila štetu države od blizu 1,700.000.— dinara.

O tom svemu šuti g. Risto Đokić i drugovi; a tjeraju zato Belančića, koji im nije ništa skrivio, već samo što je na onom mjestu, koje im smeta.

Ja mislim, gospodo senatori, da ćete se složiti sa mnom pa da upravimo zahtjev gospodinu Ministru šuma i rudnika, da sve sile upregne da zaštiti interese države od bilo čijeg pljačkanja, a g. inž. Nikoli Belančiću dadne zasluženu satisfakciju i zaštiti ga od daljnih progona.

Iz svega ovoga, što sam rekao, razumećete me, gospodo senatori, kad vam kažem, da ću glasati protiv budžeta Ministarstva šuma i rudnika.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Reč ima senator g. Tomo Jalžabetić.

Tomo Jalžabetić: Gospodo senatori, ja ću delom obnoviti prošlogodišnju tugovanku, a delom ću pokazati prstom na krivce zbog čega je došlo tako kod nas u Podravini gde su bile najlepše šume, gde su mornarički brodovi kupovali daske. I sve ono što je bilo najlepše, obilovali smo šumama, a sada nemamo ni ogreva koji je toliko nužan. Naglasio sam sada da je bilo mnogo lepih šuma, ali imovinske uprave, koje su bile kao samostalno telo duž bivše vojne krajine neke su se zadržale još na svome položaju, a Đurđevačka imovinska općina krahirala je.

Kad se je sa tim šumama gospodarilo, onda sam ja imao čast biti u Imovinskom odboru predsednik. Naglasio sam tadašnjem nadšumaru, ili kako se je tada zvao nadsavetnik, da ne valja ovako prodavati šumu bez nužde, a on mi je odgovorio — valjda je tako odgovorio i drugima — da oni žele sakupiti novčani kapital, iz koga će se pobirati toliko kamata, da će se moći šumska uprava iz tih kamata naplaćivati.

Evo, gospodo senatori, ovde imam originalni spis iz godine 1913; koji sam onda dobio kao član odbora i koji pretstavlja glavnicu od 6 miliona kruna gotovine. Ja sam bio predložio u Hrvatskom saboru kao narodni poslanik, kad sam vidio da se taj novac pretvara u austro-ugarske obveznice i da se ukamaćuje sa tri i po do četiri a najviše do pet procenata kamata, dok su naši seljaci u ono vreme plaćali i 25% na zajmove koje su trebali za svoje gospodarstvo; — to se bilo uvelo i mislim da je trajalo dve godine da je imovna opština davala zajmove. Ne znam koji su razlozi rukovodili da je ta praksa prestala — ako nije od toga što je Kraljevska zemaljska vlada nalagala, koja je imala vrhovnu vlast nad tim, da se taj novčani kapital preda vladi, a po njenom nalogu otišao je u Madarsku. Tako je taj kapital otišao 1913 godine, pred sam rat, kad je bilo potrebno novaca, jer je car Viljem rekao: novaca, pa novaca. I tražilo se gde se znalo, a sve je išlo u ratne

svrhe. Kako su dalje Madari disponirali s tim novcem, ja ne znam, samo znam da su Madarima ostali novci a Hrvatima obveznice, a posle prevrata svaki je svojim upravljao.

Posledice toga zla bile su neimanje ogreva, ali su se šume zato sekle i bile su za sečenje podeljene na 32 godine i one su se sukcesivno postepeno redom sekle i prodavale su se na dražbi. Tri godine se sadio kukuruz, a četvrtu godinu su zakupnici imali da ih pošume. I tu su oni bili posijali žitarice: pšenicu ili raž. Tako su nastale mlade šume, od kojih neće biti koristi nego tek nakon 30 godina. Pošto se žiteljstvo u Podravini silno namnožilo, s jedne strane usled rasploda a s druge strane doseljenjem iz drugih krajeva, jer su dolazili obrtnički pomoćnici, mladi ljudi, u Đurđevac da traže posla, i ko je našao posla, taj više iz Đurđevca nije otišao. Dode čovek u Đurđevac, tu se oženi, kuću sagradi i postane stanovnik te opštine. U Đurđevcu ima preko 9.000 stanovnika, a sa okolnim selima u opštini ima oko 16.000.

Dakle, gospodo, s jedne strane šumska uprava goni i kažnjava, a s druge strane potreba naroda za gorivo. Glavno je da su svi koji su u šumskoj upravi, od poslednjeg lugara do najvišeg savetnika, postali bogati ljudi i imadu ogrijeva obilno, same cepke bez kvrga a vlasnik šume strada.

Ranije dok nije bio novi zakon još se nekako i davalo i nabavljalo ogreva, ali docnije na nesreću donet je nov zakon o šumama. To je bilo 21 decembra 1929 god. za vreme dok je Ministar šuma i ruda bio dr. Oton Frangeš. Taj je zakon uzeo u zaštitu šume, nešto je davato za ogrev, po četiri metara drveta i po 12 metarskih centi uglja, ali to nije bilo dovoljno za godinu dana na jednu obitelj i ljudi kad su videli da će se smrznuti, prirodno je pošli su u seču, nisu sekli da grade kuće već su kupili suvarke da se greju, ali kako su lugari sa svojim pomoćnicima sve preduzeli, puteve u šumu glibokim grabama prekopali, ljudi su hvatani i kažnjavani. Kažnjavani su i novčanim globama i te novčane globe za samu šumariju Đurđevac iznosile su oko 500.000 dinara, a sa ostalih 7 šumarija u okolini, računajte koliko je to, to je skoro 3,5 miliona. To su strašne globe. Osuđuju se ljudi na platež otštete, takse za presude, a za same suvarke i sitno granje i k tome 100 dinara za pošumljivanje. Novi zakon po svom smislu i duhu vrlo je strog, kazne su ogromne, ne može se izdržati. Kazne presuđuju sreski sudovi. Jedan sudija mi je kazao: da su sudovi pretrpani samo šumskim raspravama i ako te rasprave i dalje budu sudovi raspravljali, a biti će mnogo seljaka koji će biti više puta prijavljeni, doći će do toga, da će neki, opetovano prijavljivani, biti na 10 godina zatvora osuđeni. Ovo naročito naglašavam i pitam: je li ovde g. Ministar šuma, da ovo čuje na vlastito uho, da se bez ogreva ne može biti. Najgore je to, što strogi § 61 austrijskog Zakona o šumama uzet je u Zakon od 21 decembra 1929 u § 173 i zapoveda i nalaže lugaru, da mora nepovlasno donešeno oružje u šumu oduzeti. Tu će sada nastati sukobi. Samo dostojanstvo čoveka ne dopušta da ga drugi čovek opleni i da mu drugi oduzme oružje, kao da bi on kod kuće imao drugo. To je gruba nepravda. Imamo obrtni zakon u Hrvatskoj, koji ne dozvoljava, da se obrtniku oružje zapleni ni za dug niti za drugo što na svetu, a seljaku se, po ovome §-u 61 i 173 novog Zakona o šumama, mora oduzeti. Ako li se čovek

opre, pa da to oružje ne da, onda dolazi prijava da se usprotivio javnoj vlasti. Eto vam, onda postupka kod Sudbenog stola i onda dolazi kazna najmanje 2 meseca zatvora! I to su blagodeti naše imovne opštine! Kako sam u početku naglasio, tu šumu su najviše poharali činovnici Šumske uprave. Krivnja se baca na sve seljake, uzima im se oružje, ne daje im se ogrev, pa šta će sada ti ljudi?! Tamo kod sela Đurđevca bila je jedna peskulja kao Sahara. Tamo je bila od Nojeva potopa napravljena sve do pre 30 godina, i onda se došlo na to, pa su je počeli pošumljivati crnim borom i akacijom. Ta šuma prilično je dobro uspela, samo je trebalo dugo vremena dok se podigla, ali je polovina dospela do stabla. Čovek ili žena koji su u nuždi morali su da poseku nešto akacije od toga trnja. Tu je toliko štete presudeno, da toliko nije vredela ni zemlja sa onim posećenim trnjem. Sreća je ta, što se i bez pošumljavanja akacija sama razmnožava i uvek je postojala šikara. Sada se, gospodo, zamislite u čudi jednoga čoveka, koji je u streljačkim jarcima trunuo, kome je ostao samo goli život, kad dođe kući, nema najveću životnu potrebu, a iza kruha, nema najnuždnije potrebe ogreva. Dosada se, doduše, kojekako krparilo, ali je tome došao kraj. Cene su se drvetu digle tako visoko, da su veće nego što su na licitacijama.

U blizini kod sela Ferdinandovca imamo državnu šumu i tamo je ogrev mnogo jeftiniji kad se prodaje na licitaciji, ali ne možete ga dobiti kad ga trebate, nego kad je licitacija. Mi smo došli u takav položaj, da se posledice ne mogu predvideti. Kako rekoh, ako se seljak zateče u šumi, onda mu se oduzima oružje, nema najbitnije potrebe posle kruha, ogreva, i vidimo nepravdu za nepravdom. Nama se kaže: bogata je Podravina, ali će biti siromašna i jedna, sirota i nesrećna. Sve će to napraviti nužda za ogrevom i gradivom. Kad je ovaj zakon donesen, ja sam ga pročitao iz Šumarskog vesnika, zamislio sam ako se u svojoj suštini bude sprovodio, šume će narasti, a naroda će nestati.

Kome će ta šuma? Mislim da je državna vlast dužna svojim državljanima dati sve potrebno za život. Ja sam govorio sa g. ministrom Maticom, kad je on bio Ministar šuma i rudnika, i rekao sam mu neka on uvede jedno skladište drva iz državnih šuma pa će narod radije kupovati nego ići tamo, uz takvu pogibelj, u šumu. Međutim g. Matica mi je rekao: »Ja nemam ništa predviđeno u budžetu za takve potrebe«. Najzad smo se razišli, nismo se složili i to je bio rezultat našega razgovora.

Ja ovo naglašavam i stavljam na srce gospodinu Ministru, da se ovaj zakon podvrgne reviziji i da se modificiraju neka mesta. Najpre se mora predvideti neophodna narodna potreba, ma uz kakvu otštetu, ali je mora biti. U zakonu od 1873 nama koji smo nasledili nadopunjenim zakonom od 11 srpnja 1881, kad su te blažene imovne opštine postale, kaže se: da se krajišniku daje deputatno ogrevno drvo za njegovu kućnu potrebu, određeno je po posedu zemljišta i tu su određene kvote po tome koliko ko ima jutara. Ko ima 32 jutra taj ima celo selište itd. Ovde je taj blaženi § 173, po kome se veli da se oružje oduzima.

Što se tiče stoke, što je strogo, ja tu ne bih puno prigovorio. Ali ko odnese naramak drva, evo što kaže § 151:

»Ko bez odobrenja posednika obori u šumi drvo kao i ko seče, vadi ili iznosi sadnice, kazniće se kao

kradljivac po odredbama Krivičnog zakonika, ako drvo ima veći promer na panju od 10 cm, a ako je promer manji, kazniće se zatvorom do 14 dana; ako je to učinio plodouživalac kazniće se novčanom kaznom od 100—500 dinara«.

Gospodo, da se štetočini kazne, to je prirodno, ali onoga siromaha koji nema za što kupiti ni drva, kad bi ih bilo, njega kazniti sa 100—500 dinara, to je nemoguće. To je kazna kojom se uništava egzistencija maloga čoveka a ogreva mora biti.

Po tom blaženom zakonu 1881 godine, tač. 17 kaže da se u slučaju nedostatnosti, plodouživaoci moraju zadovoljiti i manjim kvotama ogreva. Sada kad je došlo da nema šume, nema vlasnik šume, pravouživalac se mora ograničiti da ne dobije, a za ono malo što dobije ima platiti 128 dinara, a ja vidim u dvorištu šumara, nadšumara, lugara puno drva i to bez ijedne kvrge, čiste cepanice.

Gospodo, uprava je šumska proždrla naše šume. I zato je red da se jedanput pristupi radikalnom sredstvu toga pitanja, imovne općine treba likvidirati. Danas je to vrlo teško, jerbo su šume posećene, a mlade šume nisu još dorasle, pa se ne bi niko mogao naći ko bi to mogao pravedno razdeliti. Inače se u narodu jako tretira pitanje o likvidiranju imovnih općina i o razdiobi imovnih šuma. Jedne su šume daleko, druge su nepristupačne, na nekim mestima su isećene i ostale same šikare, a sve bi se to moralo nekome dati. To bi se pitanje moglo jedino rešiti na taj način, da država preuzme i pravo i dužnost ogreva i neka to potraje nekih desetak godina, dok bi mlade šume porasle, a za to vreme bi trebalo da nam se daje ogrev iz državne šume. Inače, gospodo, ako se to ne učini, može doći do zla: Narod je ogorčen, govori: imovne općine treba likvidirati, šume podeliti. Lako je to reći, ali nema čoveka, koji bi to pravilno i pravedno podelio.

Imovna općina Đurđevačka dužuje nekih 5 miliona na porezu državnom i na općinskom nametu. Po tom zakonu dužna je općina plaćati i porez i namet, i teško je danas, kad je tako veliki porez. Ko bi taj porez mogao utjerati? Tako je veliki porez a uz to i veliki namet, da se to ne može više. Mora doći do reforme, a, gospodo, ako dode, čim prije, tim bolje, jer je ovo neodrživo. Ja sada ne mogu predložiti jedan način, nego baš ovako, kako sam rekao, da se dade državna pomoć za snabdevanje potrebnim ogrevom i da se imovne općine likvidiraju. Najneprirodnije je što je, mislim, g. Ministar Rafajlović naredio, da je podržavio imovinske činovnike. Kod Ministarstva se određuje broj činovnika, povišuje im se rang, određuje im se plaća ne gledajući na to, da li to šumski prihodi mogu da podmire. Gospodi mora biti, a seljak neka se smrzava u zimi. Ovo je abnormalno, i zato ja naglašujem, da se ima što prije pristupiti reformi, da se imaju što prije likvidirati imovne općine i uvesti jedna pravedna uprava.

Neću dalje da govorim. Ovo je glavna svrha mogega govora, dosta je razumljiva, a videću hoće li imati kakvoga efekta ova moja jadikovka koju sam ovde iznio. Time sam svršio. (Glasovi: Živeo!).

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Reč ima senator g. Atanasije Šola.

Атанасије Шола: Господо сенатори, скоро све државе прекинуле су са праксом дугорочних шумских уговора и прешле на експлоатацију државних шума у сопственој државној режији. Најбољи

пример за то је наша савезница Чехословачка. Њен закон којим се тај проблем решава може нам служити за углед. Но да би се могло и код нас прећи на тај режим, потребно је да се припреми нарочито добро, стручно и квалификовано чиновништво, које ће ту експлоатацију моћи да спроводи добро и рационално. Број тога чиновништва и особља уопште биће прилично велики, које треба систематски практично спремити за тај посао. Мишљења сам да ће најбоље бити ако се узму младићи, апсолвенти Средње техничке школе у Сарајеву, дрварско одељење, или других средњих техничких школа ове врсте, па да се даду на праксу као волонтери код разних шумских индустрија, с тим да су те индустрије обавезне да их запосле, али да им Држава даје за то време скромну месечну награду, рецимо из фонда за пошумљавање.

Нарочито у ову врху могу добро послужити велика шумска предузећа као што је »Шипад« или »Криваја«, која ће, ваљда, ускоро прорадити. Али пре него што се пређе на експлоатисање државних шума у сопственој режији, треба пре тога, по моме скромном мишљењу, учинити и радити следеће: 1) не склапати нове дугорочне уговоре. То је господин Министар нагласио и видим да иде том стазом, и ја скоро не треба то ни да спомињем више; 2) постојеће уговоре чим пре раскинути, и 3) при приступању систематској експлоатацији државних шума у сопственој режији, треба ипак поклањати највећу пажњу домаћим малим и средњим стругарима. Ово треба учинити већ и зато што је ту у питању чисти домаћи капитал и наш домаћи свет. Али ипак треба повући разлику, односно границу прецизну између такозваних малих пиламара, — то би били као обртници, — и средњих и, најзад, великих.

Ови задњи сматрају се, уосталом, као индустријалци.

Сад ћу да проговорим неколико речи специјално о босанским шумама. Босанске шуме, односно праве прашуме, које су у много случајева већ престареле, треба постепено претварати у узгојне шуме. Према данашњем шумском газдинству неће босанске шуме никада изгубити карактер прашума. Зато би требало приступити таквом начину експлоатисања, да је у првом реду трајно газдинство осигурано, а затим да за 50—70 година шуме, које сада експлоатишемо, носе карактер узгојне шуме.

Као пример како треба при томе поступити износим резултат рада што га је Турн Таксис у Горском Котару вршио од 1870 до 1920 године. Тај рад треба сада извршити у босанским шумама.

А сада, пошто морам да журим да се не задржавам на овом општем месту, да пређем на највеће наше шумско предузеће државно, на »Шипад«, чије су све акције у државним рукама. Наглашававам да ћу бити врло кратак, па с тога нећу износити историјат његов, који је иначе у јавности прилично познат.

Овом приликом желим само да скренем пажњу Господину Министру на тешке околности у којима се »Шипад« налази, не својом кривицом, него зато што му се кроз читав низ година од стране државног ерара зарачунава неоправдано висока шумска такса уз квалитативни омер, који не одговара стварном стању. И још пре две године ово је званично констатовано. Тако према у-

говору шумска је такса за 1 кубни метар техничког дрвета динара 46, али се рачуна 70% техничког дрвета. А пошто нема 70% него само 55%, то је ефективна такса динара 60—65, кад се обрачунава. Није само ово узрок тешком стању »Шипада«, јер њега не тишти само превисока шумска такса, већ и вечита несигурност етата, која кочи сваки програматички рад. Држава као власник треба да каже јасну и одређену реч, која треба да важи као једна господарска основа, тако да се зна колико има у шуми дрвета, те колико и када се шта у шуми има посећи. Јасно је, међутим, да једно шумско подручје, као што је »Шипадово«, треба да има свој одређени програм за дужи низ година унапред, јер то се захтева по самој природи посла, где унапред треба да се зна, који ће се радови предузимати, рецимо у погледу грађења шумских железница, путева и т. д. Док год се »Шипаду« не одреде годишњи етати за најмање 10 година унапред, не може се ни замислити да ће његов рад и пословање донети оне резултате, које би заиста донео кад би се овако по његовој жељи поступило од стране ерара.

Међутим поред свега тога, »Шипад« ипак напредује. Говори се врло често, али не познавајући потпуно његове прилике, да »Шипад« дугује Држави неке дебеле милионе. То је истина, али је истина и то, да »Шипад« ради пуним капацитетом, да има огромне лагере, а да нема обртног капитала. У те лагере треба и нешто уложити и то отприлике одговара оном што је Држави дужан. »Шипад« је државно предузеће, па ко ће га финансирати на тај начин, него његов власник, Држава, јер на други начин, т. ј. из буџета, не би било ни могуће, пошто би се испречило државно рачуноводство. Овако Држава потражује из неких наслова од »Шипада« извесне своте, а »Шипад« је то уложио у своје лагере, у робу која је на складушту. Држава је сигурна да њен новац неће никад пропасти, а с друге стране »Шипад« може да ради са новцем, који му пада на каси од редовне продаје.

Господо, и у време највеће кризе, где сви други рестригују рад, »Шипад« је радио пуним капацитетом у Врбаској бановини, а започео је рад и у басену Таре и Дрине и тиме дао зараде за 1500 до 2000 радника у Шавничком и Фочанском срезу, а коначно приступа обнови пилање у Дрвару, која се за време конјунктурних година запуштала.

У 1933 години извезено је 8.200 вагона према извозу у 1932 години од 6.800 вагона, и то у ове земље:

Италија	5.300	вагона
Алжир	1.050	„
Тунис	850	„
Аргентина	550	„
Енглеска	300	„
Египат	140	„
Грчка	85	„
Триполис	90	„
Индија	70	„
Малта	65	„
Албанија	48	„
Француска	28	„
Други разни	25	„

Ово је један резултат који није за потцењивање. А треба знати да је ту била једна жилава бор-

ба са руским дампингом, и Руси, како сви знаци показују, помало се повлаче са италијанског тржишта, а у 1933 години, кад су Руси почели да се повлаче, наш извоз је скочио скоро за 2000 вагона више него у 1932 години, када су се Руси тамо појавили на тржишту. А сад да видите од прилике каквим све обвезама »Шипад« мора да удовољава. Према овом овако великом извозу, наравно да је и пореза огромна. Цифром вас не могу служити, јер бих вас замарао. Па замислите колико је »Шипад« дао за саобраћај да се ово превезе. Па колико даје Окружном уреду за осигурање радника — 3 милиона! Радници сами су платили 1,500.000. То су огромне своте. А знате ли колико радника сада ради тамо? 8000, сем оних у Тари и Фочи, што значи са оних 2000 свега има 10.000 радника. Прорачунајте колико то износи породица. Најмање 8500 породица. Иако ни због чега другог, а оно због ове социјалне стране његовог деловања, треба га одржати, и то одржати потпуно у државним рукама, јер ја сам увек био противник, а и сада сам, и опет наглашавам са овога места, да држава не сме да иде у ортаклук са приватним капиталом. На то ћу се после повратити кад будем говорио о рударству, али није згорег да и сада то нагласим. Народној банци »Шипад« даје око 6 милиона за девизе. И ту је прикраћен, јер приватна предузећа могу са 50% својих девиза у ванклириншким земљама слободно располагати, док је »Шипад« све морао дати Народној банци и 1933 године изгубио је на диференцији курсева 1 милион пет стотина хиљада динара. »Шипад« даје у добротворне сврхе више од 500.000 динара. Г. Глушац ће моћи најбоље да каже колико је »Шипад« помогао и подигао школа прошлх година, кад је конјунтура била још боља. Речју, да вас више не замарам, могу само да кажем да њему треба помоћи; треба му наћи могућности да обнови неке своје направе, јер су доста скотрајале, и да иде својим путем. Он има, по мом скромном мишљењу, још једну мисију. Малочас је рекао г. Министар, да ће требати стварати један синдикат или једну организацију за извоз нашег дрвета, и пошто је цитирао неке примере из Мађарске и Румуније и других земаља, где су се око државних шума сконцентрисала сва приватна шумска предузећа, тако би требало и код нас »Шипад« да буде нека матица, и то тим пре, што је доиста сада у центру земље. Он ради с једне стране у Крајини, а с друге у Црној Гори. »Шипад« је имао многе болести. И нека ми не замери друг Јанковић, баш у време оних личности, које су биле правомоћно осуђене од Државног савета, у оно време кад је он понајбоље зарађивао и имао зараде услед конјунктуре 30 и 40 милиона годишње, он је био као један циљ за све тике грабљивице, захваљујући управи тих »стручњака«, које тражи г. Јанковић.

Ако је требало провести неку трансакцију, а »Шипад« је имао готовог новца, хајде, »Шипад«, финансирај ти! Тако је, у своје време, кад је несавесним поступком била жељезара Зеница уступљена конзорцијуму Грајниц, т.ј. страном, предузећу, уместо да после ослобођења Држава добије у своје руке све акције, па је требало то поправити и Држава их је откупила, од Грајница, али је новац дао »Шипад«. Наравно, код те трансакције, зарадили су људи око стране фирме. Кад је требало санирати, односно испомоћи једно друго

предузеће у околини Вишеграда, »Варду«, ту је »Шипад« прискочио са много милиона — цифре нећу набрајати, јер немају интереса, али хоћу да имате слику пред очима. И у време кад је »Варда« дошла у немогућност да врши према Шипаду своје обавезе, моје и мојих другова било је мишљење — то је било пре 4—5 година — да »Шипад« искористи ту прилику, односно неприлику »Варде«, па да узме »Варду« у своје руке, не само да би осигурао оно што потражује од »Варде«, него зато што би се узело то предузеће у своје руке, које је било у страном, у мађарским рукама.

Друштво »Варда«, које је добило толико бенефиција од стране државе у многим милионима, свршило је тако, да је прешло у стране мађарске руке, у руке »Офе«. И шта се сад догађа? Догађа се — а то је важан моменат — да сада могу некакви сумњиви страни инжењери да вршљају од Дрине до Албанске границе! То сам вам говорио, ако се сећате, још преклане, то понављам и сада, међутим, мој глас није био услишан, остали смо, ја и моји другови, несаслушани! Направљена је била једна најнесрећнија трансакција; купљен је један привесак, Дурмитор! Да не улазим у цифре, плаћен је скупо. Али шуме у Тари, које сачињавају »Дурмитор« чекале су боља времена и тек лајске године ипак се приступило раду. Купљена је једна стругара, према којој та шума гравитира и та стругара сада ради. Како ће та операција, на крају крајева, да испадне и какве ће резултате да покаже, не знам, тек ипак има наде да ће се спасти нешто од оних милиона ангажованих услед наведених трансакција, које нису биле на своме месту. Поводом овога ја ћу да кажем, јер сматрам да је дужност да свако овде каже отворено оно што мисли о појединим питањима, и ја ћу имати храбрости да то кажем, па ма и не било популарно.

Не зависи једна управа предузећа од стручњака, јер ако је по стручности, онда су били баш највећи стручњаци у »Шипаду« када се то догађало. И ти су стручњаци одговарали пред Државним саветом и били су осуђени. Је ли формално за ово или оно, јер они су осуђени за друге ствари, а индиректно и за ово. Према томе главно је имати једног или два стручњака, али поштена и спремна, који воде посао, а »Шипад« и оваква слична предузећа имају још и читаву војску чиновника, који само има да слушају заповести. Али ради контроле и савесног рада при решавању крупних, начелних питања треба имати неколико људи који јамче, ако не баш својом стручношћу, а оно својим образом. То је главно. Стога сам за избор таквих управа.

Сада још две речи о фамозној »Криваји«. Ви сте, господе, слушали и пре две године, кад сам ја назвао једнога господина странца, некога Фрица Регнштрајфа, »кнезом од Босне«. Тај је господин ипак долијао. Кад се добро поткожио и кад је купио све што се купити може, стругнуо је преко границе. Сама ствар »Криваје« овако стоји: Претседник Ликвидационог одбора »Криваје«, акционарског друштва у ликвидацији, поднео је Окружном суду у Травнику пријаву да је предузеће »Криваја« са цирка 170 милиона динара пасивно, да према томе не може бити говора о ликвидацији него да треба отворити стечај и то тим више што се по његовом убеђењу (т.ј. тога претседника) ради о преварној кризи, за коју носи одговорност г. Фриц

Регенштрајф и фон Ортлиб. И тако та афера „Криваје“ пада из једне сензације у другу, али не долази до решења.

Пред годину дана поднета је суду пријава против Регенштрајфа и Ортлиба ради целог низа деликата. Регенштрајф је на то изјавио да није наш држављанин иако је својевремено сам молио да се прими у наше поданство, којој је молби било удовољено, те је кроз осам година путовао са југословенским пасошем и мада је код свих аустријских пореских надлештава у Бечу водио борбу као југословенски држављанин, изјављујући да за своје приходе у Југославији плаћа огромна подаванња, што наравски није било истина. Ипак Регенштрајф се позиву наших судова није одазвао, него је аустријском суду, који је извиде на темељу пријаве претседника провађао, презентирао „стручно мишљење дра. Циглера“, а суд је поступак обуставио.

Стручно мишљење дра. Циглера било је израђено у року од 3 месеца и обухвата цирка 36 табак: За чудо је како је др. Циглер брзо разрадио тај колосални материјал и успео да га тако концизно обради. На истом материјалу раде код нас два судска вештака већ готово годину дана, те су њихови елаборати много опширнији од Циглеровог, а резултат је посвема опречан Циглеровом. Док је по Циглеровом мишљењу Регенштрајф чист као сунце, нашли су наши стручњаци не само потврђене све тврдње садањег претседника које је изнео у својој пријави, него и много крупнији материјал.

Регенштрајф је својевремено, на темељу обуставе истраге у Бечу, против садањег претседника Криваје поднео пријаву код Окружног суда у Травнику ради клевете и покушаја изнуђавања његових акција. Ова гротеска није упалила, али је Регенштрајф раструбио да је рехабилитиран и да је клеветник предан суду. Мислим да би коначно било потребно, да се та афера радикално и савршено испита и рашчисти. Материјал који је предан суду има се, без обзира на мишљење Циглера и обуставу поступка са стране бечког суда, испитати са стране званичног форума и приказати како је цела ствар текла и шта је ко скривило. То нарочито треба зато, што је код нас јавно мњење о овој ствари јако узбуђено, јер се проносе гласови и овако и онако. Регенштрајф је нашао, на жалост, својих бранилаца и међу нашом браћом, који пишу километарске чланке у новинама и бране га, доказујући да је држава нелојално поступила према њему.

Господо, Криваја је једна велика афера, ту се морају предузети енергичне мере, то је афера већа од Ставинскове афере у Француској. Ту аферу треба жигосати, треба видети ко такве људе, као што је Регенштрајф, чува и ко их штити. Права истина мора бити објављена; не сме се дозволити да ортаци Регенштрајфа који се налазе у нашој земљи проносе разне измишљотине и лажи у циљу да се ова афера заташка и скине са дневног реда.

Господо, ја сам све ово изнео и допунио примерима који су ми пали моментано на памет, све то да би подстакао г. Министра да нареди да се стање, како га је наша ликвидациона комисија у самој Криваји, публикује. Нека се изда опширан комунике који би био објављен и у бечким нови-

нама, те да Регенштрајф не заваља јавност, ни нашу помоћу својих адвоката и бранилаца, а ни ону у Бечу, где он сада борава.

Што се тиче поступка према Криваји, мене радује то што је г. Министар изјавио да ће он дугорочни уговор раскинути. То овлашћење даје му закон, јер смо ми лањске године изгласали новелу да индустрија која не ради годину дана губи право на дугорочни уговор. Криваја не ради већ три-четири године, према томе и она је изгубила право на дугорочни уговор. Уосталом, шта би и значило уговор са једним предузећем у стечају, према коме Држава има својих потраживања? Држава треба да остане код најбоље солуције тј. да фирма Криваја иде у стечај. Кроз кратко време ситуација ће се променити и држава ће, на основу својих потраживања, које као поверилац према предузећу има, постати власник свега. На првом месту биће јој враћен, као њена својина, дугорочни уговор који претставља огроман капитал, — а постројења нека се продаду на јавној дражби, па нека их купи и Регенштрајф и нека их носи у Беч! (Глас: купиће их држава!) — Купиће их онај који буде најбољи понуђач.

Не треба ни говорити о Кривајској жељезници, помоћу које се држави закида на све могуће начине. То би нас одвело далеко, а време је кратко.

Једна напаст, која нам је сисала крв без обзира кроз ових 15 година. Што је сисала Босну, док је била под Аустријом, то је друга ствар и без наше кривице, али после ослобођења да се то догађа уз ортаклук државе и да држава за 15 година у том предузећу, које је годишње 300—400.000 кубних метара секло, никада није дивиденде добила, јер је није давало. Е па ако то није наивност од стране државе, која се пре годину дана или управо сада освестила; ја не знам како би онда то друкчије могло да се назове. Ја сам навео преклане, да једна стругара која реже 10.000 кубних метара годишње, заради приконјунктури округло милиончић, а ова, која изреже педесет пута ту количину, не заради ни паре! То вам је стање са Кривајом. Моја молба, да је поновим, састоји се у томе, да Држава раскине уговор са Кривајом и да се приступи стечајном поступку.

У вези са овим великим предузећима, морам да кажем неку реч и о нашим средњим предузећима, која су де факто наша национална домаћа предузећа и којима се врло често чини очита неправда. Пре пет до седам година — наводим као пример — посрнуло је једно чисто наше предузеће, које је било искључиво власност једног нашег честитог индустријалца, индустрија дрвета у Бегов Хану. Колико је тај сиромаш обијао прагове да му се учине неке бонификације у погледу такса итд., и није успео. Тада је седео као генерални директор шума у оно време један од господи, који су осуђени по Државном савету и није му дао ни приступити. Кад је овај, притешњен тим приликама, продао своје предузеће Нашићској индустрији, та индустрија кроз два дана добила је оно, што он није добио. Како је, господо, сада у души тога човека?! Господо, ја сам јутрос говорио о аграрној афери, о оној криво названој босанској афери, али оно је једна ситница према овим аферама. Само у овим аферама, једна је жалосна сатисфакција Босни, што Босна није одлу-

чивала, него се то свршавало у Београду. Тај индустријалац, који је могао бити спасен, да је добио ту бонификацију на време, продао је у бесцење своје предузеће, и сада то предузеће ради пуном паром, јер је добило све што је хтело, тутњи његова железница, сјаје рефлектори и диже се читава нова варош, а онај се сиромах снебива! Да се не би ти примери поновили, ја молим г. Министра да свакој оправданој жељи, која се тиче изравања уговора, т. ј. да се уговори наших домаћих предузећа сведу на исту меру са уговорима странаца и да уживају наша предузећа исте бенефиције, које уживају и странци. Тиме ћемо спасити многа наша предузећа, а тиме ћемо учинити и праву нашу дужност према нашој националној индустрији.

Господин Министар је споменуо приликом свога експозеа да треба приступити електрификацији земље. Како сам вас ја јутрос тиме мало заморио, то нећу о томе да говорим. Врло је тачно и треба поздравити, да се на појединим угљеницима подижу електричне централе, да се даје околним електрична енергија и да се то постизава у трошном оних отпадака од угљена, који се не могу нигде пласирати, него мора да се бацају. Једна таква калорична електрична централа подигнута је у Зеници и она ће ускоро прорадити. У савезу с тим треба одмах мислити и ваља доћи у додицај са Министром грађевина, да се из те електричне централе електрификује читава долина Босне, јер она је толиког капацитета, да ако остане ограничена само на Зеницу неће утрошити ваљда ни четвртину своје снаге. То важи и за Мостар.

О гвозденој индустрији мисао господина Министра такође свесрдно поздрављам, јер и ја сам на томе радио, договарајући се са еминентним нашим стручњацима, скупљајући од њих податке и чак сам и неки пројекат тако папабирчио и направио 1930 године, где сам изнео како треба да се оствари та велика наша гвоздена индустрија, та наша насушна потреба.

Онда, у времену репарација, било је неколико покушаја и са домаћим капиталом, но то је било најгоре, јер су захтеви домаћих капиталиста били најтежи. Затим је било покушаја са неким групама на страни и најзад са великом једном фирмом из Немачке, фирмом која је учинила и понуду, коју је по моме мишљењу требало брзо прихватити, кад су биле на снази репарације. Ми смо међутим то развлачили из године у годину. За време Министровања господина Министра Сернеца дошао је пројекат, да се то набави у Витковцима; то значи да се набави за готове паре, односно за скупе отплате итд., па је и то пало. Престале су репарације и све је пропало. Сада треба почети изнова. Само некако ја више старог одушевљења немам. Што сам год предлагао, а време ми је доказало, да сам имао право, пропало је. Био сам лоше среће. Како ће се то остварити и на који начин, ја не знам, али и овом приликом напомињем, да сам најодлучнији противник, да држава ступи у ортаклук са приватним капиталом, било домаћим било страним.

Господин Министар у своме експозеу је споменуо реч комерцијализација. Заиста треба приступити комерцијализацији свих наших предузећа. Треба све да буде као што је Шипад и Зеница. И остала рударска предузећа да буде таква. То су

деталји о којима нећу да говорим, тек треба да буду на трговачкој бази, да се има еластичитет, да има могућности да добије и кредите итд., а да се тиме не оптерећује државни буџет. Наравно, у погледу надзора, г. Министар има потпуно право, што хоће као Министар да има пуну ингеренцију у тим одборима. То је једно правилно гледиште, али се не сме отступити од форме деоничарског друштва, са акцијама 100% у државним рукама.

Споменут је, чини ми се у Скупштини, режим Беља тим поводом. Право да вам кажем, мени се режим у Бељу не свиђа, а зашто и како, нећу да говорим о том, јер то не спада у овај ресор, али тај режим не би био пример, који би требало следовати. Г. Министар је казао, да треба основати синдикате за извоз. Врло добро, синдикате за извоз са државним предузећима као матицом и другима као члановима, али само за извоз. Синдикате за продају у земљи нипошто, јер би могло доћи ово стање: Рецимо, направи се синдикат за продају угља у земљи и уђе у њега једно јако приватно друштво, као Трбовље или које друго, па мајоризира у управи претставника државних предузећа, јер имају већину акција или гласова. И може се догодити, да тај синдикат подигне цене угља у земљи и ко ће први да плати ту знатну разлику? Платиће опет Држава, јер главна муштерија свих тих угљеника биће опет Министарство саобраћаја. Дакле, господо, моје је скромно гледиште, да у синдикате за продају у земљи не би требала државна предузећа да улазе.

Неких дана, да се задржим на једној ситуацији, била је једна депутација из Рогачичког среза код г. Министра, депутација сиромашних сељака, бивших шумских радника, који су остали без посла, и умолила је г. Министра, да омогући рад појединих тамошњих предузећа, како би они могли доћи до неке зараде. Г. Министар љубазно је обећао, да ће учинити све што је могуће, а том приликом су ти људи споменули и то, да би требало дозволити, да могу приступити чишћењу шума, то значи пабирчењу оних дрва и трупаца, што су пали, што су оштећени црвима, што су ветрови понизавали, што су од несавесне сече остали итд. па да то извлаче, а да се код тога служе, ако је где у близини и којом приватном шумском железницом. Ја мислим, господо, да би требало тим људима у томе изаћи у сусрет, само код тога добро мотрити да се код тога пабирчења оборене шуме, не посече и које здраво стабло. Железнице приватних предузећа требале би бити на услузи, јер та приватна предузећа не рефлектирају на такав лош материјал дрва. Тиме би се помогло овом сиромашном свету и тиме би се учинило људима једно велико добро.

Сада још нешто, господо, па ћу да завршим.

Познато је, да код свих великих индустрија има низ као неких паразита — низ кантина. То су обичне ракијашнице, где онај радни свет који читава седмицу ради неуморно, у суботу кад добије своју плату, сруши често све у тим кантинама оних бездушника за отров, који се зове ракија, рум, вино и т. д.

Господине Министре, у савезу са господином Министром социјалне политике и Министром унутрашњих дела, ја бих Вас молио да о томе размислите, па да се изда наређење да се продавнице жестоких пића уопште не могу налазити у околи-

ци рударске и шумарске индустрије. Тиме би се многе домаћице осећале срећне у своме дому, јер би јој домаћин дошао и донео бар један део зараде, а овако се често пута дешава да га пиће узме на своју руку и он списа оно што је зарадио. (Један глас: И мање би крви било). И мање би крви било и здравији би свет био.

На крају да се мало осврнем на говор свога поштованог колеге, Стјепана Јанковића. Шта да кажем господо? Господин је тврдио да је један човек, високи рударски чиновник, невин, а друга двојица да су криви. Међутим, они интерпеланти, а било их је 138, а не један, тврдили су да је он крив, а ова двојица да су невини. Сад, било једно или друго, постоји овај факт. Ми имамо само добре информације о овој двојници високих чиновника, за које ми је господин Министар лани са овог места дао обећање, да ће их вратити на њихове положаје, које још држи упражњене, чим буде речена реч надлежних по тој ствари, било суда, било Државног савета или Главне контроле. Како сам извештен, та је реч пала, а да ли су и све формалности готове не знам, али ако је то тако, господине Министре, искупите реч свога претходника. А за оног господина не могу ништа да кажем, јер ствар не познајем поближе. Најзад та се ствар још, може бити, извиђа. Али мени је само криво што се наглашава да се прогони зато што је Хрват. Ако је он Хрват, ова су двојица Срби, и могао бих и ја исто тако да одговорим. Молим Вас, те племенске разлике на такав начин не треба, бар у овом високом дому, потезати.

Господине Министре, Ви улазећи у то Министарство, улазите у једну праву босанску прашуму. (Смех). Плећа имате широка, засучите рукаве па рашистите! Гласају Вам за буџет.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Реč има заступник Министра шума и рудника г. Јурај Деметровић

Ministar trgovine i industrije i zastupnik Ministra šuma i rudnika Juraj Demetrović: Gospodo senatori, dopustite mi, pošto je vreme već poodmaklo, da se sa nekoliko reči osvrnem na govore pojedine gospode senatora.

Pre svega g. senator Šilović pokrenuo je pitanje pošumljavanja goleti i krševa. Ja sam o tom predmetu opširnije govorio u svome ekspozeu podnetom Narodnoj skupštini i mило mi je što mogu konstatovati da se mi u našim pogledima slažemo. Ja zamišljam rešenje toga pitanja na taj način, da se i krševi i goleti državni i opštinski dadu u svojину zemljoradnicima svuda gde je to moguće uz uslov da oni prethodno izvrše pošumljenje... (Odobranje)... tako da nakon izvesnoga vremena oni postanu njihova svojina. To je једно načelo koje bi se imalo sprovesti kroz zakon, koji bi imao u skoro vreme doći pred Narodno predstavništvo. Problem pošumljavanja један је велики problem i ја ne bih hteo više o tom da govorim, nego samo da pomenem još neke cifre. Mi imamo 800.000 hektara takovog terena. Računa se, da će se 300.000 hektara pošumiti prirodним načinom, a 500.000 hektara veštački. To znači da su potrebna velika sredstva, sa kojima bi se taj posao imao izvršiti. Ako bi mi radili taj posao onim tempom koji је projektovan i na račun države, to bi bio један program od 50 godina, tako da bi se godišnje pošumljavalo 10.000 hektara uz trošak od 40 miliona dinara. Naravno da је to nemoguće učiniti. Treba

tražiti druge puteve, druge metode kako bi se ta stvar uspešno mogla sprovesti. To је једно krupno nacionalno naše pitanje, kome treba posvetiti svu pažnju.

G. senator Stjepan Janković iznosio је t. zv. šumske afere iz ranijeg vremena. Iskreno da kažem ја nisam imao vremena da se tim stvarima bavim, јер sam smatrao da treba da radim korisniji posao, nego da ispitujem stare stvari, što је bilo, što је. Državni savet presudio i kako. U svakom slučaju mi moramo poštovati presude Državnog saveta. To је stanovište koje svi moramo zauzeti, svaki član ovoga Doma, moramo te presude da respektujemo, јер kud će inače doći pravna sigurnost, kad se u ovom Domu ne bi respektovale presude našeg najvišeg administrativnog suda? I prema tome ја ne mogu da idem na taj teren, na kom se g. Janković kretao. Ја samo moram dati izraza čudenju i iznenadenju, što је g. Janković advocio jednom činovniku, nastupajući ovde kao advokat načelnika g. Belančića. Mislim da taj postupak nije u redu, neću kazati od strane g. senatora, nego očitо od dotičnog zainteresovanog lica, koji mu је једини mogao dati sve ove podatke, јер ovde se govori što је njemu nudeno i što on nije hteo primiti. Kao nadležni Ministar moram takav postupak da osudim da pojedini činovnici angažuju g.g. senatore i narodne poslanike da se za njih zauzimaju na ovakav način.

Gospodo, što se tiče toga slučaja, obrazovana је једна anketna komisija, koju је primio i priznao i g. Belančić. Dok је stvar u takvom stadiju, ne može se govoriti da li tu ima ili nema krivice, i ја ne mogu zauzeti nikakav stav, te se čudim da је g. senator mogao uzviknuti: »Gde smo, za Boga«, kao da је tu neki progon, kad је u saglasnosti s njim taj put odabran. To u toliko više kad је ovde toliko narodnih poslanika koji su od јednoga činovnika optuženi. Svakako treba i o tom voditi računa i ne zauzeti stanovište ni za јednu ni za drugu stranu, dok ova komisija ne završi svoj posao.

Gospodo, naročito sam neugodno dirnut time, što је g. senator izvoleo izjaviti, da se ovde radi o progonu јednog čoveka zato što је pošten čovek i što је Hrvat. Ја smatram da један činovnik treba da bude ispravan i sposoban. Nemojmo da ispitujemo је li on Srbin ili Hrvat i nemojmo da se rukovodimo plemenskim ključevima i da se prema tome opredeljujemo. (Odobranje i pljesak). Gospodo, ako ovako produžimo, mi ćemo začu u šumu i prашumu i svaki će početi da se zaklanja sad u ime hrvatstva, a drugi će da traži neke obzire u ime srpstva. Na taj način mi nećemo nikada urediti našu državnu administraciju. Činovnici treba da budu u prvom redu dobri Jugosloveni, a zatim sposobni i čestiti ljudi. To traži od njih država. Ako ne budemo postupali po tim principima ја strahujem kud ćemo doći. I ranije, gospodo, bilo је toga da se više pazilo na partijsku pripadnost, pa koliko је ko sudelovao u tome i na to pazio, svi moramo da kažemo da se u tome grešilo; ali da i sada podemo dalje tim putem, videli bismo da bismo zaglavili kao što se zaglavilo pre 6 januara zbog toga što se dotle radilo na taj način.

G. senator је smatrao за potrebno da u isto vreme optuži druge činovnike protiv kojih se vodi izvesan postupak. Dok један postupak nije završen, ne može se govoriti da li tu postoji krivica ili ne. Veoma је nezgodno da se nabacuju velike cifre koje

moгу našu javnost još više da zbune. Reklo se da je inženjer Despić, ili društvo Cinkarna u Celju, ali krivica se baca na Despića, oštetilo državu za 150 miliona. Ja nisam nigde u aktima video takvu strahovitu sumu. Postoje izvesne diferencije koje imaju da se rasprave između države i toga društva. Po moje mišljenju nije uopšte dobro da država ulazi u takve ortakluke. Da li ima krivice do koga organa, da li i kolika šteta postoji za državu, to imaju da rasprave sudovi, o tome ima da kaže svoju reč zakon; zato je tu redovan put kojim se ima ta stvar raspraviti. Isto tako pominje se slučaj inženjera Veljka Jovanovića i kaže se da je po sredi šteta u iznosu od 1 milion 700 hiljada dinara. Ja znam da je po sredi raščiscavanje pitanja duga njegovog za mebl u iznosu od 17 hiljada dinara. Tu je bio voden krivični postupak i pre neki dan dobio sam rešenje sarajevskog suda da je on rešen. Upozoren sam da ima i neki drugi slučaj, ali nigde nema te cifre koja se ovde nabacuje. Ja mislim da ne treba tako lake ruke iznositi takve stvari koje nisu proverene i da nije trebalo nasediti takvim netačnim informacijama. Ne treba generalisati i time, kao što je lepo rekao g. predsednik Vlade, stvarati u javnosti takvo mišljenje o nama kakvi mi nismo. Ja mislim, gospodo, da je to jedna naša nacionalna maña da sami o sebi rdavo govorimo, i kada bi nas svet sudio po onome kako mi sami o sebi govorimo, ispalo bi da smo mi poslednji na svetu. I ranije se praktikovalo da mi sami o sebi rdavo govorimo, i svet se iznenadio kada je video da je naša rasa silna i puna lepih osobina i da nije onakva kakva je sama o sebi govorila da je. Ja mislim da ne treba da govorimo o sebi tako, da bi po tome drugi rdavo mislili o nama. Odlučno raščiscavajmo ono što imamo da raščistimo, a nemojmo sami unižavati svoj ugled. To mi je, gospodo, bilo glavno što sam imao ovde da napomenem.

G. Jalžabetić je pomenuo pitanje imovnih opština, revizije Zakona o šumama i kazni koje su predviđene. Ja sam ta pitanja već tangirao u svome ekspezu, gde je bilo reči o imovnim opštinama i sanaciji. Isto tako bilo je govora o reviziji Zakona o šumama i mislim da nije potrebno da više o tome dužim.

G. senatoru Šoli moram da zahvalim. On me je zapravo rešio jedne velike dužnosti da govorim o pitanjima koja je on ovde opširno tretirao. On je govorio sa velikim poznavanjem tih predmeta i mnogo toga objasnio. I ja verujem da su ona gospoda koja nisu ranije mogla da prate sve te stvari, posle njegovog govora mogla stvoriti svoj sud o tim pitanjima i upoznati se sa pojedinim krupnim problemima ovog resora.

Ja sam u svom ekspezu govorio o organizaciji izvoza kojim pitanjem treba da se pozabavimo i rešimo ga, a nikako nisam govorio o stvaranju sindikata za rukovanje našom unutarnjom trgovinom. O tome nije bilo govora, o tome nije bila ni pomisao, nego je po sredi samo pitanje organizacije našega izvoza, shodno utanačenjima i sporazumima koji su se internacionalno pertraktirali i koji su potrebni i radi podizanja cena i radi toga da se međusobnom konkurencijom ne otežava situacija u drvnoj industriji.

Ja mislim da sam se dotakao najglavnijih pitanja i da ne treba duže da vas zamaram, pa vas molim, gospodo, da izvolite primiti budžet Ministarstva

šuma i rudnika onako kako vam je predložen. (Aplauz).

Predsednik dr. Ljubomir Tomašić: Gospodo, niko se nije više javio za reč. Prema tome, oglašujem da je pretres o XIV Razdelu budžeta — Ministarstvo šuma i rudnika završen. Prelazimo na glasovanje. Glasuje se partija po partija sedenjem i ustajanjem. Molim g. izvestioca da čita redom partiju po partiju.

Izvestilac Ljudevit Gaj čita partiju 1.

Predsednik dr. Ljubomir Tomašić: Prima li Senat partiju 1? (Prima. — Ne prima). Ko je protiv, neka ustane. (Manjina ustaje). Objavljujem da je partija 1 primljena.

Za ovim je Senat, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Senatu, primio ceo budžet Razdela XIV — Ministarstva šuma i rudnika, i to budžet rashoda od partije 2 do zaključno partije 60, i budžet prihoda od partije 1 do zaključno partije 21.

Predsednik dr. Ljubomir Tomašić: Oglašujem da je Razdeo XIV budžeta — Ministarstvo šuma i rudnika većinom glasova prihvaćen.

Prelazimo na pretres Razdela XVI budžeta — Ministarstvo fizičkog vaspitanja naroda. Reč ima g. Ministar fizičkog vaspitanja naroda.

Ministar fizičkog vaspitanja naroda dr. Lavošlav Hanžek: Gospodo senatori, kad je reč o telesnom vežbanju i vaspitanju čoveka posredstvom telesnih vežbi, mislim da neće biti izlišno potsetiti se na misao poznatog francuskog sportskog pedagoga Pjer Kubertena, da telesno vežbanje po sebi niti je štetno, niti je korisno i da to ovisi od načina upotrebe.

Tačnije trebalo bi reći: uspešnost telesnog vaspitanja ovisi od postavljenih ciljeva, od metode i sredstava vaspitne radnje. Svrhu, metod i sredstva telesnog vaspitanja određuju dve karakteristične strane, kojima nam se fizičko vežbanje prikazuje.

Jedna je strana po kojoj telesno vežbanje moramo upoznati kao biološku funkciju ljudskog tela. U tom pogledu, i po neposrednom uticaju na telo svrha je da mehaničkim načinom skladno razvija organe za veću sposobnost i trajnu izdržljivost za sticanje veštine, obrazovanje čula, za disciplinevanost telesnih organa.

U tom pogledu sasvim je prirodno da će se i metode i sredstva vaspitanja morati ravnati po prirodnoj potrebi vežbe koju opredeljuje razvitak i raščćenje čoveka u različitim karakterističnim stadijama njegova života. Tu dakle dolaze u obzir biološki i fiziološki momenti čovečjeg tela i uticaj telesnog kretanja na delatnosti tela:

Druga je strana po kojoj telesno vežbanje u celini postaje kulturni faktor u progresu duhovnih i čudorednih vrednosti čovečanstva. U tom pogledu i po svome uticaju na duhovnu i moralnu stranu čoveka, svrha je da se snaženjem i čuvanjem zdravlja telesnoga pruži prirodna osnova ispravnoj delatnosti duha, da se stvori disciplina duha i čudi, da se uzdrži i usavrši lična hrabrost, smisao za dobro općenitosti, smisao samo za pravednu zaslugu i svest o neminovnosti izvršavanja opštih dužnosti.

U tom pogledu sasvim je prirodno da će se metod i sredstva vaspitne radnje ravnati po karakterističnim elementima baštinjenih rasnih odlika, po psihološkoj predispoziciji čovečjeg bića, po nivou opšteg kulturnog stanja i uporabivosti opštih peda-

goških principa i delatnosti.

Polazeći sa gledišta da je briga oko duhovnih, moralnih i telesnih vrednosti pojedinaca jedna od najosnovnijih zadataka državne politike i mi smo telesno vežbanje učinili sredstvom telesnog vaspitanja, a telesno vaspitanje delom opšteg narodnog prosvetavanja, te uzevši tako u tom vaspitnom delovanju sve pre istaknute svrhe telesnog vežbanja i kao biološke funkcije i kao kulturnog faktora, pa ćemo u izvodenju upotrebiti i sve pomenute metode i odabrati sva za nas podesna sredstva. Naročito ali mi smo, vodeći računa o našem osebnom stanju naroda i države, pored istaknutih opštih svrha i ciljeva postavili telesnom vaspitanju i osobite naše svrhe i ciljeve koje se obrazuju u našem nastojanju, da putem telesnog vaspitanja vaspitamo celokupnu našu omladinu u nepokolebljivoj svesti punog narodnog jedinstva kao etničke istine, da ju uzgojimo u duhu bez iznimne narodne solidarnosti svih delova, u uverenju neizbežive nužde zajedničkog života u jednoj nacionalnoj državi i u neopozivoj odluci međusobne vernosti i zajedničke sudbine celoga naroda i države sa svojim Vladaocem našim uzvišenim narodnim Kraljem.

Mi smo si postavili kao naročitu svrhu da našu jugoslavensku omladinu uzgojimo putem fizičkog vaspitanja u saznanju istoriskog poziva naroda i države, osnovnih istoriskih zakona narodne politike u ispravnom shvaćanju dužnosti državljana koje ima da izvrši da bi se ispunili državni zadaci.

Mi smo si stavili za našu naročitu svrhu, da razumnim razvijanjem telesnih snaga narodnih ima ne samo da se očuva zdravlje pojedinaca i ojača njegova otpornost, nego da i prenetim nasleđivanjem trajno bude podignuta vrednost narodnoga življa jugoslovenskog i on uzgojem u snazi i dobrovoljnoj disciplini bude osposobljen da u punoj mери čuva i brani opstanak i nepovredljivost naše otadžbine a da bude i uvek spreman čuvar mira na Balkanu.

Zbog tih velikih i opštih ciljeva koje smo postavili telesnom vaspitanju mi i nismo mogli drugim putem da krenemo nego da u tu svrhu stvorimo najširu osnovu koja će moći obuhvatiti celokupni naš narod i da na toj širokoj narodnoj osnovi, telesno vaspitanje sprovedemo skladno i sistematski u općenitosti u školi i van nje.

Ovu nam je široku nacionalnu osnovu budućeg rada na ovom polju dao Zakon o opštem obaveznom telesnom vaspitanju, koji je tek nedavno Narodno predstavništvo usvojilo:

Imajući dakle to novo sretstvo prosvetnog i nacionalnog vaspitanja, rad je Ministarstva fizičkog vaspitanja naroda određen i stalno fiksiran za dulji period vremena.

Neposredni zadatak celokupnog rada Ministarstva fizičkog vaspitanja jest sprovođenje u život Zakona o obaveznom telesnom vaspitanju.

Ovaj neposredni zadatak rada od presudnog je značaja za citavi budžet 1934/35 god. Ministarstva fizičkog vaspitanja naroda.

Izvođenje Zakona o fizičkom vaspitanju od centralnog je značaja te se izrazuje u partiji 911 materijalnih rashoda sa iznosom od 3,700.000.— dinara, koja je svota opredeljena neposredno za organizaciju izvodenja telesnog vaspitanja. Nu i ostale svote izvanrednih rashoda biće, iako posredno upotrebljavane, za istu svrhu. Osim toga stajaće Ministarstvu na raspolaganje svota od Dinara 2,000.000.— koja je

po samom Zakonu osigurana iz budžetskih rezervnih kredita za 1934/35 god.

Organizacioni rad koji ima da provede Ministarstvo fizičkog vaspitanja naroda i po predmetu i po prostranstvu ukazuje se upravo ogroman.

Kako se obavezno telesno vaspitanje ima provoditi po svim školama osim universiteta, moraće se sprovesti organizacija školskog vaspitanja u onim školama, u kojima takvo vaspitanje nije uopšte ili nije sustavno provodeno, a s druge strane moraće se provesti reorganizacija celokupnog dosadanjeg školskog rada na polju telesnog vaspitanja. Ovi organizacioni radovi imaju da obuhvate izradu stalnog gimnastičkog sistema i metode rada u vežbanju, obzirom na biološke karakteristike njihovog doba. U učiteljskim školama naročito taj će se predmet morati obraditi osim u pogledu vežbanja samog obveznika i u pogledu osposobljavanja njegovog budućeg nastavnika. S druge strane moraće se preduzeti potrebne mere za osnivanje jedne stalne škole za odgoj nastavnika u srednjim školama.

Uz to se nadovezuje i pitanje gimnastičkih vežbaonica i sportskih terena, pitanja sudelovanja školske omladine u sokolstvu i sportskim organizacijama i pitanje stvaranja naročitih školskih organizacija za telesno vežbanje van škole.

Tu dolazi još i pitanje sprovođenja svih higijenskih mera, pitanje letovanja, ekskurzija i natjecanja školske omladine.

S druge strane ima se rešiti problem obaveznog fizičkog vaspitanja van škola, koje će obuhvatiti omladinu od 11—12 godine. Tu po Zakonu u prvom redu dolazi pitanje organizacija prazničkih tečajeva u sedištima osnovnih škola, dakle uračunavši potrebu organizovanja više tečajeva u jednom školskom ataru, organizovanje preko 9.000 tečajeva za celu zemlju. U tu svrhu trebaće izraditi potrebne upute, uredbe, pravilnike o samoj organizaciji. Trebaće potražiti i pronaći saradnike za provadanje organizacije po opštinama, srezovima i banovinama tim više, što Ministarstvo sa naročitim takvim činovničkim aparatom ne raspolaze. Pred svim treba da se organizuju tečajevi za nastavnike telesnog vaspitanja u prazničkim tečajevima. U tu svrhu treba izraditi potrebne udžbenike i pravilnike za vodenje tečajeva i izvodenje same nastave. Treba izvršiti popis obveznika, izraditi nastavni plan za same tečajeve, kako u pogledu telesnog vežbanja, tako u pogledu nacionalnog, državljskog i opšte prosvetnog vaspitanja.

Teme dolazi još pitanje lekarskog pregleda, vežbališta, sprava, letovanja, ekskurzija, tečajskih zborova, međutečajskih takmičenja i saradnje tečajeva sa slobodnim organizacijama, školom i vojskom.

Prema Zakonu predviđeno je da sokolske jedinice, a isto tako i druga udruženja kojima je cilj fizičko vaspitanje, mogu da izvršavaju u ime države obavezno telesno vaspitanje, pa će u tom pogledu trebati osposobiti te organizacije i u pogledu plana rada i u pogledu nastavnika za izvodenje Zakona. Tu treba da se regulišu i pravni odnosi između samih organizacija, te ovih i prazničkih tečajeva.

Prema tako postavljenim radovima teorijski i idealno, treba da obavezno fizičko vaspitanje obuhvati već u septembru ove godine 2,500.000 muške i ženske školske i muške vanškolske omladine od 7 do 20 godina. Iako se ne može računati na puni

uspeh u ovoj narednoj godini ipak biće izvršeno do-
sta ako budu u toj prvoj godini stvoreni solidni o-
snovi telesnog vaspitanja koji će omogućiti da se
cela zamišljena zgrada obaveznog vaspitanja u pot-
punosti za kratko vreme izvrši.

Kod toga računa ovo Ministarstvo na izdašnu
pomoć i od ostalih zainteresovanih Ministarstava,
naročito Ministarstva prosvete i Min. vojske i mor-
narice. Računa pouzdano i na saradnju i pomoć od
strane Sokola Kraljevine Jugoslavije kao i ostalih
organizacija naročito sada novo organiziranog vatro-
gastva, pa i od streljačkih družina, skauta i školskih
organizacija — računa pouzdano i na saradnju na-
ših nacionalnih i kulturnih udruženja koja su razvi-
jena diljem cele zemlje i koja će na samom terenu
moći dati pomoć izvođenju zakona.

Na odziv naše omladine računam u potpunosti.
Urođeni nagon za igrom, za telesnim kretanjem,
viteški duh naše rase, prirodni smisao za takmiče-
nje i borbu, sve to daje nam mnogo opravdanja
držati da će ova vrst vaspitanja u kratko vreme
dostići neki opšti popularitet i upotpuniti naročito
život u selu, onom potrebnom vedrinom i veseljem
za život koje je u mnogom pogledu usljed postoje-
ćih opštih prilika palo. Probudeni kulturni život u
selu daće mu i novi oblik i privesti ga bliže duhu
vremena.

Stalna i sistematska propaganda naših nacio-
nalnih i državnih ideja stвориће uistinu jednu novu
generaciju koja će u danom času moći da spremlje-
na i duhovno i moralno i telesno preuzme na sebe
težinu zadataka državne i narodne politike.

Napredna, prosvetljena fizički, duhovno i moral-
no skladno razvijena nova generacija koja će u svo-
joj duši nositi poznatu nacionalnu i državnu misao,
svest o nužnosti zajedničkog narodnog života, ne-
deljivosti državnih i narodnih ciljeva, ljubav i pri-
vrženost prema Kralju i Otadžbini, biće sposobna
da u snažnom svom telu noseći plamteću jugoslo-
vensku dušu, ispuni misiju naše nacije i ideale našeg
narodnog života. Ja u to verujem bez kolebanja i

molim vas da tu veru podelite sa mnom i da prihva-
tite predloženi budžet. (Aplauz).

Претседник др. Љубомир Томашић: Пошто се
нико више није јавио за реч, то прелазимо на гла-
сање о Разделу XVI буџета — Министарство фи-
зичког васпитања народа. Гласаће се по партијама
седењем и устајањем. Молим господина известио-
ца да чита редом партије.

Известилац Људевит Гај чита партију 905.

Претседник др. Љубомир Томашић: Прима ли
Сенат прочитану партију? (Прима. — Не прима). Ко
је против, нека изволи устати. (Мањина устаје).
Објављујем да је примљена партија 905.

За овим је Сенат, гласајући седењем и устаја-
њем о свакој појединој партији у смислу чл. 102
Устава и § 67 Закона о пословном реду у Сенату,
примио цео буџет расхода Раздела XVI — Мини-
старство физичког васпитања народа, и то од пар-
тије 906 до закључно партије 913.

Претседник др. Љубомир Томашић: Прогла-
шујем према томе да је Раздео XVI буџета — Ми-
нистарство физичког васпитања народа прихваћен
већином гласова.

Вашом приволом, господе сенатори, закључу-
јем данашњу седницу, а следећу уричем за сутра,
27 марта, у 9 часова пре подне, са следећим днев-
ним редом:

1) Наставак претреса у појединостима предло-
га буџета државних расхода и прихода са предло-
гом Финансијског закона за годину 1934/35;

2) Претрес извештаја Имунитетског одбора од
21 марта ове године о захтевима г. Министра прав-
де за издавање суду г. г. сенатора; и

3) Претрес извештаја Имунитетског одбора од
25 марта ове године о захтеву г. Министра правде
за издавање суду г. сенатора.

Прима ли Сенат предложени дневни ред? (При-
ма се). Пошто Сенат прима, закључујем данашњу
седницу са предложеним дневним редом.

Седница је закључена у 20,40 часова.